

TANULMÁNYOK
A VERSES SZENTÍRÁSRÓL

SZEGEDI VALLÁSI NÉPRAJZI KÖNYVTÁR
45.

A VALLÁSI KULTÚRAKUTATÁS KÖNYVEI
14.

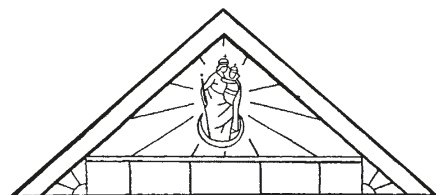
Szerkeszti/Redigit: Barna Gábor

MTA-SZTE
VALLÁSI KULTÚRAKUTATÓ CSOPORT

TANULMÁNYOK A VERSES SZENTÍRÁSRÓL

Márton Dorottya
közreműködésével szerkesztette:
Barna Gábor

SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék

Szeged, 2014

A kutatást és a könyv megjelenését
az OTKA NK 81502 számú pályázata támogatta.

A borító a Verses Szentírás belső címlapja alapján készült.

© Szerzők, 2014

© Szerkesztő, 2014

Minden jog fenntartva!

ISSN 1419-1288 (SZEGEDI VALLÁSI NÉPRAJZI KÖNYVTÁR)
ISSN 2064-4825 (A VALLÁSI KULTÚRAKUTATÁS KÖNYVEI)
ISBN 978-963-306-301-9

Felelős kiadó: Barna Gábor

Készült
Innovariant Nyomdaipari Kft., Algyő
Felelős vezető: Drágán György
www.innovariant.hu
<https://www.facebook.com/Innovariant>

TARTALOM

Előszó (*Barna Gábor*)

Lugossy Ilona: Varga Lajos és a Verses Szentírás

I. Varga Lajos életrajza.....	13
II. Ki a „szentember”?.....	21
III. A Szentírás a magyar irodalomban	23
III. 1. Apokrif szövegek	23
III. 2. A bibliai epika	25
III. 3. Bibliafordítások.....	26
III. 4. A Biblia irodalmi hatása	27
III. 5. A Szentírás versekben	27
IV. Varga Lajos Verses Szentírása.....	33
IV. 1. Tartalma, beosztása, célja.....	33
IV. 2. Apokrif betoldások	35
IV. 3. Egyéni alakítás	46
IV. 4. Elhagyott kanonikus részek	51
IV. 5. A katolikus egyház a bibliaolvasásról (A cenzúra kérdése)	52
IV. 6. A Verses Szentírás stílusa	54
V. Varga Lajos egyéb írásai.....	58
V. 1. Imádságok, szent történetek.....	58
Függelék.....	60
VI. Varga Lajos nyomtatásban megjelent műveinek jegyzéke.....	60
VI. 1. Énekgyűjtemények	60
VI. 2. Ima- és énekfüzetek.....	64
VI. 3. A szent történetek.....	71
VI. 4. A szent életrajzok.....	71
VII. Varga Lajos összegyűjtött munkái.....	71
Kiegészítés, helyesbítés	76
Irodalom.....	77

Márton Dorottya: A Szent Család egyiptomi menekülésének motívumai

Varga Lajos Verses Szentírás című művében és a folklórban

I. Bevezetés.....	85
II. Kutatóstörténeti áttekintés	86
III. A Szent Család egyiptomi menekülése a hagyományban	88
IV. Mária könnycseppjei vagy a gyöngyvirág eredete	89

IV. 1. A gyöngyvirág más nemzetek hagyományában.....	92
V. A Szent Család Egyiptomba való futása aprónyomatványokban	94
VI. A sírófa.....	95
VII. Szűz Mária hajszájai.....	97
VIII. A szolgálatra kész pálmafa	99
IX. Mária kútja: a nefelejcsvirág eredete	102
X. A megáldott föld.....	103
XI. A gyűrű megtalálása.....	105
XII. A megalázott kevélység.....	109
XIII. Az egyiptomi balzsamkert	112
XIV. Összegzés.....	116
Irodalomjegyzék.....	117
Internetes források.....	119

Barna Gábor: „... ti hitvány ékszerek, ... ti fényes bűnjelek”

Néhány bibliai történet gazdagságról és szegénységről a Verses Szentírásban

I. A gazdagság és a szegénység a Verses Szentírás történeteiben és felfogásában.....	124
II. Jézus születése és a három király hódolata	124
III. A tékozló fiú, a szegény asszony két fillére, Lázár története.....	127
IV. Mi tehát a szerző véleménye a gazdagságról és szegénységről?.....	127
V. A Verses Szentírás műfaji jellemzőiről.....	128

Előszó

A 16. századtól a 20. századig mintegy 25 verses Bibliafordítás készült katolikus és református használatra. Mindegyikük a Szentírás kiválasztott, kisebb részét tartalmazza az Ó- vagy az Újszövetségből. A teljes Újszövetséget – eddigi kutatásaim szerint – először Búza Sándor szatmári egyházmegyes pap fordította le versbe szedve magyar nyelvre az 1880-as években.¹ Vele szinte párhuzamosan dolgozott Varga Lajos Jászárokszálláson, akinek Verses Szentírása az Ószövetség könyveiből is sokat merít, s ami először 1899-ben jelent meg.²

Varga Lajos Verses Szentírása az Egri Nyomda Rt-nál jelent meg többféle változatban. A hazai olvasóközönségen kívül eljutott az Amerikába kivándorolt magyarokhoz is. A nyomda legsikeresebb kiadványa volt. Ezeket a kérdéseket részletesen tárgyal Antalóczi Lajos a nyomda történetét feldolgozó könyvében.³ Nemcsak katolikusok, hanem protestánsok is előszeretettel olvasták. Magam pl. a kárpátaljai Nagydobronyban láttam református adatközlőknél.

Bálint Sándor *Egy magyar szentember*. Orosz István önéletrajza előszavában hívta fel a figyelmet – más szentemberek társaságában – Varga Lajosra és Verses Szentírására.⁴ Bálint Sándor a szegedi egyetemen doktori értekezés témjaként a Verses Szentírást ajánlotta Lugossy Ilonának,⁵ aki 1948-ban ledoktorált *Varga Lajos és a Verses Szentírás* című doktori értekezésével. Amikor 1992-ben, a Bálint Sándor által közzétett Orosz István önéletrajz kiadásának 50. évfordulóján az 1. Szegedi Vallási Néprajzi Konferenciát tartottuk, Lugossy Ilona elővette doktori értekezését, s abból előadást tartott, ellenőrizte Varga Lajos személyes adatait, majd az előadást tanulmányra átdolgozva megjelentette.⁶ Máig erre a tanulmányra hivatkozik mindenki, amikor a Verses Szentírásról szól.

Ezért is tartottuk fontosnak, bár majdnem hetven év telt el a disszertáció megírása óta, hogy Lugossy Ilona értekezését eredeti, teljes formájában megjelentessük. Számos olyan megállapítása van Lugossy Ilonának Varga Lajos stílusát, forrásait, az általa feldolgozott egyes témákat illetően, amit a későbbi folklorisztikai

1 Búza Sándor dr. (Munkács, 1848 – Tiszaújlak 1905) szatmári egyházmegyes lelképásztor, Népies költeményeket írt Beregi Sándor név alatt a *Magyar Allamba, Katholikus Hetilapba* s főleg az *Egri Népujságba*, melynek állandó munkatársa volt. *Magyar Katolikus Lexikon II.* Budapest, 1993. 123. A Megváltó című verses Újszövetség-fordítása négy kiadást ért meg: Szatmár, 1885, 1886, 1892, 1907. Elemzésre vár.

2 Első kiadás: 1900-1902, második kiadás: 1902-1908, harmadik kiadás: 1908-1910, negyedik kiadás: 1918-1924, ötödik kiadás: 1930-1932. A Varga Lajos-féle egri Vers Szentírás-kiadások történetét röviden Antalóczi Lajos foglalta össze. ANTALÓCZY 1986. 89. skk.

3 ANTALÓCZI 1986. passim, de különösen 89-95.

4 BÁLINT 1942.

5 Lugossy Ilona 1923. február 10-én született Szolnokon, s 2010. március 6-án halt meg Budapesten. A győri Magyar Királyi Tanítóképzőben szerzett diplomát 1942-ben, majd a szegedi tudományegyetemen folytatta tanulmányait magyar – német szakon, ahol 1948-ban végzett. Ugyanebben az évben Bálint Sándornál doktorált. 1955-ben a Vinculum Caritatis Közösség keretében végzett tevékenysége miatt öt másik társával együtt letartóztatták és egy év börtönbüntetésre ítélték. Az 1956-os októberi forradalom kitörése előtt pár nappal szabadult. Előbb általános iskolában, majd a kispesti Egészségügyi Szakközépiskolában tanított, innen ment nyugdíjba. Az életrajzi adatokat keresztlányának, Csillag Kristófné Lugossy Mariannának köszönöm!

6 LUGOSSY 1998.

kutatások megerősítettek. Különösen is látjuk ezt Nagy Ilona tanulmányaiban.⁷ Megfigyeléseinek pontossága, a német nyelvű verses szentírásokkal való rövid összevetés miatt a doktori értekezés közreadása nemcsak tudománytörténet szempontjából fontos tehát.

Lugossy Ilona 1995-ben által újra legépelte doktori értekezését, ami az eredeti doktori disszertációval azonos. A különbség csupán annyi, hogy kézirata végéhez két rövid bekezdésnyi kiegészítést tett. Egyik Varga Lajos linzi és grazi életével kapcsolatos kutatásainak negatív eredményét tartalmazza, a másik pedig utal a II. vatikáni zsinat utáni megváltozott körülményekre.⁸

A mostani kiadásban Lugossy Ilona munkája mellé két másik tanulmányt tettünk. Márton Dorottya írása 2014-ben készült néprajz BA szakdolgozatként, s a Szent Család egyiptomi menekülésének mondáit dolgozta fel. Sok vonatkozásban álláspontja megegyezik Lugossy Ilona és Nagy Ilona megállapításaival. Különösen részletesen és nemzetközi összehasonlításban elemzi a gyöngyvirág keletkezésének történetét. Barna Gábor tanulmánya pedig a Verses Szentírásnak azokat az epizódjait mutatja be, amelyekben Varga Lajos a gazdaságról és a szegénységről szóló nézeteit ismerhetjük meg.

Az elmúlt évtizedekben megnőtt az érdeklődés Varga Lajos *Verses Szentírása* iránt. A 19-20. század eleji egri kiadásokat követően a rendszerváltás után, 1995-ben a Grafolit Kiadó jelentette meg Antalóczi Lajos előszavával, Dr. Boros Ferenc utószavával.⁹ Majd 2008-ban az Ős-Kép Kiadó jelentetett meg egy újabb kiadást, végül pedig a Pytheas Kiadó gondozta a Verses Szentírás facsimile változatát.¹⁰

E kiadói érdeklődés mögött egy erős laikus történeti, idealizáló szemléletet látunk. Reméljük, hogy kötetünk tanulmányait a Verses Szentírás alapos folklorisztikai és vallási néprajzi vizsgálata követi, ami nemcsak a szöveget és forrásvidékét elemzi, hanem azt a szerepet is, amit Varga Lajos verses munkája játszott a 20. század megélt vallásosságában.

Barna Gábor

7 Nagy 2001. passim, különösen a Mária legendák, illetőleg Mária halála című fejezetekben.

8 A másik bekezdés a katolikus egyház tanításának változására utal a bibliolvasással, a népi vallásossággal, a hagyománnyal kapcsolatban. A Lugossy Ilona által hivatkozott íráson túl lásd még: *A népi jámborság és liturgia direktóriuma. Alapelvek és iránymutatók*. Budapest, Szent István Társulat, 2005.

9 *Verses Szentírás vagy Biblia. Az Ó- és Újszövetség története*. Grafolit: Budapest, 1995. Ez a kiadás azonban belenyúlt az eredeti szövegbe, s nemcsak a sajtóhibákat javította kis, hanem részeket elhagyott, s javította a prozódia és a rímek esetleges döccenőit. E kiadásnak értékes része viszont Antalóczi Lajos előszava a 19. század második felének vallási ponyváiról, s az Egri Nyomda Rt. szerepéről, a Verses Szentírás különféle kiadásairól.

10 *Verses Szentírás vagy Biblia. Az Ó- és Újszövetség története*. Ős-Kép Kiadó, 2008., ugyanaz Pytheas Kiadó, Budapest, é.n.

Irodalom

ANTALÓCZI Lajos

1986 *Az Egri Nyomda Rt. története 1893-1949*. Tanulmányok Heves megye történetéből 9. Eger.

BÁLINT Sándor

1942 *Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza*. Budapest.

LUGOSSY Ilona

1998 Varga Lajos jázsági búcsúvezető, a Verses Szentírás alkotója (1855-1909).

In: Barna Gábor (szerk.) *Szentemberek – a vallásos élet szervező egyéniségei*. Néprajzi Tanszék, Szeged – Magyar Néprajzi Társaság, Budapest. 51-67.

NAGY Ilona

2001 *Apokrif evangéliumok, népkönyvek, folklór*. Budapest: L'Harmattan.

Lugossy Ilona
(1923–2010)

Lugossy Ilona

VARGA LAJOS ÉS A VERSES SZENTÍRÁS

Doktori értekezés

Szeged 1948

1942-ben megjelent egy magyar „szentembernek”, Orosz Istvánnak önéletrajza.¹ Ez alkalommal egy másik járszági búcsúvezető, Varga Lajos emlékét szeretnénk feleleveníteni, és fő munkáját, a Verses Szentírást ismertetni.

I. Varga Lajos életrajza²

Igen szegényesen, de gondosan öltözött fiatalember érkezett az 1870-es évek vége felé Jászárokszállásra. Varga Lajosnak mondta magát, és szorgalmasan eljárógatt Hornetzki Mari nénihez a házi ájtatosságokra.

Mik azok a házi, családi ájtatosságok? Különösen advent, nagyböjt idején, szombatonként, azután a lourdes-i jelenések évfordulóin összejön egy-egy utca, falurész apraja-nagyja valamely buzgó családnál ájtatosságra, ahol alkalmas hely van a gyülekezésre. Szívesen veszik, ha a lelkipásztor is velük tart, de a tapasztalat azt mutatja, hogy a pasztorációnak ezt a módját a legtöbb helyen – nem ismerve fel jelentőségét – mellőzik. Az ájtatosságot a hely előimádkozó embere, asszonya végzi. Sokszor éjfélbe nyúlóan következnek egymás után a különböző rózsafüzérek (Szent Annáról, Jézus szent nevéről, az Oltáriszentségről, stb.), a gyakran ott rögtönzött imák, énekek. Van, ahol Szentírást is olvasnak.

A közös éneklésnek rendesen az a módja – mivel nem ismerheti mindenki a sorra kerülő éneket –, hogy az előénekes előénekel egy sort, a közösség pedig megismétli. Ez a módszer nekünk vontatottnak tetszik, de a résztvevőknek ünnepléses lassúság.

Hasonló összejöveteleket protestáns falvakban is találunk, itt a hangsúly a Biblia olvasásán van. „Téli esteiken, lámpagyújtás után összejönnek a kevés napi munkát elvégző szomszédok [...], valaki elkezd énekelni. Azután elénekelgetik kinek-kinek kedves énekét, és kézbe veszi valamelyik értelmesen olvasó öreg vagy szépen olvasó kislány, kislány a Szentírást, és egyik bibliás öreg útbaigazítása nyomán felolvas egy-két fejezetet [...]. Csendes hallgatással merül el lelkük az Ige gondolataiban. Azután előkerül valamelyik imádságos könyv, és abból olvasnak fel a hét illető napjára megírt imádságot. Végül zoltáréneklés fejezi be a léleknek jóleső, békességet adó házi áhítatot. Nincs itt helye az egyéni kegyesség megmutatásának, a lélek közvetlen utakon feltörésének. Mindenki megtalálja a bibliaolvasásban, imádságban és énekekben azt, amire szüksége van, amit Isten üzen számára.”³

Az árokszállási öregek szívesen felidéznek emlékezetükben a szőke, kékszemű, szakállas és szemüveges, magas termetű ember emlékét. Szinte kivétel nélkül el nem mulasztják megemlíteni: „Nagyszű ember volt.” Ki nem fogynak hangja szépségének és rendkívüliségének dicséretéből még azok sem, akik már csak

1 BÁLINT SÁNDOR: *Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza. 1942.*

2 Összeállításában nagy segítségünkre voltak „Vak Émán” templomi előénekes és az árokszállási (jászárokszállási) öregek szóbeli közlései.

3 ILLÉS 1940. 338.

mint gyermekek hallhatták a templomban a hajnali misék után és a vasárnapi litániák előtt énekelgetni „Lajos bácsit”.

Jó hangjával, megnyerő, barátságos modorával hamarosan lelke lett a házi ájtatóságoknak. Ezek kapcsán ismerkedett meg búcsúvezető társával, a jászladányi Orosz Istvánnal és élete párjával, Kiss Juliannával, akit 1882-ben vezetett oltárhoz Árokszálláson. Ezen a házasságkötést tartalmazó adaton kívül alig van még két-három Varga Lajos életére vonatkozó írásos adatunk. Maga a felesége is csak annyit tudott, hogy az ura valami nagy titkot őriz. „A néprajzkutatók sűrűn hangoztatják, hogy számtalan kérdésre még nincs végleges felelet és talán sohasem is lesz; csak lelkiismeretesen formált, de esetleg ideiglenesnek szánt egyéni vélemény.”⁴

A mi esetünkben is ezt valljuk. Kutatásunkat a közbejött háború lényegesen megnehezítette, mert rengeteg „takargatott” régi írás, nyomtatvány ment veszendőbe 1944 őszén és telén; így aztán nem sikerült egyetlen Varga Lajos-féle kézíratra sem szert tennünk. Titokzatos ifjúságára némi fényt vet betegségében feleségének tett nyilatkozata: „amit a Jézus Szent Szívének gyermeke című füzetben megírtam, azt magamról írtam”. Az említett kis füzetecske látszólag olyan, mint a többi „társulati ima- és énekfűzér”. Azokban sem ritkák a lelki épülésre elmondott „igaz történetek”. Ki gondolta volna a kortársak, a jámbor búcsúsok közül, hogy a szerző magáról vallott abban a néhány strófában, amely ma nekünk némi eligazítást nyújt?

A verses életrajztöredék az „Álom és valóság” címet viseli, és Jézus szívének – mint a megtérés forrásának – dicsérete akar lenni. Egyebekben Varga Lajos életének legjelentőségtelegesebb szakaszát meséli el. A versben szereplő László tulajdonképpen maga a költő, akinek szülei jómódja a Körös-parti kúriában könnyelmű, pazarló ifjúságot biztosított.

„Életkorra nézve tizennyolc éves múlt,
De a mulatásnál egyebet nem tanult.”⁵

Egymást érték házuknál a tivornyák. A fiatalok hejehujjától az öreg gazda nem sajnálta a bort.

„Az öt ifjú gyorsan üríti a pohárt,
A kicsapongó kedv nem ismer már határt.”⁶

Így vetemednek arra, hogy a kastély közelében fekvő temetőkápolnát válasszák mulatságuk színhelyéül. László is velük tartott, de az utolsó pillanatban visszaretent a hely megszenteltségtelenítésétől, és barátai gúnyolódásaival nem törődve visszatért a kastélyba. Szobájában elnyomta az álom. Álmában az égi seregektől körülvelt Krisztus királyt látja, aki töviskoszorús lángoló szívét nyújtja. Fenség és

4 VISKI 1943. 8.

5 VARGA év nélkül 32.

6 VARGA év nélkül 33.

irgalom együtt. Az álomnak hatalmas dördülés vetett véget. A villám becsapott a kastélyba. László szinte öntudatlanul a temetői kápolnába futott, ahol este barátait hagyta:

„Rémületes volt az, amit itten látott.
A négy vakmerőnek ott maradt hullája,
Össze-vissza tépve, sebezve, szaggatva.
Eltorzult arcukon ül a halál jele,
A négy közül még csak egy vala életbe.”⁷

Ő aztán elmondotta, mint állt bosszút Isten angyala rajtuk a kápolna megszenteléséért. Lászlónak az események után nem volt nyugta:

„Vágyott, óhajtozott, de maga sem tudta,
Hogy mi után vonzza őt epedő vágya.
László utazni ment; atyja elküldötte,
Hogy amint ő mondá, tisztuljon az esze.”⁸

Így jutott Jézus szíve ünnepén Kalocsára, és ott döntött. Mérlegre tette a jólét kényelmét, a várható gazdag örökséget, gyermekkorá, ifjúsága otthonát és a cserébe kínált meghívást a római katolikus anyaszentegyházba. Az utóbbi választotta. Szülei kitagadták. Áttérése után szakítani akart mindazzal, ami múltjára emlékeztethette volna. Elhagyta szülőföldjét, és mint idegen állított be Jászárokszállásra.

Itt az a hiedelem, hogy eredetileg a neve sem Varga, áttérésekor vehette fel. Ezt a feltevést látszik igazolni életének ma élő legalaposabb ismerője, az árokszállási „Vak Émán” vallomása, aki nemcsak a szent éneklésben társult mellé, hanem gyakorta együtt is borozgattak. Úgy tetszik, itt is áll: „borban az igazság”. Az ital meg-megoldotta a különben zárkózott Varga Lajos nyelvét, s efféle kijelentéseket ejtett el: „Ha tudnátok, ki voltam, nem Lajos bácsi lennék nektek!” Ilyen alkalommal említette állítólag azt is, hogy családját Csáknak hívják.

A sokféle mendemonda után a következőket sikerült kiderítenünk: Varga Lajost valóban Vargának hívták, mert a keresztlevélben apja neve Varga Lajos. Anyja neve Bónis Eszter – ahogyan a gyöngyösi római katolikus plébánia áttérési bizonyítványa is mutatja. Születési helye pedig Biharkeresztes. Ott van bejegyezve a református egyház anyakönyvébe 1855. július 1-jén.

Így megdől az a feltevés, hogy Debrecen szülötte. Annál is inkább, mert Debrecen református anyakönyveiben sem Csák, sem Varga Lajos nevű keresztelt nincs bejegyezve 1844 és 1866 között.

Nem téveszthet meg bennünket az sem, hogy az áttérési bizonyítványban, amelyet 1872-ben állítottak ki, Mezőkeresztest vallja születési helyének. Abban az időben még Biharkeresztes is Mezőkeresztes volt. Egyébként pedig jelölve van

⁷ VARGA év nélkül 40.

⁸ VARGA év nélkül 41.

a megye: In Comitatus Bihariensis. A mai Mezőkeresztes református anyakönyveiben is hiába keressük.

Biharkeresztesen személyesen kutattunk rokonsága után. Nem sikerült senkit sem felfedeznünk. Csodálatos megtérésének történetét sem ismerik Biharkeresztesen, pedig egy ilyen nagy esemény, istenítélet sokáig él az emberek emlékezetében.

Valószínűnek kell tartanunk, hogy ebben a történetben a valóság keveredik a költészettel; ugyanis azon a vidéken nem ismeretlen „Körösfő mondája”⁹, és a hasonlóságok alapján fel kell tennünk, hogy Varga Lajos ebből és „Az ünneprontók” mondájából szedett és használt fel motívumokat megtérése történetének mesélésekor. Abban is semmi komoly munkát nem űző gazdagok szentségtelenítik meg a templomot mulatozással. „Mikor legnagyobb volt a hejehuja, mikor lehangosabban kurjongatták, hogy »Sose halunk meg!«. Egyszer csak megdördült az ég!” „Az ünneprontók”¹⁰ mondájának is van olyan változata, amely temető, templom duhajkodással való megszentelését meséli.

A jómód igazoltnak látszik, mert a születési anyakönyv feltünteti azt is, hogy Varga Lajos szülei földbirtokosok voltak. Áttérése után a buzgóság Karmel magányába vitte. Feltehetően a kérdést, hogyan ismerkedett meg a karmelitákkal, amikor abban az időben még csak Győrött volt rendházuk, és bizony ez messze esett Bihartól. Némileg megvilágíthatja a kérdést az a tény, hogy az 1860-as években a győri karmelita rendházban szigorú reformot hajtottak végre. Ezt a legtöbb rendtag nem vállalta, és szétszéledtek az országban, hogy mint világi papok működjenek tovább.¹¹ Nem lehetetlen, hogy Varga Lajost is egy ilyen valaki irányíthatta a Karmel felé, ahol férfias elégtételt akart adni könnyelmű, bűnös ifjúságáért.

Grazban töltötte a noviciátust, onnan Linzbe diszponálták.¹² A Gondviselés azonban nem Karmel engesztelő vezeklését szánta a bihari magyarnak – noha úgy véljük, ez a Karmelben töltött idő lényeges Varga Lajos életének további alakulásában. A későbbi búcsúvezető és költő itt az imádságos magányban, Szűz Mária buzgó tiszteletétől áthatva gazdagodott lelkileg és gyarapodott tudását tekintve. Erre írásaival kapcsolatban még visszatérünk.

Sajnos volt rendtársai már mind a temetőben nyugszanak, és le kell mondanunk arról, hogy a szerzetben töltött életét élmények alapján megismerhessük.

Visszatérése a római katolikus egyházba a gyöngyösi Szent Bertalan-plébánia anyakönyvében van bevezetve 1872-ben. Foglalkozásként ez áll: docens. Nem kell arra a képesítésre gondolnunk, amit manapság várunk egy tanítótól. Ez csak annyit jelent, hogy rendszeren, egyházi megbízással elvállalta egy-egy falu, tanya-központ gyermekeinek oktatását az írásban, olvasásban, számolásban. Egyetlen élő rokona¹³ még látta a „levelet”, amelyben az egri káptalan kinevezi tanítónak.

Tanítóskodott Szentendrőn, Gyalogparton és az ágói szőlőben. Volt alkalomunk egy itteni tanítványával beszélgetni, aki így emlékezett: „Több évig jártunk

⁹ SOLYMOSSY 1943. 211.

¹⁰ SOLYMOSSY 1943. 212.

¹¹ P. Bruno karmelita teológiai tanár szóbeli közlése.

¹² A karmelita rendfőnökség közlése.

¹³ Kiss Alajos szabó, Vámosgyörk.

hozzá nénémmel. Egyszerre tanított mindnyájunkat, s minden évben hallva a dolgokat – mindig többet jegyeztünk meg. Szerettük a népek a szőlőben, mert úgy tudott énekelni, hogy megríkatta őket. Nem vetette meg a multságokat...”

Tanítványainak szívesen kölcsönzött könyveiből. Arra már nem emlékeznek, miről szóltak ezek a könyvek, csak annyit tudnak, sok könyve volt. Ma már senki sem tudja, merre kallódott széjjel könyvtára. Olvasottságát bizonyítják írásai is.

Tanítványai menyecske korukban is fel-felkeresték a „tanító urat”, akinek bizony sokszor igen rosszul ment a sora. Az így kapott ajándékokért hálából rendszeren egy-egy verset írt. „Nekem is írt egyszer olyat, amiben a verssorok első betűit összeolvasva a nevem állt” – emlékezett régi tanítványa, ma már hajlott hátú öregasszony. „A háború alatt elveszett ez is, pedig igen őrizgettem.”

Fogacson is élt egy darabig – mint a Szent János-kápolna gondnoka. Ezt a hivatalban azonban nem sokáig viselte, mert nem bizonyult jó gondnoknak. Élete végéig szenvedélye maradt az ital. Ezért nem volt soha pénze, olyankor sem, amikor nyomtatványaiért az Egri Nyomdától szép összegeket kapott. A könnyelmű, mulatós vér benne volt, és nem tudott erőt venni magán; így esett meg aztán, hogy a kápolna egyházi ruháiról az értékesíthető díszeket pénzzé tette – értesültünk „Vak Émán”-tól.

Házassága után már nem vállalt „állást”. Feleségével együtt jártak a búcsúkra. Énekeket, épületes történeteket írogatott, és kinyomtatva árusított is. Nagy gondot fordít a propagandára. Írásainak terjesztését nem bízta véletlenre – különösen a Verses Szentírással kapcsolatban áll ez fenn. Ha belelapozunk kiadványaiba, tapasztaljuk, mennyire tervszerű ez az ajánlás, hogy igazán hatásos legyen, még a tudnivalókat is versbe szedi:

„Közhírré tétetik a legnagyobb újság,
Hadd hallja meg egész Magyarország!
Mindenkinek mondjuk e hírt Jézus nevében,
Tehát atyámfia vedd ezt jól figyelmedbe:

A Szentírás vagy a Bibliának nagy eseményeit
És történeteit sokan még nem ismerik.
Hej pedig be dicső történetek ezek,
Emlékei ezek majd hatezer évnek!

Ha akarod tudni ezen eseteket,
Melyek világteremtés óta történtek,
E történeteket – halld csak ez újságot –,
Csak akarnod kell és te is megtudhatod!

Testamentom a neve ezen füzeteknek,
Melyek elmondják e nagy eseményeket!
A Testamentom-nak a kiterjedése:
Lehet tenni, mintegy harminckét füzetre.

Világ teremtéstől a mai napig,
A Biblia minden jeles eseményit,
Ezernél több verses elbeszélésekben,
Elmondja ezeket szépen, sorban, rendben!

A Testamentomban hatezer év képe,
Megkapóan, hűen, érdekesen van festve.
Feltárja a múltnak titokteljes keblét,
Előidézi a régi idők képét.

A Testamentomra, ha szert akarsz tenni,
Azt füzetenkint is meg lehet szerezni.
Hogyha városba mégysz valami dologba,
Tekints be ahol Testamentomot árulnak.

Ne tarts semmitől sem. Szívesen látnak ott,
Tizenöt krajcárért kérd a Testamentomot.
És így, ha hetenként veszel egy füzetet,
Harminckét hét alatt mind megszerezheted.

Ha nem jársz városba, úgy segítsz a dolgon,
Hogy van énekáros mindenik piacon.
Menj és add át neki tizenöt krajcárod,
A Testamentom egy füzetét megkapod.

Azt mondod, nem telik. – Ne mondj ilyeneket,
Figyeljél csak reám, mondok neked egyet.
Úgy szerezzed meg a Testamentom árát,
Reggelenkint igyál kevesebb pálinkát.

Asszony vagy? S nem iszol pálinkát, azt mondod?
Úgy szoknyád aljára varrj kevesebb fodrot.

Isten látja lelkem, javadat akarom,
Úgy felebarátim, mint felebarátom,
Ha el nincs fásulva egészen a lelked,
A Testamentomban találhatsz örömet.

Csak akarjad, mert ha sehol sem akadna
Valaki, ki ily füzeteket árulna,
Végy levelezőlapot s küldd el a postán,
Hogy hová? Azt olvashatod itt az alján!

Fel tehát előre keresztény barátom!
Fogadd el mielőbb ezen ajánlatom.
A Testamentomot vezesd be házádba,
Ez lesz családodnak leghívebb barátja.

Kezed ügyében van búcsún és vásáron,
Megszerezheted azt igen csekély áron.
Írjál és küldjél egy levelet Egerbe,
Az Egri Nyomda-Részvénytársaságnak címezve.

Ők megküldik azt, csak írd meg nevedet,
Hogy mennyi szükséges, levedbe írd meg.
A Testamentomnak minden egyes sora,
A nagy Bibliából számodra van írva.

Szépen elmondja az Istent dicsőítve,
Hogy miként történt a világ teremtése.
Ezután elmondja az eseményeket,
Melyek a vízözön előtt történtek.

És így vezet téged lépésről-lépésre,
Minden időszak feloszlik több részekre,
Míg végre belép az Új-Testamentomba
S feltűnik a világ nagy Világossága.

Végül elmondja az események sorát,
Jézus szent életét, keserves halálát.
Rövidebben szólva elmond mindeneket,
Ami egy keresztény embert érdekelhet.

Hogy Isten tégedet megáldjon, kívánja:
Varga Lajos bácsi, a könyvnek írója.”¹⁴

Hasonló verses ajánlást – csak még „igaz történetekkel” tűzdelve és hatásosabbá téve – olvashatunk „A megigazult és elkárhozott ember szíve” című füzetecske befejezéseként.

Szerették a búcsúkon szép hangjáért – akárcsak az árokszállásiak. Az egész nyarat – feleségével együtt – otthonuktól távol töltötte. Pünkösdkor elmentek, és csak Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepe után tértek haza. „Nem volt mit féltetniük, nyugodtan itt hagyhatták hónapszám a házat” – jegyezte meg kérdésünkre a 93 éves Szabó nagymama, akinek a szomszédjában laktak a Csokonai utcában.

Nem volt semmijük; gyakran láttak szükségét. A falu jószívűsége enyhítette ilyenkor az éhséget, mert azt is tudták Varga Lajosról, hogy az utolsó ruhadarabját

14 VARGA 1899. oldalszám nélkül.

is szívesen odaadná nélkülöző felebarátjának. Nem rótták fel neki a falusiak, és ma sem róják fel, hogy szerette a bort. Előfordult pedig az is, hogy Szentkúton, búcsú idején – egy kis pénzre szert téven – nem lehetett kicsalni a kocsmából. Részeg azonban sohasem volt, és egy-egy mulatás után keményen vezekelt.

Házasságából egy fiú született. Változatos gyermekkor után – hiszen szüleivel szinte állandóan úton volt – Pesten taníttatták, és pincér lett. Az első világháború után szibériai fogságban meghalt.

Varga Lajos mint búcsúvezető sokfelé megfordult búcsúban. Leggyakrabban Mátraverebély-Szentkutat kereste fel. Itt sátoruk is volt – azaz kegytárgyakat, valóságos nyomtatványokat árusító bódéjuk. Itt történt egyszer, hogy szülőfalujából valaki búcsúra odavetődött és felismerte. Szinte nyersen vette elejét minden kérdészködésnek, beszédnek. Múltjáról nem mesélt, de azt sem engedte, hogy arról esetleg más beszéljen.

A fiatalon elhagyott bihari kúriába egyszer tért vissza az édesanyjához. Egészen meseszerűen hat, hogy csalódnia kellett az anyai szívben, mert az hosszú évek után sem bocsátott meg „pápisztává” lett fiának. Mint egy koldusnak, 30 pengőt küldött ki az inassal és egy üzenetet: „Nem akarlak látni!” – Ezt Varga Lajos mesélte egyszer búfelejtő poharazgatás közben „Vak Émán”-nak.

Ezzel végképp megszakadt az utolsó hazafűző szál is, és Jászárokszállítás befo-gadta: összeforrt élete a jász parasztkéval. Irodalmi tevékenysége is az ő lelki-világukhoz alkalmazkodott, pedig nem közüjük való volt. Neveltetése, „gyerek-szobája”, kálvinista hite minden egyébre determinálta volna inkább, mint egy katolikus község vallásos parasztközségének szószólójául a búcsúkon, temp-lomi-házi ájtatosságokon, lakodalmakon, keresztelőkön, halotti virrasztásokon. Írásai és az a hang, ahogyan megemlékeznek róla a faluban, mutatják, hogy Varga Lajos szerencsésen oldotta meg a beilleszkedést.

Jöllehet bihari birtokán már ismerni tanulta a magyar falut, de a katolikus magyar paraszti lélek mélységével, gazdagságával, örömeivel és fájdmával, problémáival a búcsúkon találkozott. Volt szíve és lelke a falu népéhez, ezért szerették, pedig „úgy járt, mint egy gróf”, „és szemüveget is viselt”. Ezzel is úgy voltak a falubeliek, mint az itallal: nincsen ember hiba nélkül. Buzgón vezet-gette falujában a különböző vallásos társulatokat, ájtatosságokat – szebbnél szebb imádságokat, énekeket írva a társulati tagok számára. Megtérését Jézus szívének tulajdonítva különös buzgóságot szentelt a Szent Szív-ájtatosságok terjesztésé-nek, ő maga Kalocsán iratkozott be a Jézus Szíve Társulatba.

Utolsó éveiben látása mindinkább gyengült, és amikor Szent Antal könyvét írta, megvakult. Ezentúl „író”-nak diktált. Így készült főműve, a Verses Szent-írás is, amelyet állítólag fiának mondott tollba. Senki sem tudja, mennyi ideig készült ez a hatalmas munka. Szeme világának elvesztésével nem maradt abba a búcsújárások. Mátraverebélyt minden évben felkereste. Itt hatalmasodott el rajta a magyar falvak pusztító betegsége, a tüdővész. A nagy beteget – kérése szerint – felesége innen szállította Gyöngyösre 1909 júniusában. Ott akart örök nyugalomra térni, ahol élete döntő lépését tette – ahol katolikussá lett.

II. Ki a „szentember”?

„Kimagasló személyiség, aki a papi, orvosi, költői szerepeket egyesíti magában, és a közösség szellemi irányítására hivatott.”¹⁵ Érdemes ennek a meghatározásnak a tükrében megvizsgálnunk Varga Lajos egyéniségét. Új adatokat nem hozunk, csak új szempont szerint nézzük az árokszállási búcsúvezetőt.

A katolikus egyház mindenkor számított a világiak munkájára. Voltak és vannak idők, amikor fokozott mértékben kéri is ezt híveitől, azaz bekapcsolja az erre alkalmasakat az egyház apostolságába. Így hívta létre nálunk a török hódoltság idején a nagy paphiány a licenciátusi intézményt. Mindazt közvetítették ezek a „fél-papok” az elhagyatott híveknek, amely funkciók érvényességéhez nem volt az egyházi rend szükséges.

A katolikus újjászületés idején a paphiány kérdése jórészt megoldódott, de a katolikus falu életében nem szűnt meg a licenciátus gyakorlata. Tevékenységére továbbra is szükség volt, mert a lelkipásztor rendszerint nem tudta falusi hívei vallásos igényeit teljes mértékben kielégíteni. Nem értette a maga individuális beállítottságánál fogva a paraszti lélek vallásos élményének „extatikus megnyilatkozását és kollektív, orális igényét”,¹⁶ így a licenciátusok hivatása még napjainkban sem ért véget; a helyi vallásos, szakrális hagyomány őrzői és továbbadói ők, akiket ma „szentembernek, szentasszonyoknak” tisztelnek a falvakban.

Ebben a hivatásban Varga Lajos is részesedett. De csak ebben! Szinnyei adata téves a Magyar írók élete és munkája című sorozatban. Ott ugyanis azt állítja Varga Lajosról, hogy római katolikus pap volt. Valószínű, hogy kiadványainak témája nyomán tételezte fel ezt róla.

Az is bizonyos, hogy Varga Lajos ezt a hivatást vállalta öntudattal. Felelősséget érzett a lelkekért. Kiténik ez világosan írásaiból – különösen „A bűn hatalma” című nyomtatvány végaszavában.

Költői pályájának bizonyítéka az a sok-sok ének – sokszor saját dallammal –, imádság, történet, amely lelkéből sarjadt. Többsége megjelent nyomtatásban is, és így mind élőszóban, mind írásban igen terjedtek, mert kedvelték őket különösen a jáász és palóc vidékeken.¹⁷

Legnagyobb szabású műve a Verses Szentírás. Megírásához indítékot egy-egy családi ájtatosságon tartott szentírásolvasás adhatott. Érezte a hiányt, látta az igényt, és nem arról írt, hogy adjunk Bibliát mindenki kezébe, hanem cselekedett. Versbe szedte az Ó- és Újszövetség fejezeteit. A Bevezetésben így ír erről: „Ezen könyv elmondja és megmagyarázza neked szép verses formában mind azt amit te mindazokból az eddig közkézen lévő szentírási könyvekből ki nem tudtál olvasni egyrészt azért, mert a homályos, titokzatos részek megmagyarázva nincsenek [...]” „A Szentírás a léleknek annyi, mint a testnek a mindennapi kenyér: és éppen ettől a lelki élvezettől volt a munkás ember és családja, a köznép,

¹⁵ BÁLINT 1942. 15.

¹⁶ BÁLINT 1942. 15.

¹⁷ Mint érdekességet említjük meg, hogy a Dunántúlon, az osli búcsúsoktól hallottunk nemrégben egy Varga-féle Mária-éneket: „Jertek víg örömmel a hitnek szárnyán.” Szolnokon és Kiskunmajsán, különösen adventben, gyakran halljuk a következő éneket: „Nyíljék ki szívetekben az örömvirág.”

a nők, az asszonyok megfosztva, mert a mostanáig meglévő Szentírásos könyveket nem élvezhette, mivel azok nem az ő észjárásához, nem magyarul, tisztán érthetően megmagyarázva voltak megírva, hanem szárazon, fejtegetés-nélküli ó nyelvezeten, amit ők meg nem értettek, vagy amelyeket úgy értelmezhetett, amint az neki tetszett.”¹⁸

„A legtöbb katolikus ember ismeretei saját vallása terén fogyatékosak. – A gyermekek is csak töredékeket tanulnak az iskolában a hittanórákon. Tehát te és az egész családod csak alig tudsz valamit abból a magasztos tanból, ami mindnyájatokat legjobban érdekel és lelketeknek a legfönségesebb tápláléka. Így tehát te sem a gyermekeidnek, sem az unokáidnak nem mondhatod el azt a csodálatosan szép történetet, amelyen hitvallásod felépült, ha e könyvet nem olvastad.”¹⁹

Arra, hogy Varga Lajos orvosi gyógyító eljárást folytatott volna, nincs adatunk, bár igen nyomoztunk ilyen irányban még élő kortársainál. Érdekesen nyilatkozott Varga Lajosról egy öreg gazda, aki igen jól ismerte: „Jóra tanított, ha élete nem is volt szent.” Nem mindennapi egyéniség, az is bizonyos. Kifejezte ezt egy másik falubeli megállapítás: „Mindenre teremtődni kell. Lajost erre szánta az Isten!”, azaz, hogy három évtizeden keresztül személyesen, azután pedig nyomtatott írásain keresztül szolgálja a falu lelki életét.

Ha Orosz Istvánval, a magyar „szentember” klasszikus típusával összehasonlítjuk, meg kell állapítanunk, hogy a kettőjük életében és működésében nagyon sok a közös vonás. Először ezek tűnnek a szemünkbe, ha a két ember egyéniségét is egybevetjük, rögtön észrevesszük a különbségeket. Varga Lajos életében is van áldozatvállalás, egyszerűség, de következetes nem tud lenni önmaga meggyőzésében. Öreg árokszállásiakkal beszélgetve kitűnik, őket nem életének jámborsága kapta meg – hiszen köztudomásúak voltak gyengeségei –, hanem az a mód, ahogyan a jót nekik tanította. Elfogadták a vezetést, tanítást, mert Varga Lajosban is látták az igyekezetet, a jóra törekvést, ha nem is sikerült mindig.

Varga Lajos egyéni vallásosságát, belső küzdelmeit nem ismerjük. Ennek az ismeretnek a birtokában lehetne és szabadna értékálló véleményt alkotnunk róla, minthogy Orosz Istvánt is – a szentembert – főként önéletrajza alapján ismerjük és értékeljük.

18 VARGA 1899. oldalszám nélkül.

19 VARGA 1899. oldalszám nélkül.

III. A Szentírás a magyar irodalomban

Varga Lajos a Verses Szentírás megírásában alkotott nagyot. Műve – mint már említettük – az egyszerűbb, kevésbé művelt emberek igényét kívánta kielégíteni, ugyanakkor folytatója és munkálója egy évszázadok óta variálódó műfajnak. Talán úgy jelölhetnénk: a Szentírás versekben.

Érdekes volt a nyomozás. Irodalomtörténeteink nem – vagy csak igen mostohán – kezelik ezt a kérdést, amely pedig külföldi és régi magyar törekvésekkel tart rokonságot, tehát nem elszigetelt jelenség.

Röviden ismertetjük Varga Lajos Verses Szentírása tartalmának és formájának magyar nyelvű irodalmi előzményeit. A Verses Szentírás anyagát csaknem teljesen az Ó- és Újszövetség kanonikus és apokrif könyveiből meríti.

A Szentírás kánoni könyvei – azaz a Szentlélektől sugalmazott könyvek – sok kérdést éppen csak érintenek. Nem is akarnak elmondani mindent. Utalunk itt Szent János evangéliumának 21. fejezetében a 25. versre, ahol ezt olvassuk: „Sunt autem et alis per singula, nec ipsum, arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt libri.” Az evangéliumok Krisztus Urunk életének is csak halvány vázlatát adják, érthető tehát, ha a megváltás történetének mellékszereplőiről csak alig-alig szólnak, viszont így válnak egy hatalmas költészet forrásaivá; így születtek meg jórészt a Szentírás apokrif könyvei.

III. 1. Apokrif szövegek

Mit jelent az „apocryphus” jelző? Szentiványi professzor meghatározása szerint: „Nem kanonikus, nem sugalmazott, esetleg eretnek vagy meseszerű.”²⁰

Értekezésünk folyamán az „apocryphus” jelölést soha nem használjuk „eretnek” jelentésben Varga Lajos munkájával kapcsolatban; legtöbbször inkább úgy, mint meseszerű.

Jellemző, hogy az apokrif szövegek a maguk számára ugyanazt a csalhatatlan hitelességet követelték, mint a kánoni könyvek. A szentatyák már az első századokban sokat küzdenek ellenük – éppen ezért. Különböznék ők maguk is olvasták, gyönyörködtek bennük, sőt prédikációikban idézték belőlük a szép részleteket. Különösen vonatkozik ez Szűz Mária életének mozzanataira, mert „Nempe datur etiam ex falsis, quod aiunt, veri demonstratio.”²¹ (Dedicatióból). „[...] hodie fruimur divinae Veritatis luce non modo legi posse sine detrimento, sed cum utilitate quoque si idoneus lector accesserit”²² (Praefatióból).

Apokrif adatokkal dolgozó magyar nyelvű Szűz Mária-életrajzról²³ írta a cenzúrázó Szennyey István győri püspök: „Ezt a jámbor könyvet kiadásra

20 SZENTIVÁNYI 1947. 343.

21 FABRICIUS 1719. oldalszám nélkül.

22 FABRICIUS 1719. oldalszám nélkül.

23 KOPCSÁNYI MÁRTON: *A Boldog Szűz Mária Élete. Magában foglalván az hét innepi tizen három predikatiót. Az ő hét örömet és epeségét; az ő tizenkét csillagú koronáját; nevének s nevezetinek és az olvasónak magyarázattját.* 1631.

ajánlom, és úgy vélem, hogy ezt nemcsak olvasni kell, hanem eszünkbe is belevésni.”²⁴

Az apokrif szövegekkel már legelső magyar nyelvű kódexeinkben is találkozunk. Miként a kereszténység első századait, éppen úgy a fiatal magyar kereszténységet is érdekelték mindazok az események, amelyekről nem szólnak a kanonikus könyvek. A Tihanyi-, Érdy-, Érsekújvári-, Kazinczy-, Teleki-kódexekben már olvashatjuk Szűz Mária életének legendáit. Ezeknek a Mária-történeteknek voltaképpen forrása a Protoevangelium Jacobi (már ennek részleteit veszi át a „De Ortu beatae Mariae et infantis salvatoris” és a „De Nativitate Mariae”²⁵) és a „Transitus Mariae” címen keleten általánosan elterjedt könyv²⁶, amelynek számos szír és arab variánsa is ismeretes. Kiváló forrás damaszkuszi Szent János három beszéde is Mária haláláról. A keleti egyháznak e kiváló alakja pedig visszhangja az ősi hagyományoknak, és határozottan ki is jelenti, hogy azt adja elő, amit az ősoktól örökölt.²⁷

Varga Lajos is örökségnek tekinti a Vulgata szövegébe szőtt legendákat:

„Jámbor hagyományként olvasd e sorokat,
Melyek örökségül reánk átszarmaztak.”²⁸

Az említett apokrif könyvek történetei főként a Legenda Aurea közvetítésével származtak el hozzánk. Elterjesztésükben pedig Temesvári Pelbártnak van nagy szerepe. „Bod Péter annyit mondott Pelbártról Athenasában, hogy írt holmi deák könyveket”: ezek a deákkönyvek kódexeinknek, régi magyar kéziratainknak forrásai, megérdemlik, hogy mélyebben tekintsünk beléjük!²⁹

A Margit-legendá említi, hogy Szent Margit „Asszonyunk Mária példáit, csodatételeit” „nagy kívánsággal hallgatja vala”, és ez a „nagy kívánság” általánosan élt a klostromban Krisztus kínszenvedésének részleteivel kapcsolatban is. Az erre vonatkozó szent hagyományt Nikodémus evangéliumában foglalták írásba. A Szent Kereszt legendája pedig kifejezetten görög hagyományokban gyökerezik – összekapcsolódva a bibliai életfa misztikus felfogásával. Teleki-kódexünk így ír: „Es a (kereszt) fanac touebe vala az o (Ádám) feie vettet uen: ug hog az első emberneac o meg-valtoianac vere zalla Adamnac feiere.” Van latin nyelvű középkori Sibilla-versünk is, amely e legenda motívumokban igen gazdag változatát érezteti.³⁰

A mi irodalmunkban „A Mária-legendá sajátos fordulattal Mária-siralomban végződik.”³¹ Ezeknek a siralmaknak a magyar katolikus hagyományban szép múltjuk van. „A kultusz kialakulására nagy hatással volt Szent Ferenc példája és

24 KOPCSÁNYI JÁNOSNÉ 1934. 48.

25 SZENTIVÁNYI 1947. 343.

26 Kladta TISCHENDOR *Apocalypses Apocryphae*. 1876.

27 NYILASI 1902. 89.

28 VARGA 1899. 345.

29 SZILÁDY 1880. 80.

30 GYÖRGY LAJOS: *Egy középkori Sibilla-vers régi magyar irodalmunkban*. 1930.

31 HORVÁTH 1895. 495.

nyomában Jacopone da Todi híres éneke, a Stabat Mater, végül a franciskánusok kezdeményezte keresztút. A ferences léleknek egyik legkedvesebb áhítatformája a compassio, azaz Krisztus megváltó szenvedésének, Mária anyai fájdalmának közvetlen átélése. Mármost ismerve a franciskánus szellemnek a magyar katolikus néplelekre gyakorolt páratlan hatását, nem csodálhatjuk, hogy a planctus a kódexirodalomnak, a barokk énekköltészetnek, továbbá a XIX. században bontakozó vallásos népköltészetnek, ponyvairodalomnak egyik legkedvesebb, legtöbbször ismételt és újraköltött témája.³²

Az említett ferences hatással kapcsolatban ismételnünk kell Temesvári Pelbárt nevét, mert a népies vallásos irány előszeretettel merített híres nagypénteki beszédéből. Később is: „A passiónak természetes tartozéka – prédikációkban is – a Mária-siralom.”³³

Varga Lajos legkedvesebb búcsújáró helyén, Szentkúton ferences barátok őrzik a kegyképet. Természetes hát, hogy az ő költészetében is erősen érvényesült a ferences hatás.

III. 2. A bibliai epika

A keresztény középkort felváltó reformáció általános élménnyé kívánja tenni a Szentírás olvasását.³⁴ Mintegy hadat üzeni látszik a régi költészet legendáinak. A Szentírás költészetének varázserejétől ihletve meglepő mohósággal fordulnak elsősorban maguk a prédikátorok a bibliai történetekhez, és megszületik bizonyos középkori előzmények után a bibliai epika, mert könnyű volt sürgetni a Biblia olvasását, de nehéz ezt a nagyközönség számára hozzáférhetővé tenni. Legalább részleteiben akarták a Szentírás – főként ószövetségi részének – épületes történeteit közkézre adni. „A tanulság, a kor visszaéléseinek ostorozása, melyekkel át- meg átszövegetik az elbeszélés menetét: az, amiért a szerzők, e nagyrészt papi emberek, iskolamesterek mindenkifőlött buzgólkodnak. Dávid és Góliát, Judit és Holofernész példája meggyőzheti a magyar nemzetet, hogy Istenben bízva és hozzá megtérve diadalt vehet háborgatóin. Jónás próféta és Ninive kegyelmet talált, miután megbánta bűnét; a magyarokra szintén hasonló sors vár.”³⁵

Az Újszövetség témáihoz csak elvétve nyúlnak, míg a ránk maradt szövegekből az Ószövetség tartalmának jórészt össze lehetne állítani. A munkák szerzői eleinte nem tartják megengedhetőnek, hogy a szent szövegen, akár apróságban is, valamit változtassanak. Egyedül Baranyi Pálról, aki a XVI. század derekán élt, említi Bodnár Zsigmond irodalomtörténete, hogy megváltoztatta a tékozló fiú

32 BÁLINT 1944. 133.

33 HORVÁTH 1931. 175.

34 A Biblia csak a XVII. század közepe után került be a családi otthonokba, akkor ugyanis már gondoltak az egyszerűbb nép írni-olvasni tanítására, és békésebb időket élve nagyobb volt a jólét. Könyvre is telt, de valójában csak a XIX. század hozta meg a Biblia széleskörű elterjesztését. ILLÉS ENDRE alapján: *Károlyi Emlékkönyv* 338.

35 HORVÁTH 1899. 481.

családját. „Nem tart a Bibliával, hol az Úr csak annyit mond, hogy egy embernek két fia vala. Baranyi a népmesével, egy »gazdag királyságról« szól.”³⁶

A XVII. század – Szabó Károly *Régi Magyar Könyvtára* szerint – többnyire a XVI. század regényes törtékeit olvasgatta, azokat nyomtatta újabb kiadásokban. Az újakban már több a fantázia, a bonyodalom. Ebből a szempontból érdekes Szentmártoni Bodó Jánosnak ponyván ma is élő elbeszélése Mária Magdolnáról. A Szentírás szűkszavú közléséhez egy kis mondai háttérrel készít, és kikerekíti a történetét: ugyanígy cselekszik Varga Lajos is ezzel a hálás témával.

III. 3. Bibliafordítások

A virágzó bibliai epika mellett elkészültek az általunk ismert teljes szentírásfordítások. Egészen bizonyos ugyanis az, hogy katolikus részről volt magyar nyelvű Biblia már a reformáció előtt. Káldi György említi, hogy „... nékem bizonyos és hitelre méltó ember mondotta, hogy látta az írott Magyar Bibliának nagyobb részét, mely kettőszáz esztendő előtt fordítatot.”³⁷

Meglehet, ez az a bibliafordítás, melyet Boldog Báthori László (1420–1484) nevéhez kapcsolunk, de sajnos nem maradt meg. Báthori életére vonatkozóan igen fontos adatokat rögzített Gyöngyösi Gergely kézírata.³⁸ Innen tudjuk, hogy a szigorú remeteéletet folytató Báthori László pálos szerzetes lefordította a teljes Szentírást és a szentek életét. Sőt azt is feljegyezte, hogy mind a két munkát Mátyás király budai könyvtárában őriztette.³⁹ „Közhit szerint munkáinak kéziratát még a XVII. században az elefánti kolostor könyvtárában őrizték.”⁴⁰

A Szentírás a megkeresztelkedett magyarság életében – akárcsak más népek életében és irodalmában – nagy hivatást töltött be. A benne elmondottak a keresztény élet normái, amelyeket minden idők emberének ismernie kell, hogy életét azok szerint rendezze be. Természetes hát, hogy egy nép megkeresztelésével gondoskodni kellett a Szentírás nemzeti nyelven való tolmácsolásáról is. Szekfű Gyula alapján Szentiványi Róbert azt írja,⁴¹ hogy valahol a Kubán mentén tolmácsolta valaki először az evangélium szövegét magyarul. Hogy Kr. u. 500–1000-ig fába rótták, majd papiruszra írták az első magyar evangéliumot, ki tudhatja, annyi bizonyos, hogy a hangsúly a Szentírás anyagának szóbeli közlésén volt még később is. „A középkori katolikus egyház az élőlóra támaszkodott: az egyházi rendre, mely a kevésszámú írott szöveget élőlóval közvetíti a néphez.”⁴²

Érdekes felfigyelnünk Szent István törvénykönyvének XIX. capitulumára.⁴³ A szent király ott rendelkezik szentírási szövegek felolvasásáról a templomban,

³⁶ HORVÁTH 1899. 437.

³⁷ KÁLDI 1806. 4.

³⁸ *Vitae fratrum ordinis heremitarum S. Pauli primi heremitaie*. Őrzi az ELTE Egyetemi Könyvtár kézírattára.

³⁹ KISBÁN 1940. 324. és BÉKÉSI 1902. 135.

⁴⁰ KISBÁN 1940. 324.

⁴¹ SZENTIVÁNYI 1947. 385.

⁴² SZERB 1943. 60.

⁴³ SZENTIVÁNYI 1947. 358.

amelyre a jelenvalók lelki haszonnal figyelhetnek. Ennek a szövegnek feltétlen magyarul kellett hangzania.

III. 4. A Biblia irodalmi hatása

A nemzeti nyelvű irodalom első termékei a Szentíráshoz kapcsolódnak. Természetes is ez, mert mint Szerb Antal megállapítja: „A magyar kultúra eredendően keresztény kultúra, mint az egyház legidősebb leányáé, a franciáé.”⁴⁴ Ebből következik, hogy már első magyar nyelvű kódexeinkben számos szentírástöröredéket (Bécsi-, Müncheni-, Apor-kódex, stb.) találunk, másrészt pedig abból egy-egy ellesett jelenet, egy megkapó vonás alapul szolgál valamely kikerekített, kiszínezett történetnek a középkorban éppúgy, mint akár napjainkban. Varga Lajos könyve ezt bizonyítja, amely a vallásos tradícióban hanyatló korszellem ellenére is körülbelül 17 000 példányban fogyott el.

Az Amerikába szakadt magyarságnak is kedves olvasmánya a Verses Szentírás. Van adatunk, hogy az 1947. évben az amerikai Jó Pásztor című katolikus hetilap részleteket közölt Varga Lajos bibliájából.

Volt alkalmunk az elmúlt nyáron (1947) a Verses Szentírást falusi házakban – mint gyakran olvasott könyvet – felfedezni, és volt alkalmunk egyes részleteit hallani is emlékezetből. Olyan természetes az a falusi asszonyoknak, hogy ők könyv nélkül tudják Szent Anna, Szűz Mária históriáját. Odalett volna a becsületünk nagyon, ha kiderül, hogy mi nem tudjuk...

III. 5. A Szentírás versekben

Varga Lajos könyve versebe szedve hozza a szentírási szöveget, sőt kottát is közöl, amire az egyes fejezetek énekelhetők. Ez a forma sem új a mi irodalmunkban.

A bibliafordítások ugyan legnagyobbbrészt prózában íródtak, kódexeink mégis őriznek verses bibliafordításokat is. Varga Damján értékes tanulmánya⁴⁵ közöl erre vonatkozóan adatokat. Az Érsekújvári- és Keszthelyi-kódex töredéke a legrégebbi ősi nyolcas vers a magyar bibliafordítások között: a 90., 95. és 36. zsoltárból fordít néhány sort. „A [...] betoldás több helyen található, és pedig nagyrészt azért, mert a szó szerint való fordítás átvitt értelemben lelkileg magyarázza; illetőleg magában a nehéz szöveget értelmezi, kiegészíti, kifejti.”⁴⁶

Az Újszövetségből Lukács evangéliumának I. fejezete a 68-79. versig található verses formában a Batthyány-kódex lapjain. Ez a szövegrész benne van a breviáriumban is és *Canticum Zachariae* címen ismeretes.

A fordítás nem törekszik teljességre, csak minden szakasza a latin szöveg egy-egy strófájából fejez ki gondolatokat. „A magyar himnusz többet és mást is foglal

44 SZERB 1943. 24.

45 VARGA DAMJÁN: *Ősi nyolcas. Békefi Emlékkönyv*. 1912.

46 VARGA 1912. 172-173.

magában, mint ami a Szentírásban megtalálható [...]. A bővítések elsősorban az értelem kiegészítésére, lelki értelmezésére szolgálnak.”⁴⁷

Mintha csak Varga Lajos verseiről írták volna a fentieket! Szemelvényként olvassuk, mint fejt ki ő a Szentírás szövegét a mustármagról szóló példabeszéddel kapcsolatban:

„»Hasonló – úgymond – mennyeknek országa
A mustár maghoz, amelynek nagy a fája.
A mag nagyon kicsiny, de ha elvettetik,
Abból legnagyobb s legszebb fa növekedik.
Lombos növései messze szétágaznak,
Fészket raknak reá az égi madarak.
És a kis magból nőtt nagy fának az ága,
Sok ily madárnak lesz állandó lakása.
A kis mag atyának országát képezi,
Mely a földön még csak kezdetét veszi.
Ámde ez idővel növekedik, terjed,
Híveinek ez ad majd biztos menhelyet.«
Mi is láthatjuk, hogy ezen példázatnak,
Képlete vala az Anyaszentegyháznak,
Mely előbb csak egy-két tanítványból állott,
De most befogadja az egész világot.
Majd tovább folytatván a szép példázatot,
Országáról ilyen hasonlatot mondott:
»Hasonlít az – úgymond – egy kevés kovászhoz,
Amely, ha tétetik sokkal több tésztahoz,
Azt megnagyobbítja s táplálóvá teszi,
Ezáltal az ember annak hasznát veszi.«
A mennyek országa gyarapszik, növekszik,
Hogy Jézus által az ige hirdettetik.
És mint kovász által a liszt és a tészta,
Úgy az ige által lesz a lélek tiszta.
Mert ezen kívül más nem adhat éltet,
Más nem keltheti fel a szívet és lelket
Az Isten országa utáni szent vágyra,
Mint egyedül Jézus dicső tanítása,
Melyet ő minékünk csak ingyen osztogat.
Fáradhatatlanul gyújtja a hit tüzét,
Folyton nemesíti az emberek lelkét.
Sohasem hagy minket, mindenütt velünk van.”⁴⁸

47 VARGA 1912. 176.

48 VARGA 1899. 381.

Itt kell megemlítenünk azt a tényt is, hogy a középkori passiójátékok – amelyek sokszor Jézus Krisztus szenvedéstörténetén kívül vázlatosan az ószövetségi Szentírás történeteit is bemutatták (a játék több napig eltartott) – mind verses formájúak: a latin nyelvűeket kivéve. „Erre szükség volt már csak azért is, mert különben a szereplők nem tudták volna a hosszú és nehéz szöveget észben tartani.”⁴⁹

Éppen erre az érvre építjük azt az állításunkat, hogy bár írásba foglalva nem maradt fenn, de egészen bizonyos, hogy a kereszténység felvétele utáni századokban élt a Szentírás magyar szövege verses alakban az emberek ajkán. Ha a szerzetesek számára készült regulákat a könnyebb emlékezetben tartás végett versbe szedték, mennyivel inkább indokolt volt ez a könyvek könyvével kapcsolatban! A Példák könyvében az istenes élet reguláit fejtegető versben így olvashatjuk a tízparancsolatot:

„Egy Istent higyj, héjában
Nevét ne emledd.
Innepet ilj. Atyádat,
Anyádat tiszteljed.
Ne ölj. Soha ne urozz.
Testi bint eltávoztass.
Hamis tanú ne légy.
Más embernek jószágát,
Feleségét, leányát,
Binre ne kívánjad.”

Külföldi analógiával alig akarunk érvelni. Úgy véljük, hasznos lesz rámutatnunk a német verses bibliafordításokra, amelyekről egy német szaklexikonban a következőket olvashatjuk: „Reimbibeln, übers. des lat. Bibeltexes (vgl. Historienbibel) in Versform mit apokr. und legendaren Zusätzen. Die meist geistlichen Verf. beabsichtigten, so das Volk mit der Bibel vertraut zu machen. Nach Versifizierungen einzelner.” (AT-Tl. im 11 Jh. entstand... parallell der Entwicklung der Welt-Chroniken).⁵⁰

Vajon nálunk másképpen lehetett? Vajon nálunk a próza megelőzte a verses fordítást? Nem gondoljuk! Szerb Antal, Horváth Cyrill és Toldy megállapításait hozzuk felvetésünk igazolására. „Kétségtelennek látszik, hogy a régi magyarok könnyebben írtak verset, mint prózát. Ez nem abszurdum. Konvencionális költéségek betartása mindig könnyebb, mint egy újfajta szabadság [...]. Kellott lenni egy régi és nagyon erős versmondó tradíciónak a XVI. század közepéig [...] belső érv: nyomtatott históriáink szinte kényszerűen verses formája.”⁵¹

49 DÖMÖTÖR 1936. 77.

50 *Lexikon für Theologie und Kirche* év nélkül 1963. Herstellung 1986. Verlag Herder Freiburg. 1138.

51 SZERB 1943. 69.

Mik ezek a nyomtatott verses históriák? A Szentírás főként ószövetségi részeinek tolmácsolása. Egészen a XVIII. század végéig él és virágzik ez a műfaj. Még 1791-ben Szőnyi Benjámint így ajánlja munkáját: „Esméretes nótájú 'Soltári énekekhez szabogattam és így versekbe foglaltam, tudván, hogy így könnyebben megragadnak és hogy édes Magyar Nemzetünk a' Kegyes versekkel készült könyveket szereti és azokban gyönyörködik.”⁵²

Mint ismeretes, a verses bibliai epika a reformáció korában, a XVI. század második felében virágzott ki. Miért öltöztetik verses formába a történeteket? Ebben semmi különös nincsen, a szerzők így tanulták elődeiktől, és a közönség a históriát inkább hallgatja fülével, énekelve, lant kíséretében, mint olvassa otthon magányában. A szerzők rendszerint maguk készítette vagy ismert dallamokhoz szabják műveiket. Azt mondják, ez a vers „a szent Tóbiás nótájára”, „az Jázon énekes nótájára” készült; ad notam: „Röttenetes bűn lám volt az fösvényység”, ad notam: „Mikor Sennscherib”.⁵³

Varga Lajos hasonló útmutatást ír Verses Szentírása olvasóközönségének, mint a XVI. századi versköltők. „A verses formában megírt történetek elénekelhetők és ezek az énekek, ezek a dal-ritmusok önkéntelenül lopódnak az emberek szívébe és ott állandó hajlékot találnak. Ezt a formát már az írás feltalálása előtt ismerte a költészet. - Szájról-szájra, dalok, versek alakjában terjedtek az ősköltészet legelső termékei és az emberiséget kultúrája legelső korszakában dalok, versek, mesék ringatták bölcsőjében [...]”

A nagy néptömegek nem ismerték az írás művészetét, de az egész életüket, vallásukat, erkölcsüket, történetüket visszatükröző dalok úgy éltek az ajkakon, mint a virágon a szépség, az illat.” „[...] amikor a szentírási verseket nemcsak olvasni, hanem énekelni is óhajtják, útbaigazításul több egyházi dallamokat még nem ismeri: azokat a kottából leolvashatja, esetleg a lelkészét vagy a kántor urat e kották eléneklésére felkérheti”.⁵⁴ Azután énekek szerint felsorolja az ahhoz alkalmas dallamot – kottával együtt.

A verses bibliai epika első terméke valószínűleg az a vers, amely egy 1490-ben nyomtatott Missale 18/a lapjára van bejegyezve. Állítólag, mint Horváth Cyrill írja,⁵⁵ a XVI. század első negyedéből való. Az bizonyos, hogy énekeltek, mert variánsa megvan a Cantus Catholici 1705-i kiadásában.

A protestáns kor verses bibliai történeteinek egy része kéziratban maradt, s így jobbra elkallódott, de más része nyomtatásban is megjelent. Olvasható a Heltai-Hofgref-féle Énekeskönyvben, továbbá Bornemisza Péter Detrekőn nyomtatott Énekek című gyűjteményes kiadásában (1582). Ez utóbbi bevezetésében olvassuk: „Különb nagy felséges dolgokat cselekedett az Úristen az mi sokféle vigasztalásainkra, igen szép versekben sok iámboroc az mint meg irtac itt nyomtatatus bocsátom ki. Kiket nem kitsiny nehézséggel kellett öszue szedegetnem

52 HORVÁTH 1899. 480

53 HORVÁTH 1899. 480.

54 VARGA 1899. 1-2.

55 HORVÁTH 1921. 34.

hol nei tudatlanocnak írásaiból, ki miatt soc helyen nemelly verseket en magamnac kellett meg változtatnom.”⁵⁶

Toldy Ferenc *A magyar költészet története* című könyvében pontosan közli a bibliai epika művelőinek nevét és munkáik címét. E versekről írva jegyzi meg, hogy hasonló költeményekre más népek irodalmában is találunk példát; az ónémet költészet már a IX. századból mutat fel verses evangélium-feldolgozásokat. Toldy kiemeli, a mi költeményeink ezekkel semmi származási összeköttetésben nincsenek, hanem „az országos vallásos és erkölcsi állapotok által hívtak életbe”.⁵⁷ Ugyancsak állítja Horváth Cyrillel és Szerb Antallal egybehangzóan, hogy feltétlen meg kellett előznie a protestáns kor epikáját már fejlettebb biblikus ének-költészetnek, „különbem nem találnánk a kor csekély közlekedése mellett rögtön annyiakat nyomában (Batizi Andrásra gondol): sőt őtet is kortársaival együtt már előbbi példák követőjének tekinthetjük”.⁵⁸

Nekünk nem feladatunk ezekkel a történetekkel foglalkozni, csak azért ismertettük vázlatosan őket, mert bizonyos szempontból rokonai Varga Lajos Verses Szentírásának. Részletesebben írunk viszont két könyvről, amelyek – ha nem is úgy, mint Varga Lajos bibliája – bizonyos szempontból teljességre törekszenek.

A XVI. században Sylvester János gördülékeny ritmusba szedi tartalmi kivonatszerűen az evangéliumot és az Apostolok cselekedeteit. Mutatóként lássunk néhány sort Pál apostol üldöztetéséről:

„Fogságot szenved, nyomorog Pál, végre halálra
Őt keresik titkon a fenne népek előtt.
Lásd, mit szenved az Istennek szolgálja hamisan,
Melyet meg nem győz a hazug emberi nyelv.”⁵⁹

A következő században hasonló céllal írja Örvendi Molnár Ferenc Lelki Tárházát. „Az volt tudniillik a cél, hogy a Bibliát minél inkább népszerűsítsék (lásd Varga Lajost!), és az olvasó emlékezetébe könnyebben bevészessék.”⁶⁰ Örvendiről ezt írja a Régi Magyar Könyvtár az 1034. szám alatt: „Örvendi Molnár Ferenc. Lelki-Tar-Haz. Avagy az Ó- és Új Testamentum Canonicus Könyveinek rövid Summái. Mellyek Magyar Rythmusokba foglaltattak, Eörvendi Molnár Ferenc akkori Debreceni Deák által. Debrecenben Nyomtatta Karancsi György 1666. 8. r. 191. l. elül: Cziml. ajánlás, előljáró beszéd, lajstrom 8 Sztlan. lev. Ajánlja a szerző és Karancsi György Typographus Barkó Benedeknek, Kecskemét város egyik tanácsosának, Debrecenben, Karácson havának 3-dik napján, 1665. esztendő. Újabb kiadása Lócse, 1692.”⁶¹

56 BORNEMISZA 1582. 3.

57 TOLDY 1862. 165.

58 TOLDY 1862. 166.

59 PINTÉR 1928. 69.

60 UJVÁROSSY 1910. 129.

61 SZABÓ 1879. oldalszám nélkül.

Sándor István *Magyar Könyvesháza* is említi a 125. lapon. Vegyük szemügyre részletesebben ezt a munkát, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában sikerült áttanulmányoznunk.

Örvendi is csak „Summák” írására törekszik, de olvassuk magát az Ajánlást: „Ez kicsiny Lelki Tárházi munkatskámat, akarván a’ Sz. Írásban öregbülni akaró, Isten híveinek kedvéért napfényre bocsátani és másokkal is közleni.”⁶² Az Előljáró Beszédben visszatér írásának céljára: „Ez Lelki Tárház nevű könyvecskét azért, hogy mostan kibotsátottam nem az Sz. Írásban tudósoknak (kik énnálamnál is abban sokkal forgottabbak) kedvéért tselekedtem, hanem egyedül azoknak kedvéért, kik még abban nem igen gyakorlottak, de mindazonáltal abban épülni akarnának.” Elmondja azt is, hogy könyvének megírására néhai tiszteletes Bereghi János kecskeméti prédikátortól vette az ötletet, ugyanis nála látta a Szentírás summáit Mózes V. könyvéig „magyar rythmusokban”. „Én ő kegyelmétől leírván, ugyanett laktomban a ’többinek olyan formán való kicsinálásához is hozzá akartam fogni: de mivel ott ahoz alkalmas Magyar Bibliám nem volt, hozzáfogni nem mertem.”⁶³

A továbbiakban megtudjuk, hogy „a ’Debreceni hírrel messze fénlő dicséretes Scholában” 1664-ben külön bibliai tanulmányokat folytatott, „melly Bibliának könnyebb uton való megfogásának, és azokban való dolgoknak elmémben való megtartásának okáért, én is legottan, a’ Bereghi uramtól mutatott mód és ut szerint az elolvasott részeknek summáit”⁶⁴ kezdte készíttetni. A szöveget különféle nótákra szedte, de tanulóársai tanácsára, a „könyvnélkül való megtanulás” megkönnyítésére valamennyi verset „az Tékozló fiú históriájának nótájára szabtam és rendeltem”.⁶⁵ Érdekessége a könyv felépítésének az, hogy az egyes versszakok az ABC betűinek sorrendjében kezdődnek. Minden bibliai fejezet egy-egy négysoros strófába van sűrítve: például Szent Lukács evangéliumából a második rész:

„Betlehemben született Christust pásztoroknak
Az angyal megjelentvén, nevezék Jézusnak,
Templomban vean Simeon s’ Anna prófétáinak
Jézust egykor találták közte Doctoroknak.”

Harmadik része:

„Christusnak utát János szépen el készíté
Prédikálván, ő mindent keresztelni kezdé,
Míg nem őt az Heródes tömlöczben vettette,
Jesusunak kereszttségét, s’ nemzetét nézhetsze.”

62 ÖRVENDI MOLNÁR 1666. oldalszám nélkül.

63 ÖRVENDI MOLNÁR 1666. oldalszám nélkül.

64 ÖRVENDI MOLNÁR 1666. oldalszám nélkül.

65 ÖRVENDI MOLNÁR 1666. oldalszám nélkül.

Ennek a gyakorlatnak a XIX. század ponyván élő vallásos népköltészetében is vannak példái. Örvedi írásában egy-egy verssor sokszor homályos; feltételezi az író, hogy a summák olvasója jártas a Szentírás tartalmában. Ezt a homályosságot nehéz is lett volna elkerülnie, mert nagy anyagot kellett rövid verssorokba és versszakokba besűrítene.

Több azonos tartalmú verses feldolgozású munkáról nincs tudomásunk egészen 1899-ig, amikor Varga Lajos jászárokszállási búcsúvezető Verses Szentírása megjelent.

IV. Varga Lajos Verses Szentírása

IV. 1. Tartalma, beosztása, célja

A Verses Szentírás négy könyvre tagolódik.

Az első könyv a világ teremtésével kezdődik, és Dávid királyig közli az ószövetségi Szentírást nyolc részre tagolva.

A második könyv Dávid király korától Krisztus születéséig tartalmazza az eseményeket kilenc részben.

A harmadik könyv Jézus életét beszéli elfogatásáig – szintén kilenc részben.

A negyedik könyv felöleli a szenvedés történetét, Jézus megdicsőülését, az ősegyház rövid történetét és a magyar szentek legendáiból néhányat – nyolc részben.

A részek különböző hosszúságú énekekből állnak. Varga Lajos összesen 923 énekben foglalta össze mondanivalóját. A Verses Szentírást az Egri Nyomda közlése szerint 17 000 példányban nyomták, és háromféle alakban került forgalomba: nagy alakú díszkiadás, kisebb alakú négykötetes és egészen olcsó füzetekbe osztott szöveggel.

„Nagyon fontos a nép számára az, hogy a Biblia már külső formájában is tekintélyes, méltóságteljes legyen [...]. Népünk nem szereti, ha a katedrán álló öreg Bibliánkat mellőzik az igehirdetők a zsebkönyvű parányi Bibliákkal szemben.”⁶⁶

Valószínű, erre gondolt Varga Lajos is, mert Verses Szentírása külső formájára is igen ügyelt. Ne csak a szemnek legyen tetszetős, hanem a díszes, tekintélyes forma feleljen meg a könyv tartalmának. A szöveg közé képeket iktatott, a belső kettős címlapot többszínű rajzokkal, képekkel díszítette.

Abban is igazolja Illés Endre őt, hogy népünk „nehezen veszi be” a Biblia nyelvéként a mindennapi élet nyelvét. Profanizációt érez benne; így már érthetőbbé válik a Jászárokszálláson készült Szentírás verses formája. Más, mint a hétköznapi, közönséges érintkezés, emberi közlés nyelve. A szent szöveg éneklése az ünnepélyességet csak növeli. Tudjuk, hogy a keleti szláv rítus szerint mondott szentmisében a leglényegesebb részt, az átváltoztatás szavait nem mondja, hanem énekléssel, így emelve ki azt, és így hívta fel a fokozott tiszteletadásra a jelenlevőket.

66 ILLÉS 1940. 339-340.

Nem merőben gyakorlati szempont vezette Varga Lajost akkor, amikor a Szentírást verses, énekelhető formában adta a nép primitívebb, azaz keleti hagyományokat más tekintetben is lelkük mélyén tudattalanul őrző falusiak kezébe.

A Verses Szentíráásban a szerző alkalmas imádságokat és elmélkedéseket is hoz. Ez a tény is bizonyítja azt, hogy nem egyszerű olvasmánynak készült csupán, hanem a házi ájtatosságoknak és az imádsággal megszentelt katolikus életnek mintegy segédkönyve akar lenni. Gyakorlati célú, mint ahogyan „templomaink dekorációja sem öncélú gyönyörködtetésre, hanem épületes okulásra szolgál. Gyakorlati rendeltetése van, a hívő lélek nevelésére irányul.”⁶⁷ Ahogyan a népi életben a művészet sem önmagáért való, hanem szorosan kapcsolódik a mindennapokhoz, a gyakorlati élethez: a hétköznap munkájába szövi bele a dalt, a mesét, munkaeszközeire faragja rá szépség-álmait.

Maguknak a Varga Lajos által összeválogatott és csatolt imádságoknak egyszerű felsorakoztatása ékesen beszél a szerző célkitűzéséről. Éppen ezért felsoroljuk a Verses Szentíráásban olvasható imádságokat, énekeket:

Keresztvetés; Az Úr imádsága; Az angyali üdvözet; Ima a reggeli, déli és esti harangszóhoz; Az apostoli hitvallás; Az Isten tíz parancsolatja; Az Anyaszentegyház öt parancsolatja

Halottnál végzendő ima; Ima halottak estéjén; Ima az utolsó szentség felvétele alatt; Ima, mikor lélekválásra csengenek; Ima a temetésre gyűjtő harangszó alatt; Ima a test kivitelekor; Halottas ének; Más halottas ének

Reggeli ének: I., II., III., IV.; Esteli ének: I., II.; Imádkozzunk a kimúltakért; A bűnbánó imája megfeszített Jézushoz, Ima Szent Józsefhez

Szűz Mária iránt való Hit, Remény és Szeretet; Ima a mindenkor segítő Szűzanyához: Máriához, mindennemű szükségben; Szent Bernard imája; Szenvedők imája (Máriához); Ájtatos imádság Szent Anna asszonyhoz

Ájtatos fohász; Ima Jézus Szívéhez; Minden szükségünkben való ájtatos imádság a Fájdalmas Istenanyához; Ima Mária Szívéhez; Imádság Szent Anna asszonyhoz; Szenvedők imádsága a Szenvedő Jézushoz; Szent Bonaventura zsoltára: I., II.; Szentháromság vasárnapjára; Mária-ének; Ünnepegy alkalmára

Szent Antal pártfogóvá választása; Az egész család és ház felajánlása Szent Antal oltalmába; Szent Antal ünnepén; Szent Antal segíts!; Ima az elveszett tárgyért; Ima boldog kimúlásért Szent Antalhoz

Ima a Fájdalmas és örvendetes Stációk kezdetére (Ezután következik tizen-négy stáció.)

Ima vasárnapra: A bűnök bocsánataért; Ima hétfőre: Az állhatatosság kegyelméért; Ima keddre: A boldog halálért; Ima szerdára: a pokoltól való megmentésért; Ima csütörtökre: a mennyországba jutásért; Ima péntekre: A Jézus és Mária iránti szeretetért; Ima szombatra: Mária szószólásáért

Újév napján való elmélkedések. Elmélkedés az igazságról, a tökéletesség grádicsáról, a mindenszentekről, a purgatórium-beli lelkekért, a jó és gonosz lelkiismeretről, a világi nyomorúságról, az embereknek hívságos ítéletéről, a haragról, a hivalkodásról, a világi boldogságról, az irigységről, a bűnnek

67 BALINT 1938. 38.

büntetéséről, Krisztus követéséről, a restségről, az aprószentekről, a munkáról, a reménységről, a Boldogságos Szűz makula nélkül való fogantatásáról, Krisztus szeretetéről, a paradicsom örömeiről, a szentek követéséről, a szenvedésről.

A felsorolt elmélgedésekben számos idézetet találunk az apostoloktól és szentektől: különösen Szent Bernát és Szent Ágoston mondásait hozza előszere-ttel. E citátumok is Varga Lajos olvasottságára engednek következtetni.

IV. 2. Apokrif betoldások

A Verses Szentírás nem ragaszkodik a Vulgata szövegéhez. Szabadon elvesz és hozzáad a kanonikus szöveghez – de mindenkor a katolikus szemléletmódnak megfelelően. Nem csupán fordítást ad versben. Varga Lajos könyvébe beledol-gozta az apokrif szövegek legszebb részeit, sőt nagy beleélő erővel, gazdag fantá-ziával alakított saját elgondolása szerint is – felhasználva olvasmányait és a hallott szóbeli hagyományt.

Az apokrif evangéliumokkal, Szűz Mária, Szent Anna, Emerencia legendái-val bizonyára karmelita kispap korában ismerkedett meg. Szabadidejében kezébe kerülhettek régi-régi legendáskönyvek, amelyek őrzik a karmelita hagyományt – mesélve a rend történetét Illés prófétától, aki Krisztus előtt 850 körül a mai szerzetesrendekhez hasonló alakulatot létesített ott, Karmel hegyén. Ezekhez a jámbor „prófétafiakhoz” istentiszteletre újhold idején és szombatokként kijár-tak a környező városokból, falvakból a népek is. Ezek a „prófétafiak” életüket egészen Istennek szentelték, és szigorú életmódot folytattak.

A rendi hagyomány kezdettől fogva úgy tartja, hogy Illés virágzó intéz-ménye évszázadokon keresztül néhány buzgó remetében élt tovább a Karmel hegyén, hogy a keresztény időben, az első keresztes háború után kisarjadjon belőle mai formájában a karmelita rend. Karmel hegye rendkívül alkalmas a remetéskedésre, mert a hegy tele van természetes barlangokkal, amelyeknek számát mesterséges üregekkel körülbelül 400-ra szaporították az első keresz-tény századok remetéi.

Nem ritka karmelita rendházakban az a festmény sem, amely a Szent Családot ábrázolja látogatóban a Karmel-hegyi remetéknél, akik a mai rendi ruhát viselik. Az Illés imájára keletkezett jótékony esőt hozó felhőcskében Szűz Mária szimbólumát látták.⁶⁸

Az biztosra vehető, hogy Varga Lajos emlékezetébe visszajártak régen olvasott, hallott történetek, de azok gazdag részleteinek színe, változatossága az ő fantá-ziájának gyümölcse volt. Emellett búcsúkon hallhatta a Mária- és Krisztus-legen-dák egy részét. Különösen az újszövetségi részben találkozunk sok apokrif töre-déssel. Néhány részletet közlünk latinul, jelölve, melyik apokrif evangéliumból való, és mindjárt mellette feltüntetjük, Varga Lajos miként verseli meg ugyanazt a történetet.

⁶⁸ VARGA 1899. 449.

1. Angyal hozza hírül Szent Annának Mária születését.
2. Jézus levele Adgárhoz, Edessa királyához.
3. A zsidók Nikodémus tanácsára keresik a hegyeken a feltámadt Krisztust.
4. Tiberius császár Jézust Rómába kéri.
5. Pilátus kihallgatáson Tiberius császár előtt.

1. „Et ecce Angelus Domini advolavit, dicens ei: Anna, Deus exaudivit orationem tuam: concipies et paries et celebrabitur semen tuum in toto mundo. Dixit autem Anna: vivit Dominus Deus meus, quod sive masculinum sive foeminam genuero, offeram illud munus Domino Deo nostro et in Sacris rebus illi ministrabit omnibus diebus vitae suae.”⁶⁹

2. „De hoc autem, quod scripsisti mihi, ut veniam ad te, oportet me omnia, propter quae missus sum huc explere, et posteaquam complevere recipi ad eum a quo missus sum. Cum ergo puero assumptus, mitam tibi aliquem ex discipulis meis ut curet aegritudinem tuam, et vitam tibi atque his qui tecum sunt praestet...”⁷¹

3. „Sed eligamus viros nobiscum et circum euntes montes Izrael forsitan inveniemus eum. Et deprecati sunt Helisaeum, et ambulavit cum illis tribus diebus,

„A két szív fájdalma felhatolt az égbe.
Az égből két angyal szállott le a földre:
Az egyik Hebronba repült Joakimhoz,
Míg társa elmegyen Szent Anna asszonyhoz.
Arany szárnyaival Názáretbe szállott
És a bánattal telt Asszonyhoz így szólott:
»Ne sírj Anna! Ne sírj! Szűnjenek könnyeid,
Az égbe hatoltak keserves jajjaid!
Megadja a kincset, melyért szived éled –
Lesz ki jó anyának szólít egykor Téged!
Lányod születik dicsőséggel telve.«⁷⁰

„Hogy én tehozzád eljőjtek, azt nem teljesíthetem,
Végeznem kell azt, amiért Atyámtól leküldtettem!
Ha a nagy munkát bevégezem, ismét felmegyek oda,
Ahonnan egykor lejöttem, ott az én atyám hona.
De majd ha felvittem, reád fordítom gondomat.
El fogom hozzád küldeni egyik apostolomat.
Az fogja meggyógyítani lelkedet és testedet.
Ezzel fogom jutalmazni bennem való hitedet.”⁷²

„»Ti is bocsássatok ki egy küldöttséget,
Akik Izraelnek hegyére mennének.
Melynek célja lészen Jézust felkeresni,
Nem lenne rossz ezen végpróbát megtenni.«
Midőn Nikodémus elvégzé beszédét,

⁶⁹ *Protoevangelium Jacobi* év nélkül 75.

⁷⁰ VARGA 1899. 273.

⁷¹ *Epistola Pisrola Christi Ad Adgarum* év nélkül, oldalszám nélkül.

⁷² VARGA 1899. 399-400.

et nont invenerunt eum. Et nunc audite me filii Izrael, et mittamus viros in montes Izrael, ne forte rapuerit Spiritus Jesum, et forsitan inveniemus eum, et agemus poenitentiam. Et placuit omni populo consilium Nikodemi, et miserunt Viros, et quaerentes non invenerunt Jesum, et reversi dixerunt: circumeuntibus novis non invenimus Jesum, sed invenimus Joseph in civitate sua Arimethis Haec audientes Principes et omnes populi gravis sunt, et glorificavarunt Deum Izrael, quia inventus est Joseph, quem incluserunt in cubiculo, et non invenerunt...⁷³

4. „Cum autem Tiberius Caesar Romanorum imperator gravi morbo teneratur, et intelligens quia Hierosolymis esset, quidam medicus, nomine Jesus, qui omnes infirmitates solo verbo curat, nesciens quod Judei et Pilatus eum occidi essent praecipit cuidam suo familiari nomine Volusianus Vade citius quam potes trans partes Marinas, meo dicesque Pilato meo servitori et amico ut hunc medicum mihi mittat qui me pristinae sanitati praestituit. Qui Volusianus audito praecepto imperatoris statim discessit, et ventus est ad Pilatum sicut praeceptam est ei. Et narrans eidam Pilato es quae sibi a Tiberio. Caesarae commissa fuerant, dicens Tiberius Caesar imperator

Ez már megnyeré a főpapok tetszését!
Mire Nikodémus vezetése alatt Jézust felkeresni tizen elindultak. Izrael hegyeit már mind összejárták, Ámde a küldetés nem érte el célját: Mert hisz Ő mennybe ment szent Atyja jobbára,
Többé őt testben itt senki sem találja. Arimethiában járván a küldöttek, S íme megtalálák ott azon Józsefet, Akit emiatt, hogy Jézust eltemette, A főpapi tanács halálra vetette.”⁷⁴

„Tiberius császárt ezalatt Rómában, Aki nem volt eszes ezen nagy csodákban, Súlyos, veszedelmes betegség emésztett, Mivel belső része rothadásba esett. Már utoljára járt a tünedez a remény, Hogy életben marad, senki sem remélte, Végső szükségében magához hívja hát Volusianust, pogányok főpapját. »Halottam én híré – szolt Volusianus – Egy nagy prófétának, kinek neve Jézus. Csodatetteinek oly nagy már a híre Az egész világon beszélnek felőle. Betegeket gyógyít és ördögöket űz. Híre úgy terjed, mint sebesen égő tűz Gyógyulnak a némák, süketek és sánták S meg nem látta senki Jézus orvosságát! Csakhogy nagy távolság választja el tőlünk, Azon csodaférfit, akiről beszélünk. Távolság igen távol van az ő lakhelye Messze napkeleten – fent Jeruzsálemben Ahol a helytartód, most éppen Pilátus Ő legjobban tudná, hogy ki legyen Jézus!«

⁷³ Codex Apocryphus, Evangelium Nikodemi év nélkül 269.

⁷⁴ VARGA 1899. 500.

Romanorum, tui Dominus audito quod in civitate ista est medicus qui solo verbo sanat infirmitate curanda. Audiens haec Pilatus territus est valde, sciens quod per invidiam eum occidi fecerat. Respondit Pilatus eidem nuntio sic dicena Hic Homo erat malefactor et homo qui trahebat ad se totum populum: sic habito consilio sapientium civitatis eum crucificari feci.⁷⁵

5. „Pilatus autem tunicam Jesu inconsutilem secum detulit: quam indutam coram imperatore portavit. Mox ut imperator eum vidit omnem iram deposuit et ei protinus assurexit, nec dure sibi in alique liqui praevaluit: et in eius absentia cui videbatur tam terribilis et ferus, nunc in eius praesentia invenitur quodammodo mansuetus. Cumque cum licentiasset, mox contra eum terribiliter exarscit, se miserum clamitans quia ei furorem sui pectoris minuisse ostendisset. Statimque eum revocari fecit iurans et contestans quia filius mortis est et nefas est eum vivere muper terram. Qui cum eum vidit, continuo eum salutavit et omnem animi ferocitatem abiecit. Mirabantur

Mondá Tiberius: »Ó hozzátok el őt, Azt a nagy prófétát, a nagy csodatevőt!«
Hogy Jeruzsálembé ért Volusianus –
Őt fényes pompával fogadá Pilátus.
»Sietős az utunk – monda most a főpap –
Hallottad-e hírét ama prófétának, –
Mely holtakat támaszt, s betegeket gyógyít,
Ördögöket úz és sok népeket tanít?
Jézus a neve a híres prófétának
S te ezt nem jelented soha a császárnak.
Ő most súlyos beteg, ezért küldött engem,
Hogy Jézust magammal Rómába elvigyem.
Tudasd tehát velem, hol van a próféta
S ím a császártól egy levél számodra.«
Pilátus, midőn e beszédet hallotta,
Elszomorodott és a félelem elfogta,
Félelme és bánata jobban növekedék,
Midőn elolvasta a császár levelét!⁷⁶

„És úgy tett Pilátus, amint eltökélte
A köntöst alulról magára felölté.
Haragtól hevítve így szólt Tiberius:
»Vezessétek elé azonnal Pilátust!«
Előhozzák őt a császári parancsra.
Ott állt már előtte verve rabláncokra,
De most csodálkozva azt érzi a császár,
Hogy a harag tüze szívében alászáll.
De megmagyarázni nem tudja a dolgot.
Kiküldötte tehát a bűnös helytartót.
Alighogy távozott Pilátus előle
Szívében a harag ismét felgerjede:
Újra behivatja, de midőn bemegyén
A harag megszűnik a császár szívében.
Sőt ami több, olyan nyájasan szól hozzá,
Míntha a leghívebb barátját fogadná.
Leszedeté róla a rabbilincseket
S mint régi baráttal fogott véle kezét.
De midőn Pilátus távozott előle,
A harag felgerjedett a császár szívébe.
Így szólt Tiberius: »Hol a magyarázat,
Mert van szivemben ez a két változat?

75 Mors Pilati. Tischendorf: *Evangelia Apocrypha*. 1876. 456.

76 VARGA 1899. 500.

omnes, mirabatur et ipse, quia Midőn nem látom őt, keblemben iránta
 sic contra Pilatum dum abesset Nincs a szeretetnek legkisebb szikrája.
 e-ardesceret, et dum praesens És ha előttem áll, mintha jó barátom
 esset nil ei loqui posset aspere.”⁷⁷ Volna ő, olyan nagy szívességgel látom.«⁷⁸

Nem lehet itt célunk a párhuzamok folytatása, és részletekbe nem bocsátkozhatunk. Nagy vonásokban mégis ismertetni kívánjuk a Verses Szentírás azon történeteit, amelyek hiányoznak a Vulgatából. E történetek eredetének és a népi szóhasználatban való esetleges otthonosságának felkutatása érdekes feladatul kínálkozik.

A Verses Szentírás tartalma a következőben tér el a Vulgatától. A lényegtelen módosításokat nem említjük – mint például Mózes megmentésekor a Vulgata szerint a fáraó leánya Mózes nővérével beszélt, Varga Lajos szerint pedig az édesanyjával. Ebben a változtatásban kétségtelenül finom költői érzék nyilvánul meg.

A Verses Szentírás cselekménye hasonlóan indul, mint Az ember tragédiája. Természetesen itt több a részlet, hiszen a szó erejével aprólékosan az olvasó vagy hallgató elé kell állítania magukat a szereplőket is.

„A pártütők hada egy szempillantásra,
 Rút, ördögi testet öltött fel magára.
 Szemük tűszikrát hány, lánggal ég a nyelvek,
 Szájokból kénfüstöt, tűzlángot lövelnek.
 Lábukon merednek iszonyatos karmok,
 Kezők helyén roppant denevérszárny csattog.
 Lucifer vezérek, legborzasztóbb köztük,
 Magára sátni, rút alakot öltött.”⁷⁹

Közli részben a teológiai véleményt is: Lucifer lázadásának oka abban keresendő, hogy nem akart az emberi testet felvevő Fiúistennek is meghódolni. A gonosz alakja és fondorkodása mindenkor élénken foglalkoztatta a népképzőletet, nem csoda hát, ha Varga Lajos – aki elsősorban a falu népének írta könyvét – hosszú verseket szentelt több ízben is a Sátán tanácskozásainak, mesterkedéseinek. Így például Éva megkísértését a bukott angyalok gyűlése előzi meg.⁸⁰ Részletesen megtudjuk, Lucifer mint talált rá a Paradicsomra, mint öltötte magára a kígyóbőrt, mint férkőzött Évához – kihasználva a sokat emlegetett női hiúságot.⁸¹ Értesülünk Ádám balsejtelmeiről, és remek pszichológiával rajzolja meg, mint lesz Ádám Éva bűntársa. Azután újra találkozunk *Az ember tragédiájának* elgondolásával.

77 Mors Pilati. Tischnendorf: *Evangelia Apocrypha*. 1876. 457-458.

78 VARGA 1899. 507.

79 VARGA 1899. 2.

80 VARGA 1899. 8.

81 VARGA 1899. 3.

„Ha elszenderültek csendes éjszakákon,
Gyönyörű kép támadt a tündéri álmon,
Amely megmutatá nekik a jövőndőt
És eléjük festett sokezer esztendő.
Látták mi lesz sorsa a bűnös embernek,
Mily vihara támad a nagy büntengernek!
Látták már fiuknak testvérgyilkosságát,
Látták az özönvíz szörnyű pusztítását:
És Jeruzsálemet látták felépülni
S a nagy bűnök által romlásba merülni.
Látták a szenvedés gyászos Golgotáját
És feltündökölni a váltság szent fáját;
Látták az Istennek végtelen jóságát,
A bűn büntetését s jók jutalmazását.
S hogy felébredének ragyogó reggelre,
Szemöknek pilláján bánatos könny rezgett.
Szívöket facsarja aggodalom, kétség,
Hogy ily keservek közt telik el az éltök
S hogy unokáik is bűnhődnek majd értök...
S ha eljő is egyszer a megváltó Bárány,
Ellenök lesz mindig a gonosz, a Sátán.
Búsán sóhajt Ádám: »Érdemes-e élni,
Ha így hervadoznak lelkem szép reményi?«
Búsán sóhajt Éva: »Fiakat mért szüljek,
Ha rabjai lesznek a keservnek, bűnnek?«
És ím a felhőkben égi szózat rezdül,
Az Úristen hangja biztatóan csendül,
S remélnék szülőink, a szózat, amint száll:
»Megmondottam ember, küzdj és bízva bízzál!«⁸²

Varga Lajos sehol sem utal esetleges forrásaira, könyvekre, amelyek megfordultak keze között. Könyvtára is szétszóródott. Lehetséges, hogy olvasta Madách drámáját, de az is meglehet, hogy mindketten ugyanabból a hagyományból merítettek: onnan a hasonlóság.

Káin testvérgyilkosságában megint a gonosz ténykedését kell látnunk: arról, hogy miként készíti elő e tettet, hosszú ének anyaga tanúskodik.

Szívesen és nagy gyönyörűséggel festi a könyv a fiatalok találkozását: például Izsákét és Rebekáét, később Ráchelét és Jákobét.

Egyéni fantázia szüleménye lehet Jákob és Lea lakodalmának elbeszélése, valamint az is, mint ad Rebeka Jákobnak tanácsot: egyformán szeresse valamennyi gyermekét, ne tyegen kivételt, mint ő tette vele.

82 VARGA 1899. oldalszám nélkül.

„Ha így nem cselekszel, a kárát ő vallja (József)
Ellene fordul majd testvéri haragja.”⁸³

József élete igen alkalmas arra, hogy a jámbor képzelet kiszíneze. Apokrif könyvekben⁸⁴ hasonló epizódokra bukkanunk, mint amiket Varga Lajosnál olvasunk.⁸⁵

Sángár bíró történetében több a fantázia, mint a Vulgata szövege. Debora és Sisera hadvezér históriája költött: veszedelmesen hasonlít Judit és Holofernéz történetéhez. Dávid király és Betszabé esetéről bővebben olvasunk, mint a Vulgatában. Eliseus csodatétele a mérges nadragulyából készült étellel szintén meseszerű. Tóbiás intelmei fiaihoz erősen módosítva olvashatók. Ezekias király is a nagy hamleti problémán vergődik: „Lenni vagy nem lenni.” Varga Lajos valószínűleg ismerhette a Shakespeare-darabot, mert a címet idézőjelben írja: „Lenni vagy nem lenni.”

Sennacherib babiloni király követei Ezekiasnál; Ruth, Judit történetének elbeszélésében utal arra, hogy ők Szűz Mária ószövetségi előképei voltak.

Jézus születésének közvetlen politikai előzményeiről nem szól a Szentírás. Varga Lajos ezt az időszakot részletesen tárgyalja mind politikai vonatkozásban (ebben talán a század történelmi szemlélete tükröződik), mind pedig Jézus Krisztus közvetlen ősei életének bemutatásában. Megismerhetjük Emerenciát, a Karmel-hegyi remetékhez járó „erénydús szüzet”, aki a „Megváltó után epedve vágyódott”. Számos legenda szól azután házasságáról, Szent Anna, Jézus „nagy-mamájának” életéről, aki faluhelyen még ma is egyike a legnépszerűbb szenteknek. Főként asszonyok folyamodnak hozzá. „... tiszteletéhez a születő élet misztériuma, érdeke fűződik.”⁸⁶ Érthető, hogy a gyermekáldásért könyörgők Szent Annában bíznak, aki megtapasztalta a meddőség keserűségét.

A jámbor buzgóság „Jézus öreganyjáról” számos templomot, oltárt nevezett el, és csodálatos életéről a vallásos ponyva gazdag változatokban szól. Ismeretes a nép ajkán élő, de 1824-ben nyomtatásban is megjelent litánia Szent Annáról és egész nemzetségéről.⁸⁷ Ezt a rokonságot Varga Lajos is részletezi.

Az előbb említett könyv – amely primási jóváhagyással jelent meg – így érvel Szent Anna tisztelete mellett: „Isten szeplőtelen Anyja e hív szolgájának e képen szólott mondván: mindazokat a tiszteleteket, amelyeket az én szent Anyámnak tejesdesz, úgy veszem, mintha duplán az én tiszteletemre tennéd.”⁸⁸

A népi áhítat tovább kutat Jézus nemzetségében, és tisztelettel övezi Szent Anna édesanyját, Emerenciát is.⁸⁹ Varga Lajos feltűnő részletességgel meséli el az idevágó történeteket, amelyek főként a karmelita hagyományban gyökereznek.⁹⁰

83 VARGA 1899. 40.

84 SZÉKELY 1913. 401. és RIESSLER 1928. 642.

85 VARGA 1899. 46., 51., 55., 59.

86 BÁLINT 1938. 283.

87 SZABOLT FERENC: *Az Isten Mindenhatóságának Tárháza, vagyis: Szent Anna, a Boldogságos Szűz Mária Édesanyjának tisztelete* „Keresztelő Szent János Szent Annának unokafia, Szent János Evangélista, Szent Annának ötsétől való unokafia könyörögj érettünk, Zakariás, Szent Anna sógora,” stb. 1824.

88 SZABOLT ELŐJÁRÓBESZÉD. 1708. oldalszám nélkül.

89 BÁLINT 1938. 286.

90 BÁLINT 1938. 286.

Szűz Mária születésének, gyermekkorának, eljegyzésének részleteit is megkapjuk. Érdekes felfigyelni arra a körülményre, hogy a Boldogságos Szűzről szóló első magyar nyelvű nyomtatott könyv⁹¹ ezeket az apokrif részleteket szintén örömmel használta fel. Különleges például a következő rész: „Elrendelven öröktül fogva az Isten a Boldogságos Szűz Máriának méltóságát: az ő szentséges nevét is elméjében hordozta, úgymond Rupertus, és üdő jártára, angyal által jelentette meg. Ez a Rupertus mondása hihető: mivelhogy Izsák neve is angyal által adatott, hasonlóképpen Keresztelő Szent János neve is.”⁹²

A jámbor áhítat illendőnek és természetesnek találta, hogy az Isten anyjának nevét is angyal hozta és hirdette meg. Újszerű beállításban olvashatjuk, mi történt a megtestesülés pillanatában a mennyben, a pokolban és a pokol tornácán.

Valószínűsíthető, hogy ismét egyéni fantáziával építi fel azt a részt is, hogyan várja Joakim és Anna Jézus születését. Végtelenül bájos jelenet a pásztorokkal való találkozás a betlehemi úton. Egészen ismeretlen történet, mint utasítja el Józsefet⁹³ Betlehemben gazdag rokona, valamint az is, hogy Jézus csak a barlangban töltött második éjszakán születik. Előtte való nap fehér szarvas ad tejet Máriának, és galambok hoznak kenyeret neki. A tejet adó szarvastehén Genovéva históriájában is szerepel, sőt a nép ajkán élő gyórszentmártoni legenda úgy tudja, hogy ugyanaz a szarvastehén segítette meg Szűz Máriát és Genovévát.⁹⁴ A legenda valószínűleg egy 1886-ban megjelent „szörnyű ponyvában” gyökerezik az említett legendáskönyv összeállítója szerint, de ő már azt adja, amivé falujukban szépült. „A mi televényünkben úgy elrothadt a ponyva, mint a rongy. Olyan tiszta valami kerekedett belőle, ami sajátosan a miénk.”⁹⁵

Gábrriel angyal és a Démon beszélgetése eredeti elgondolás: röviden jelzi, miként akarja a Gonosz magának Jézus halálra juttatásával a győzelmet kicsikarni. Azután párhuzamba állítja Évát és Máriát, majd elbeszéli a Jézus születését megelőző órák eseményeit Rómában:

„A fából készült és rézbálvány istenek,
Részben megolvadtak, részben szétégtének.”⁹⁶

91 KOPCSÁNYI Márton: *A Boldog Szűz Mária Élete. Magában foglalván az hét innepi tizen három predikációt. Az ő hét örömet és epeségét; az ő tizenkét csillagú koronáját; nevének s nevezetinek és az olvasónak magyarázattyyát.* A könyv második kiadását olvastuk (Eger, 1772.), amely a Pázmány Péter Tudományegyetem hittudományi kari könyvtárának tulajdona. Kiigazítani kívánjuk ezzel Kopcsányi Jánosné állítását (Kopcsányi Mártonról írt doktori értekezésének 57. lapján), amely szerint a fenti könyvnek csak egy példánya maradt meg, és az a Nemzeti Múzeum könyvtárában látható.

92 KOPCSÁNYI 1772. oldalszám nélkül.

93 Szent József életére vonatkozó legendás írások a következők: *Protoevangelium Jacobi*; *Buch der Abstammung Maria*; *Geschichte Josefs des Zimmermanns*. Latinul TISCHENDORF: *Evangelia Apocrypha* 1876. oldalszám nélkül.

94 DALLOS 1937. 118., 137.

95 DALLOS 1937. 9.

96 VARGA 1899. oldalszám nélkül.

Vetoria jósnő a csillagokból jósol Augustusnak:

„Látszik már az alak a csillag fényében,
Egy gyönyörű nő ez kisdeddal kezében.
Ezen kisgyermek a királyok-királya,
Ég és föld ura s a világ Megváltója.”⁹⁷

Ugyanezt a motívumot az apokrif evangéliumok egyike⁹⁸ a három mágussal kapcsolatban meséli:

„Sie sehen am Firmament einen Stern,
Der heller als alle andern Sternen strahlte.
In seiner Mitte wahr ein Mädchen, das einen Knaben trug,
und der auf seinem Haupte eine Krone hatte.”⁹⁹

„Régi könyvek”-re hivatkozva a Verses Szentírás a következő két csodát említi Krisztus születésével kapcsolatban: Ormuzd és Ariman templomából nem marad kő kövön, a romok alól illatos olajforrás fakadt.

A pásztorok virrasztásáról, látogatásáról szóló fejezet élénken emlékeztet bennünket a népi betlehemes játékokra. A három szent király történetének elbeszélésehez is csak a magot adja a Vulgata.

A Szentírás arról sem tud, hogy Szent Anna és Joakim Betlehemben meglátogatták volna a kisdedet; ahogy a barlangban történt csodáról sem számol be: Máriának köre cseppent tejéről.

Az egyiptomi menekülésről szóló legendákat megtaláljuk az apokrif iratokban, kivéve a gyöngvirág eredete; Szűz Mária hajszálaiból nőtt árvalányhaj (vesd össze az árvalányhaj eredetéről szóló népmesével); Mária kútja; Mária jegygyűrűje; a kisded Jézus és a pásztorlányka. Zachariás vértanúságának¹⁰⁰ és Keresztelő Szent János csodálatos megmenekülésének históriáját is olvashatjuk az apokrif írásokban.

A Verses Szentírás tárgyalja Joakim és Heródes¹⁰¹ halálát, majd a Szent Család hazaérkezését:

„Szent Anna éppen a kiskapu előtt ült,
Midőn a Szentcsalád ő előtte feltűnt.
Gyöngén felsikoltott a bús özvegy anya,
Való-e, amit lát, avagy csak álmodja?
»Lányom, Mária, József te kedves vöm,
Itt meg kisunokám, Jóságos Teremtőm!«”¹⁰²

97 VARGA 1899. oldalszám nélkül.

98 RIESSLER 1928. 997.

99 RIESSLER 1928. 997.

100 RIESSLER 1928. 1001.

101 RIESSLER 1928. 1002.

102 VARGA 1899. 343.

A gyermek Jézus életéből meséli Varga Lajos a rózsafakereszt legendát. Megható lírával mondja el a Verses Szentírás Mária fájdmát, amit a tizenkét éves Jézus elvesztése okozott. Még egyszer üti majd meg ezt a hangot, amikor a szenvedő Krisztust siratja Mária. Röviden Szent Anna és Szent József halálát is beiktatja a történetbe.

Mária Magdolna története nagyjából mondai. Tisztelete a régebbi századokban igen virágzott,¹⁰³ érthető ezért a fejlett legendasorozat, amely alakjához kapcsolódott hazánkban is.

Kiforrott, kerek legendakört olvashatunk egy 1826. évi nyomtatásban,¹⁰⁴ amely már egy korábbi kiadás megismétlése: „Újonan közrebotsáttatott számos ájtatos Hívek kérésére egy buzgó Kath. keresztény által.” Az Előljáró Beszédben az író pontosan megjelöli forrásmunkáit is: „... jónak ítélem, hogy az ő életeket (azaz Magdolnáét és Máriáét) a Szent Evangéliumból és a Jámborok írásából História szerint elő számláljam”.¹⁰⁵

E könyvecske legendái „Magdalai Máriáról” – valamint a Varga Lajos által közölt történetek – feltűnően hasonlítanak. Meglehet, hogy azonos „históriák” hallása, olvasása szolgált mindkettőjüknek alapul.

Az apokrif evangéliumok nem beszélnek Magdolnáról. Az evangélium páros közlése (János 12.) és a hagyományok alapján indulhatott meg a legenda-képződés, fejlődhetnek népszokások Mária Magdolnával és ünnepével kapcsolatban.¹⁰⁶

A Verses Szentírás Mária Magdolnáról elmondja, mint éli világát, mint ismétlődnek napról napra a bűnös tivornyák Magdalin várában – nagy szomorúságára nővéreinek, Mártának. Hiába próbál hűgának lelkére beszélni – mint egy utolsó kísérletként keresi fel, és hívja Jézust meghallgatni. Magdolna, hogy néjének kedvére tegyen, rááll. Kihívóan öltözködve megbotránkoztatja az egybegyűlteket.

„Tekintetét Jézus ekkor felemelte,
És az ifjú, bűnös asszonyra szegezte.”¹⁰⁷

Ebben a pillanatban született meg a bűnbánó asszony. A beszéd után Magdolna visszavonult Márta bethániai házacskájába, és ott siratta múltját, majd megtudva, hogy Jézus Simon farizeusnál tartózkodik, drága kenettel a kezében elindult hozzá. A történet innen már ismerős az evangéliumból.

Salome, Heródiás, Heródes¹⁰⁸ bűnhődéséről részletesen olvasunk, mert a bűnösnek el kell nyernie megérdemelt büntetését.

103 *Lexikon für Theologie* VI. év nélkül 903.

104 Ismeretlen szerző: *Szent Társaság élete, vagyis Mária Magdolnának megtérése*. 1826.

105 Ismeretlen szerző: *Szent Társaság élete, vagyis Mária Magdolnának megtérése*. 1826. oldalszám nélkül.

106 BÁLINT 1938. 281.

107 VARGA 1899. 371.

108 Vésd össze: RIESSLER 1928. 1002.

A szenvedés történetében a következő legendás betoldásokat találtuk: Mária találkozása Júdással; Jézus búcsúja Máriától és Bethánia népétől;¹⁰⁹ Jézus elfogatásának körülményei; János és Péter a hírrel Bethániába siet;¹¹⁰ Mária Jánossal Kaifás házánál; Ahasvérus mondája;¹¹¹ A Golgota története. A keresztre feszítés szertartásának aprólékosságában a barokk idők hasonló témájú elbeszéléseinek naturalizmusára ismerünk: Júdás szerencsétlen vége, Mária keresztutat jár.

Arimateai József, Nikodémus, Fines, Abdon, Aggeus, Carinus és Lencinus története valamint Pilátus Tiberius elé idézése hasonlóan van megírva, mint az Evangelium Nicodemiben.

A keresztfá legendájával kapcsolatban¹¹² a következő új motívumokat hozza: Salamon így rendelkezik az Ádám sírján nőtt fagerendáról:

„»Fele elég lesz a templomba lépcsőnek,
Melyen a papok a frigyszekrényhez jönnek –
Aztán ezenkívül ami megmarad még,
Leszen belőle vagy százhusz templomi szék.
És a másik felét – hogy ne kerüljenek,
Akik Betlehemből húsvétra feljönnek –
A Cedron patakján kell keresztül tenni!«

Tudjuk a Szentcsalád nagy üldöztetését
S annak Egyiptomba való menekvését.
Menekülés közben elérték a hidat,
Amelyről már előbb ezen sorok szóltak.
Itt menekülnek ők, viszik a Gyermeket,
Akit Heródes már halálra kerestet.

Az üldözők a híd közepére értek,
De ezen keresztül át nem mehetének,
Mert egy víz hullámnak sebes rohanása
Vad morajjal zúgva rácsapott a hídra,
Ingadozik a híd... az üldözők állnak,

Emelkedik a híd, robajjal felfordul
És az üldözőkkel a mélységbe fordul.”¹¹³

¹⁰⁹ Vessd össze ismeretlen szerző: *Szent Társaság élete, vagyis Mária Magdolnának megtérése*. 1826. idevonatkozó történetével.

¹¹⁰ Vessd össze ismeretlen szerző: *Szent Társaság élete, vagyis Mária Magdolnának megtérése*. 1826. idevonatkozó történetével.

¹¹¹ „Den gleichen Nahmen trägt der ewige Jude in der Volkssage.” *Lexikon für Theologie und Kirche*. I. év nélkül 167.

¹¹² Részletesen foglalkozik a témával GYÖRGY Lajos: *Egy középkori Sibilla-vers régi magyar irodalmunkban*. 1930.

¹¹³ VARGA 1899. 491.

Senek halász harminc év múlva jelenti a keresztnek alkalmas fát kereső Annásnak a Cedronba sülllyedt hatalmas gerendát.

A feltámadt Krisztus megjelenését Máriánál csak a szent hagyomány beszéli el.¹¹⁴ Eredeti a húsvéti locsolkodás¹¹⁵ és a piros tojás eredetének magyarázata. Szűz Mária haláláról megint csak az apokrif könyvek beszélnek.

A IV. könyv V. fejezetének XVIII. énekével tulajdonképpen vége a Verses Szentírásnak. A következő énekek már egyháztörténelem tárgyalta eseményeket hoznak.

IV. 3. Egyéni alakítás

Lássunk arra is példát, miként alakítja Varga Lajos a szentírási szöveget saját elgondolása szerint.

Izsák és Rebeka

„Az időben pedig Izsák azon úton járkál vala, mely az úgynevezett élőnek és látónak kútjához vezet; mert a dél felé fekvő földön lakik vala. És kiment volt a mezőre elmélkedni a nap enyészete felől; és midőn fölemelte szemeit, távolról látá jöni a tevéket. Rebeka is látván Izsákot, leszálla a tevéről és monda a szolgának: Kicsoda azon ember, ki a mezőn élénk jő? És monda neki: az az én uram. Ő pedig hamar vévén a palástot, befödé magát. A szolga pedig mindent, amit végbevitt vala, elbeszélé Izsáknak, ki bevivé őt Sárának, az ő anyjának sátorába és feleségül vevé őt, és annyira szerette őt, hogy fájdalma, mely anyjának halála miatt történt vala, megenyhüle.”¹¹⁶

„A hajnal bíbora jobban dereng,
Izsák tekintete távolba mereng;
Midőn kilövellt a nap első sugara,
Egy kis felhő vonta figyelmét magára.
Kelet felé látszott az a fellegecske
S a reggeli szellő mind közelebb verte.
Izsák meg csak nézte előrehajolva,
Töprengő lelkében csak nem szűnék gondja.
»Vendéget nem várunk, no de mégis hátha
A jó Elieser megjöhet még mára.
Nagyon közeledik, jaj hogyha ő volna,
Én Uram, Teremtőm, ugyan mi hírt hozna?
Ahol ni, mikor a porfelhő csendesül,

¹¹⁴ Vesd össze ismeretlen szerző: *Szent Társaság élete, vagyis Mária Magdolnának megtérése*. 1826. oldalszám nélkül.

¹¹⁵ Némiképp hasonló magyarázatot olvasunk Bálint Sándor *Népünk ünnepei* (1938) című könyvében a 234. oldalon: „Dombiratoson (Csanád megye) mesélik azt a már középkorban, a nagy Cornides-kódexben is felcsillanó történetet, hogy amikor Jézus feltámadt, a jámbor asszonyok elmentek keresni, de nem találták a sírjában. A zsidók, akik ott voltak a sír körül, leöntötték vízzel az asszonyokat, nehogy elhíreszteljék Jézus feltámadását. Az asszonyok azonban annál inkább hirdették mindenkinek Jézus dicsőségét.”

¹¹⁶ Genesis 24., 62-67. vers év nélkül, oldalszám nélkül.

Látom a tevéket, kettőn valaki ül,
 Egyik Elieser, amint innen látszik,
 De az ugyan-ugyan ki lehet a másik?
 Pirossal vegyített kék ruha van rajta,
 Ejnye! Talán bizony... ej, talán csak nem!«
 Itt elpirult Izsák s szemét lesütötte,
 Mert már az utasok ott álltak előtte.
 »Nos – szólt Elieser – tekints fel kiszagzám!
 Ni, hogy szégyenkedik, még csak nem is néz rám,
 Hoztam én neked egy kis gerlemadarat,
 Nos tekints reám már, ne szégyelld magadat.
 Ni, szép Rebekának, hogy meggyűlt gondja,
 Miért vontál fátyolt rózsaszín arcodra?
 Vígssággal vegyüljön öröme szívednek,
 Nyújtsatok egymásnak barátságos kezét.
 Ábrahám is itt jó, mindkettőtök atyja.
 Atyai áldását ő is rátok adja.
 Jöjj uram, Ábrahám, a két ifjú itt áll,
 Nézd, hogy teljesítém, amit reám bízta!«
 Itt van az ősz apa, könny ragyog szemében,
 S így szólt: »Áldott, aki jó az Úr nevében!
 Jöjj, borulj keblemre, kedves fiam s lányom,
 Szívem óhajtását teljesülve látom,
 Íme fölöttetek atyai két kezem,
 A szabad ég alatt áldásra terjesztem.
 A Jehova Isten áldjon meg titeket,
 Hiszen ő titeket egymásnak teremtett.
 Téged is hű szolgám, kedves Elieser,
 Áldjon meg az Isten száz, meg százezerszer.
 Most már kövessetek békés hajlékomba,
 Ahol rátok hajlik a béke szent jobbja.
 Elieser, kinek hűsége hozzám nagy,
 Mostantól nem szolgám, hanem barátom vagy.
 Rendezz nászünnepelet s népét e vidéknek
 Nevemben őket ez örömnápra hívd meg.«
 A két szerető szív, bár egymást nem látta,
 Megszerette egymást e találkozásra.
 A hű szeretetnek rózsás aranylánca
 Összefűzé őket boldog házasságra.
 Nagy lakomát ültek az egybekelésre,
 A vidám nótáknak se hossza, se vége,
 Öröm lángja égett az új pár szemében,
 Nem látni ily szép párt nagy, messze vidéken.”¹¹⁷

117 VARGA 1899. oldalszám nélkül.

Jézus Keresztelő Szent Jánosnál

„Akkor Jézus Galileából Jánoshoz méne a Jordán mellé, hogy az megkeresztelje őt. De János vonakodott mondván: Neked kell engem megkeresztelned, és Te jössz énhozzám? Felelvén pedig Jézus monda neki: hagyd el ezt most, mert így illik teljesítenünk minden igazságot. Akkor engedett neki. A keresztség után pedig Jézus azonnal feljőve a vízből; és íme megnyílnak az egek, és látá az Isten lelkét galamb képében leereszkedni és magára szállni. És íme szózat hangzék az égből mondván: Ez az én szeretett fiam, kibem nekem kedvem telt.”¹¹⁸

„Sivár, kietlen és járatlan e pusztá,
Tövissel benőve, kövekkel beszórva.
Itt megy a Megváltó a Jordánnak tartva,
Nem lankasztja őt az útnak fáradalma.
Még messze látszanak a magas cédrusfák,
Amelyek a Jordán partjait borítják.
Könnyű felhők gyanánt látszanak hegyei
Öt óra hosszat kell még odáig menni.
Mégyen a Megváltó, délre jár már a nap,
Hallik már zúgása a Jordán folyamnak.
Partja most is telve számtalan sok néppel,
Prédikálni János ím éppen most lép fel.
Az ihletett férfi hangja messzezendül,
Az Üdvözítő a nép között elvegyül.
Ő is hozzájuk áll épp úgy, mint más ember,
Nem ismeri senki és nem tűnik fel.
Szellő sem zavarja a csendes hallgatást,
Jézus meghallgatja a dicső tanítást.
És szólt János, midőn bevégezé beszédét.
»Osztom a bűnbánat eme keresztségét.«
De megdobbant szíve, midőn egy alakot
A nép közül felé közeledni látott.
Az Üdvözítőt ő sohase látta még,
Mégis egy titkos hang töltötte be szívét.
»Ő az, Ő az, aki közeledik feléd,
Kinek e nép előtt útját egyengetéd.«
János, mint egykoron szent anyja méhében,
Jézus erejétől örömtől megrebber.
Úgy zendült meg szíve most is az örömtől,
Az Üdvözítőnek közeledésétől.
»Ő az, érzi szívem, Ő az én Istenem,
Ó én szegény bűnös ezt honnan érdemlem?
Ő keres fel engem, ő közelít hozzám,

¹¹⁸ Máté 3. fejezet, 13-17. vers év nélkül, oldalszám nélkül.

Mily dicső égi fény sugárzik homlokán.«
Nem várta János, hogy Jézus hozzá érjen,
Utat tört magának keresztül a népen.
És lábai elé borult le a porba,
Hófehér köntösét csókkal borította.
Kitör a szó ajkán: »Ó, honnan érdemlem,
Hogy én szegény bűnös erre méltó lettem?«
Nézi, bámulja a nép e jelenetet,
De magyarázatot, sem pedig értelmet
Magának nem tudott semmiképpen adni,
E dolog értelmét nem bírja felfogni.
»Kelj fel – monda Jézus –, hozzád igyekeztem,
Hogy általad legott megkereszteltessem.«
János álmélkodott, megdöbbenve hátrál,
Szava elakad, egy pillanatra eláll.
Végre szóhoz jutva, mélyen meghajolva
Válaszolt Jézusnak nagy megalázkodva:
»Hogyan, te jössz hozzám megkeresztelkedni?
Hogy te keresztelj meg, azt akarom kérni!
Te tiszta és szent vagy keresztelés nélkül,
Ámde az én lelkem terhelve vétkektül.«¹¹⁹

A történethez, amikor csak lehetséges, nem mulaszt el üdvös tanulságot csatolni:

„Soha ne mulaszd el édes atyámfia,
Kissé megállani a templomajtóba.
Vagy ha ez nyitva van, egy kissé betérni,
Hidd el, hogy még annak hasznát fogod venni.”¹²⁰

A jobb lator történetéhez a következőket fűzi:

„Ez által tudatá az Úr Jézus velünk,
Hogy bármily iszonyú, amit elkövertünk,
Kész megbocsátani, ha szívből bánkódunk,
Bűnünket megvallva, ő hozzá fordulunk!
De azért ne késsél a bűnből megtérni,
Mert ezen megtérést nem jó halogatni!
Mintha mindig élnél, éppen úgy dolgozzál,
Úgy imádkozz, mintha azonnal meghalnál!
Ne igen halasztgasd megjavulásodat,
Magadnak a földön nem ígérhetsz sokat!
Jézus keresztfáján csüngjön a te lelked,

119 VARGA 1899. 350.

120 VARGA 1899. 382.

Csak ezt vésd szívedbe, nem botlik meg tested!
Bűn és a bajnak ez vigasztalása,
Csak ez által juthatsz be a mennyországba.”¹²¹

A történeteknek nem részvétlen elmondója az író, és éppen ezt a lelkületet tételezi fel olvasójáról is. A Biblia szent történetei meg akarják mozdítani a lelket: Istenhez emelni. Éppen azért nem válhat szórakoztató olvasmánnyá csupán. A hosszabb-rövidebb fohászok, amelyek a szöveg közé ékelődnek, állandóan ébreszteni kívánják az áhítatot, ami bizony egyik-másik romantikusabb történet olvasása közben lanyhul. Lássunk egy-két beillesztett fohászt:

„Szenvedő Megváltónk –, bár én lettem volna,
Hogy szívem ajtaján megpihentél volna.
De befogadnálak, de átölelnék,
Magamtól soha el nem eresztenék!
De így sem hagylak el, megyek teutánad,
Könnyezve csókolom véres keresztfádat.”¹²²

„Ó irgalmas Isten! Mennyei jó Pásztor,
Minket is támassz fel a bűn halálából.”¹²³

Ezeknek a fohászoknak a nyomán megérti és megérzi a „jámbor olvasó és hallgató”, hogy a Szentírásban elmondottak szorosan ránk is vonatkoznak, nem maradhatunk az abban foglaltakkal szemben közönyösek.

A Verses Szentírás nem elégszik meg a történet színes elbeszélésével, hanem aprólékosan lerajzolja a vidéket is, ahol az esemény végbemegy. Mire végigolvassuk, megismerkedünk Palesztina földrajzával, sőt azzal a vidékkel is, ahol az ószövetségi választott nép a Krisztus előtti évezredekben megfordult, ilyen leírás például Jeruzsálem környékéről a következő:

„Hogy óriás halmon fekszik Jeruzsálem,
Az Olajhegy látszik a keleti félen,
Észak fele fekszik a büszke Morea,
Melyen építve van Salamon temploma.
Amott áll a Sion egész fenségében,
Dávid király sírja van a tetejében.
A lejtősebb részén: paloták, kastélyok,
Miknek számos tornya a völgybe leragyog.
Nyugat felől vagyon a kopár Golgota,
Az olyan szomorú emlékü Kálvária.
Ennek aljában van a Jozefát völgye,

121 VARGA 1899. 482.

122 VARGA 1899. 478.

123 VARGA 1899. 338.

Sok százezer holttest örök nyugvóhelye,
E völgyben, amint már meg is említetett,
Fog megtörténni az utolsó ítélet.
A Morea hegyén egykor ezen helyet,
Hol az őstemplom áll, Isten jelölte meg.
Ábrahám e helyen akará Izsákot
Istennek áldozni, mint szent áldozatot;
Ott most a nagy templom a hegy tetejéről,
Mint egy sötét felleg, úgy látszott messziről.
A népek százezre most ide sereglik,
Hogy itt üljék meg a húsvét ünnepeit,
Mint tenger habjait, midőn a szél hajtja,
Úgy hullámszik a nép ez ősi városba.
Évenként háromszor volt ily gyülekezet,
Így tölté be a nép a szent törvényeket.”¹²⁴

IV. 4. Elhagyott kanonikus részek

Az előzőekben már említettük, hogy Varga Lajos szabadon adott hozzá a kanonikus szövegekhez, de szabadon rövidített is rajtuk. Feltétlenül elhagyta azokat a részleteket, amelyek száraz adatokat, nemzetségtáblákat örökítettek meg csupán. Nemcsak részletek maradtak el, hanem egész könyvek is. Ez utóbbiról pontos kimutatást közlünk.

Az Ószövetség könyveiből kimaradt:

Mózes I. könyvéből valamennyi nemzetségtábla
Mózes III. könyve Áron felszentelésének kivételével
Mózes IV. és V. könyve majdnem egészében
Jób könyvének legnagyobb része
Zsoltárok könyve
Példabeszédek könyve
Prédikátorok könyve
Énekek éneke
Bölcsesség könyve
Ecclesiasticus.

A prófétai könyvek, amelyek csak jövődölést tartalmaznak:

Izaiás, Jeremiás, Baruk, Ezekiel, Ozeás, Joel, Ámosz, Abdiás, Mikeás, Náhun, Habakuk, Szofoniás, Aggeus, Zakariás, Malakiás.

124 VARGA 1899. 368.

Az Újszövetség könyveiből kimaradt:

Az apostolok levelei

Szent János jelenéseinek könyve.

Éz utóbbiaknak elmaradását így indokolja:

„Amelyeknek értelmét és mélységes titkát,
Megfejtteni csak az egyházatyák tudják,
Ne nyúljanak ahhoz avatatlan kezek,
A tudatlan és a babonás eszűek.
A magyarázatát bízzuk hát azokra,
Kiket a Szentegyház jogosít fel arra.”¹²⁵

A négy evangéliumot összevonta, s alig-alig hagyott el belőlük valamit. A hiányosabb fejezeteket felsoroljuk:

Máté: 7., 9., 12., 13., 14., 16., 17., 18., 19., 20., 25. fejezet

Márk: 2., 8., 9., 10. fejezet

Lukács: 6., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 17. fejezet

János: 21. fejezet.

Az apostolok cselekedeteiben a következő fejezetekben tapasztaltuk több vers elhagyását, esetleg az egész fejezet kimaradását: 4., 6., 11., 15., 17., 18., 20.

IV. 5. A katolikus egyház a bibliaolvasásról (A cenzúra kérdése)

A katolikus egyház álláspontja a bibliaolvasással kapcsolatban az, hogy nem szükséges az üdvösségre, de hasznos. Nem szükséges, mert a kinyilatkoztatást a szentbeszédekben szóbeli módon is közölheti híveivel,¹²⁶ de mivel hasznos, kezdettől fogva olvasta és olvastatta, különösen az evangéliumokat. „Ubi libertas, ibi Christus” – mondta Priscillián,¹²⁷ azért, hogy lelki haszon származzék a Biblia olvasásából, az anyaszentegyház a szükség szerint irányította ezt az olvasást, sőt megszorításokkal élt. „Daß aber Schranken notwendig sind, ist für jeden zweifellos, der die ganze Bibel kennt. Denn sie enthält sehr viele schwer verständliche Stellen und Abschnitte.”¹²⁸

Az egyház eme megszorító intézkedéseinek helyességét és szükségességét Harnack protestáns létére is elismeri – tárgyilagosan foglalkozva e kérdéssel *Beiträge zur Einleitung in das Neu Testament* című könyvében. Miféle megszorításról van itt szó?

A XII. században lépnek fel először olyan szekták, amelyek a szentírási szövegek szabad magyarázatával akarják álláspontjukat megvédeni. Az egyház ekkor is még csak időszaki és helyi korlátozásokat¹²⁹ léptet életbe, „soweit sie der Kampf

¹²⁵ VARGA 1899. 546.

¹²⁶ PETERS 1908. 13.

¹²⁷ KAIT: *Biblisches Reallexikon* 1937. oldalszám nélkül.

¹²⁸ HARNACK 1912. 79.

¹²⁹ KAIT: *Biblisches Reallexikon* 1937. 634.

gegen die Heresien und gegen eingerissene Misstände notwendig erscheinen liess".¹³⁰

A reformáció után – a reformátorok sajátos bibliaolvasási nézete miatt – kezdődik az a megszorítás, hogy nemzeti nyelvű Szentírás csak az Apostoli Szentszék külön engedélyével használható. XIII. Leo *Officiorum ac munerum* című körlevelében (1897) rendezi utoljára ezt a kérdést – pontosan körvonalazva, hogy katolikus hívó csak egyházi jóváhagyással és magyarázattal ellátott Szentírást olvashat. Mindezeket szükségesnek tartottam előrebecsátani, mielőtt állást foglalunk Varga Lajos Verses Szentírásával kapcsolatban.

Az előző fejezetekből kitűnt, hogy a Verses Szentírás nagy olvasottságnak örvend a jász vidékeken, valamint az is, hogy nemcsak a Vulgata szöveget tartalmazza, hanem – mint ő maga írja – régi legendákkal van bővítve, sőt egyéni fejtegetésekkel tűzdelve. Éppen azért – mint „Szentírás” – nem nyerhetett el egyházi jóváhagyást. Az isteni kinyilatkoztatástól eltérő szövegezés már nem lehet a hit forrása: így már csak a kinyilatkoztatás szabad magyarázata, elbeszélése. „Jámbor olvasmány ájtatos hívek számára.” Tévedés lenne azt hinnünk, hogy ez Varga Lajos könyvének értékét csökkenti. Egyáltalán nem, csak éppen nem Szentírás többé a katolikus egyház által vett értelemben, amely a Szentírás szövegének magyarázatát szigorúan magának tartja fenn.

Céljában Varga Lajos egy a katolikus egyházzal, mert ő is olyan szöveget akar közközre bocsátani, amely mindenhol otthont találhat anélkül, hogy ott rombolna¹³¹ – azaz magyarázat nélkül félreértenék. Gondolom, Varga Lajos éppen ezért hagyta el az Oszövetség történeteinek erkölcsi szempontból kritikusabb részeit¹³² – úgyszintén a bővebb magyarázatra szoruló könyveket – mint a Bölcsesség könyve, Példabeszédek könyve, Prófétai könyvek, Apokalipszis, stb. Az is szerepet játszott a szövegek szelektálásában, hogy költői szempontból melyik szentírási rész bizonyul hálásabb témának. Így nem kerülünk látszólag sem ellentétbe Illés Endre¹³³ azon megállapításával, amelyet a protestáns népi Biblia-élménnyel kapcsolatban hangoztat, hogy népünk „legtöbbet a Zsoltárok és a Példabeszédek könyvéből vett át lelkébe”, valamint „az Ujszövetség Krisztus tanításain és Krisztus mondásain kívül legérdeklőbb könyve: a Mennyei Jelenésekről szóló könyv”. Azt is figyelembe kell vennünk, hogy a fenti megállapítást protestáns bibliás emberekről, asszonyokról tette Illés. A katolikus néplélekről nem mernék ugyanezt állítani – már csak Varga Lajos Szentírását szem előtt tartva sem –, hiszen szerzője kiváló ismerője, tudója volt a falusi néplélek igényeinek a Szentírás szövegével kapcsolatban is.

A Verses Szentírás „imprimatur” (egyházi engedély) nélkül jelent meg. Valószínűleg szerzője a könyv kibocsátásakor (1898–1899-ben) még nem szerzett tudomást XIII. Leo 1897-ben kelt rendelkezéséről a Szentírás szövegével

130 KAIT: *Biblisches Reallexikon* 1937. 634.

131 VARGA 1899. Előszó.

132 Például Genézis 19., Genézis 38.

133 ILLÉS 1940. 344.

kapcsolatban, habár kitér annak indoklására, miért nincs egyházi jóváhagyás a könyvön. Ez azonban nem tapint a lényegre.

Ugyanitt megemlíti Varga Lajos azt is, hogy Verses Szentírását „főméltóságok és papok egyaránt örömmel üdvözlik és helyeslik, sőt a keze között levő sok elismerő levél tanúsága szerint terjesztik és ajánlják az egész országban”.¹³⁴

Miért? Mert „a katolikus egyházzal párhuzamosan arra a célra törekszik, hogy terjessze az Isten igéit”.¹³⁵ Ezt a célját pedig eléri, mert nyelvezetében, világos, szemléletes előadásmódjában szerencsésen alkalmazkodik olvasóihoz, illetve hallgatóihoz, a történetek magyarázatában pedig a katolikus szemléletmódhoz és tanításhoz. Imitt-amott becsúszik ugyan tévedés is a „tudálékos magyarázatba”:

„... nem magános létem.
Örök időtől él bennem a Szentlélek,
S fia született ím ajkunk ihletének;”¹³⁶

Egyházi tanítás szerint a Fiú született az Atyától, és kettőjüktől származik a Szentlélek: ilyen tévedés egyházilag jóváhagyott könyvben nem lehetséges. Varga Lajos olvasói azonban nem akadhattak fenn rajta, mert ami megfogta őket, amit szinte már betéve tudnak, az a könyvben elmondott sok-sok történet. A fenti idézethez hasonló megjegyzések az egész kompozíciót tekintve elsikkadnak.

IV. 6. A Verses Szentírás stílusa

A stílus az a mód, ahogyan gondolatainkat kifejezzük; Varga Lajossal kapcsolatban az, ahogyan mondanivalóját szavakba foglalja, mondatokba öltözteti. Ez a stílus szemléletes, azaz a mondanivalót képekbe öltöztetve állítja az olvasó elé. A legnagyobb és legjobb magyar stílusművészeink, népmeséink hű követője ebben. Jézus születésére, Mária érintetlenségére vonatkoztatva írja a következőket:

„Az édes illatot, hogy szüli a rózsa,
Avagy a ragyogást az égnek csillaga.
Bíborpiros színét, hogy szüli a hajnal,
Hogy hinti ez be a virágot harmattal.”¹³⁷

A vidék szemléletes leírásában a magyar falvak és mezők képe merül fel bennünk, így azután a szent történetek szereplői sem maradnak olyan idegenek nekünk.

„A völgyek közepén zöldlombú fák alatt,
Egy kis háznak fehér falai látszottak.

134 VARGA 1899. 591.

135 VARGA 1899. 591.

136 VARGA 1899. oldalszám nélkül.

137 VARGA 1899. 301.

Oly hívogatólag integetett felé,
Hogy önkéntelenül útját arra vevé.
Ezernyi virággal a kert beültetve,
Köröskörül kedves illatot terjesztve.
Szűz színben pompázott rózsza, szegfű, nárcisz,
Tulipán, százszorszép, de volt még ott más is,
A kéményen gólya, eresz alatt fecske,
A ház gazdája egy százszorszép menyecske.”¹³⁸

„Mánue és neje künn van a mezőben,
Az asszony szénát gyűjt amott a rétszélien,
Mánue megnézi a bevetett táblát,
Hogy mikor lehet már aratni a búzát.
Az asszony felszedé az utolsó rendet,
Helyreigazított egy-két villahegyet,
Mivel búcsúzott már a nap tűzsugára,
Sietve fölveti villáját vállára.”¹³⁹

Az is előfordul, hogy Edessza királyának követei „dolmányuk zsebébe” dugják a levelet, Jákob útjában „látja” feltűnni a „csalfa délibábot”, és a betlehemi pásztorok éppen úgy „hársfahajba” csomagolják a vaját, mint mifelénk szokás. A szép Rebeka is „Jobb vállán két csinos vízvedrecskét hozott, / Melyeket két végén emelőrúd tartott” – akárcsak az árokszállási parasztlányok a kútra menet.

A Verses Szentírásnak másik jellemző stílussajátsága a szólások gazdagsága. Van közte olyan is, amely a jász vidékek sajátja: „A gazdagnak is megkérték lelkét”¹⁴⁰ – azaz meghalt, elmondták felette a halotti búcsúztatót.

Mutatóba közlünk néhány versbeszött ízes magyar szólást: „Szeretném magamat jól fültövön verni.”; „Ám fújják a tüzet a farizeusok.”; „Elönti epéje.”; „Gondold meg a dolgot, / Mielőtt a fába fejszédet bevágod!”; „Nincs állandóság a kerek ég alatt.”; „Hol legnagyobb a baj, a mennyei vigasz ott van legközelebb.”

Stílusa nemcsak a szemléletességben mutat rokonságot a népmesékkel. A népmese motívumkincseiből is fel-felhasznál. Szerepel a jellemző hármas szám („Három nap múlt el és még három éjjel.”); a túlzás („Sokszor sétálni jár fel a csillagokba.”).

„Felhőkön lovagol, mikor zeng s villámlik,
Mindenütt tud lenni és sehol sem látszik.”
„Erős volt csuklója, erős volt lakatja,
Tíz font nehézségű volt a lakat kulcsa.”

138 VARGA 1899. 122.

139 VARGA 1899. 117.

140 BÁLINT 1942. 203.

A népmese királya áll elénk Mózes megtalálásának történetében:

„Királynak is oly kedve kerekedett,
Hogy a kis jószágot összecsókolgatta,
Szeles jókedvében fiának fogadta.”

Gondolkozva az eseten, elhatározza:

„Jó lesz a gyermek hajlamát kilesni.
Paráztüzet tett hát egy cserépedénybe,
Egy másikat pedig arannyal megtöltö.
Ott van már a gyermek, kezdődik a próba,
A végét mindenki kíváncsian várja;
Íme felemeli jobb kezét a gyermek,
S szétcsapja azzal az izzó paráztüzet.”¹⁴¹

A paradicsomi tilalomfát a mesék aranyalmafájáról mintázza:

„Egy almafa áll ott, ezüst minden ága,
Ez a fa a jó s rossz tudásának fája.
Bíbor s aranyszín van mindenik gyümölcsén.”¹⁴²

Kedvelt népmesei kifejezés: „Mondd meg mielőbb, ha kedves az életed!”;
űgyszintén: „A két szerető szív, bár egymást nem látta, megszerette egymást
e találkozásra...; „nagy lakomát ültek az egybekelésre, / A vidám nótáknak se
hossza, se vége... nem látni ily szép párt, nagy messze vidéken.”

Több ízben megcsillan Varga Lajos jóízű humora is, már amennyire ezt
a szöveg komolysága megengedi.

„Ábrahám Izsákot ím' magához hívta,
És tudatta vele, hogy megházasítja.
Atyja akaratán megnyugodott Izsák,
Bár jobb szerette vón', ha ezt reábízzák.”¹⁴³

A Verses Szentírás olvasása közben gyakran eszünkbe jutottak Gyöngyösi
Epitalámiumai, a *Toldi* és a *János vitéz*. Gyöngyösinek rokona abban, hogy minden
alkalmat kihasznál a női szépség részletezésére, dicséretére, mint a barokk költők.
Évával kapcsolatban a kígyóval mondatja el:

„Patyolat két karod, mint liliomszála,
S a hónál fehérebb szűzi, hattyú vállad!

141 VARGA 1899. 63.

142 VARGA 1899. 7.

143 VARGA 1899. 28.

Koszorú gyanánt, mely arcod körülfogja,
 Aranyhadj, mintha napsugárból volna;
 Nincs olyan csillaga a széles kék égnek,
 Nem terem ez a kert oly piros rózsákat,
 Amely ékesíti gyöngyharmat orcádat,
 Ajkad rózsabimbó, hajnal fénnel festve,
 Minden szépségét az Isten rád lehelte.
 Ahová lábad lép, minden újul attól,
 Jobban, mint a kristály a hulló harmattól.
 Kebled két hó halma, mint az alabástrom,
 Ó engedd szépséged, ó engedd csodálnom.”¹⁴⁴

Rebeka, Zsuzsanna, Judit, Eszter, Mária Magdolna, Szűz Mária testi-lelki szépsége szintén versbe kívánczolt.

A *Toldival*, a *János vitézzel* nem annyira a téma rokon, hanem inkább az elbeszélés módjának hasonlósága az, amire felfigyelünk. Ez a stílus „még sokat megőrzött a népköltészet meleg közvetlenségéből, képszerűségéből [...] a vőfélyversek pattogó ritmusából is”.¹⁴⁵

A Verses Szentírás gördülő tizenkét szótagos verssorokban íródott. Bennük a ritmus ereszkedő, azaz lüktető, az ütem elején áll, ellentétben az alexandrin vers emelkedő ritmusával. Nemcsak a ritmusban, hanem a rímelésben is magyar minta után indult, mert éppen úgy páros rímekben csendülnek össze a verssorok, mint a népdalokban vagy a *Toldiban*. Az alexandrin vers ezt nem ismeri, mert ott bokorrímet találunk, akárcsak a XVI-XVII. századi históriás énekekben.¹⁴⁶

Imitt-amott a XIX. század végi szentimentális költészet egy-egy frázisa is megszólal: „Kezdet már eltűnni az utolsó remény / Így eveztek tovább a bánat tengerén.”¹⁴⁷, de ezek semmiképpen nem jellemzőek a Verses Szentírás hangjára, stílusára.

144 VARGA 1899. 10.

145 BÁLINT 1942. 34.

146 SOLYMOSSY 1943. 28-29.

147 VARGA 1899. 346.

V. Varga Lajos egyéb írásai

V. 1. Imádságok, szent történetek

Varga Lajos valamennyi nyomtatványában a nép ízléséhez, falusi igényekhez igazodik, csakúgy, mint a Verses Szentírás megírásával. Éppen ezért ezek az imádságok nem egyéni, magános áhítatoskodásra készültek. Népünk vallásos megnyilatkozása eredetileg közösségi, kollektív jellegű, élőszavas formájú. „Az imádság régen a népnél – jórészt manapság is – hangos könyörgés, auditív megnyilatkozás, kollektív ájtatosság. A nép sokáig írástudatlan, lelki habitusának nem felel meg a magános, reflektív imádság. Az érzelmek kultusza, a közösség magával sodró lendülete az, amelyben vallásos igényei és élményei teljesedni tudnak.”¹⁴⁸ Ebből következik, hogy falusi népünk a litániáknak, olvasóknak annyi változatát tudja, ugyanis mindkét imádságforma kiválóan alkalmas közös ájtatoskodásra.

Gazdag változatukat még a búcsújárás gyakorlata is magyarázza. A nem ritkán több napos gyaloglás, zarándoklás alatt igen ügyel a búcsúvezető az énekek, imádságok változatosságára, mert az ismerős szövegek untalan ismétlése: „A lélek erejét ellankasztaná. Ezért kellene a jámbor érdeklődés, föltett jószándék ébrentartására e bizonyára laikus inspirációjú, mindenestre kifogástalan szellemű olvasóválasztékok.”¹⁴⁹ A búcsújárás a népi imádságoknak, énekeknek fő inspirálója. Ugyanazon téma bámulatosan gazdag változatait találjuk ugyanannál a búcsúvezetőnél – a mi esetünkben Varga Lajosnál. Kedves témái a Fájdalmas Szűz, akinek tisztelete népünknek mai napig legkedveltebb ájtatosságai közé tartozik; a mátraverebély-szentkúti Szűzanya, Szent Anna, halotti ájtatosságok.¹⁵⁰

Az utóbbiban úgy véljük, helyi körülmények erősen közrejátszanak, mert a jászoknál ma is igen erős még a halottkultusz (úgy tudjuk, az árokszálásiak nem túlságosan templomosak, de a halottak napját feltétlen munkaszünettel és többszörös misehallgatással ülik meg). A halottak virrasztása is szokásos.

Az imádságok, énekek rögzítése a falu népénél (manapság is) többnyire hálom más útján történt. A szöveg kinyomtatása csak az emlékezet segítője akart lenni. Mivel az emlékezet munkája lényegesen könnyebb, ha a bevésendő, azaz felidézendő szöveg ritmusos, nem csodálkozhatunk azon, „hogy az ünnepélyes próza szabad, zsoltárszerű recitatójából még a legszentebb imádságok is olyan könnyen változnak énekelhető verssé”.¹⁵¹

Varga Lajos énekszövegeit természetesen énekelték, nem recitálták. Csekély százalékuk saját dallama van, nagyobbrészt azonban kész, ismert dallamokra szabja az ének versét. A dallam ismertsége is egyik oka annak, hogy énekei olyan hamar és olyan nagymértékben elterjedtek. Az Egri Nyomda hozzávetőleges

148 BÁLINT 1937. oldalszám nélkül.

149 BÁLINT 1937. oldalszám nélkül.

150 Vesd össze BÁLINT 1937. 23., 28. és BÁLINT 1944. 132.

151 BÁLINT 1937. 34. Ugyanott olvashatjuk például a Miatyánk verses parafrázisát. Kezdő sorai a következők: „Ó egeknek királya, mi Atyánk. / Aranyalmát termő gyümölcsös fánk, / Ki vagy a mennyekben szép ékes koronánk, / Nap fényével fényeskedő fáklyánk.”

megítélése szerint az egyes ének- és imádságos füzetek nyolc-tízezer példányban forognak közkézen, de vannak 20-25 ezres példányszámúak is.

A jámbor énekeken és imádságokon kívül ismeretesek szent történetek, életrajzok is Varga Lajos tollából. Ezen életrajzok hősei vagy regényes, sok csodálatos eseményt tartalmazó életüknél fogva kerültek megverselésre, vagy pedig azért, mert tiszteletük közkedveltségnek örvend.

Igen ügyesen, alkalmazkodva szintén a nép lelki beállítottságához, Varga Lajos kiadott egy kis füzetecskét,¹⁵² amit úgy is tekinthetünk, mint az askézis elemeinek közkinccsé tételét. Mondanivalójának szemléletessé tételére a rajzot is felhasználja.

A Függelékben Varga Lajos általunk ismert írásainak felsorolását adjuk – csoportosítva a tárgykör szerint – azt is feltüntetve, melyik füzetecske milyen imádságokat, énekeket vagy történeteket tartalmaz.

¹⁵² VARGA LAJOS: *A megigazult és elkárhozott ember szíve vagy az Isten temploma és az ördög hajléka.* Év nélkül.

Függelék

VI. Varga Lajos nyomtatásban megjelent műveinek jegyzéke

Verses Szentírás vagy Biblia az Ó- és Újszövetség történetei. Az eredeti szöveg nyomán, ősrégi legendákkal bővítve a magyar nép, ájtatos társulatok, családok és egyes hívők épülésére. Isten dicsőítésére, a keresztény hitvallás ismertetésére és terjesztésére a mai kor népies nyelvén, könnyen megérthető versekbe foglalva.

A bűn hatalma vagy a nagy világcsapás (A Boldogságos Szűz Mária „La-Salettei” jövendöléseiből)

A megigazult és elkárhozott ember szíve vagy az Isten temploma és az ördög hajléka

Családi tanácsadó (Ünneprendező és vőfélykönyv. Keresztény katolikusok részére születések és kereszteleseknél, bérmlásoknál, eljegyzéseknél, lakodalmaknál és minden családi ünnepélyeknél. Vőfélyek, nőtlen ifjú és/hajadon leányok, vőlegények és menyasszonyok, nem különben kereszt- és bérmaszú-lók részére.)

VI. 1. Énekgyűjtemények

A buzgóság harmatozó gyöngyvirága

Dicsértessék a Jézus Krisztusnak Szent Neve...

Pünkösd dal (Piros pünkösd hajnalán, a dicsőségnek szárnyán)

A május hó köszöntése (Ezerszer köszöntünk hozzánk érkezett)

A Szentháromságról (Imádandó Szentháromság)

Szent László király ugratása a mátraverebélyi Szentkútnak völgyében

Esteli ének (Mária, Mária eljött az éjszaka)

A szent misszió által mentsd meg lelkedet

Mentsd meg lelkedet! (Jertek hívek Istennek hálát adni)

Kezdetre (Jézus Szent Szíve irgalmazz nekünk bűnösöknek)

Ének Jézus Szívének irgalmáért (Jézus Szent Szíve irgalmazz nekünk)

A Szent Kereszt előtt (Mikor alszik el már gyötrelmem tűzlángja)

Esti ének (Leáldozott a fényes nap)

Áldást kérő ének (Áldj meg minket Szűz Mária)

Olvasó végzése előtt (Az olvasó végzésének ütött az órája)

Örvendetes rész (Jertek köszöntsük meg a szép Szűz Máriát)

Az Ige testté lón

Adventi énekek (A szent Názáretbe jertek örömmel; Eljött a hajnalcsillag égi sugárral; Az Úrnak anygala köszönté Máriát; Jöjj el Üdvözítőnk)

A Szűz Mária hét örömeinek olvasója

Mély tisztelettel, ily üdvözlettel

Ó Mária aranyág, szép gyümölcsöt termő ág...
 Feljött a hajnal, arany sugárral az égre...
 Ím a szép Szűz pólyácskába köti gyermekét...
 Üdvözítőnk megszületett, jertek örvendezzünk...
 Mi az a tündöklő fény Betlehem felett...
 Szűz Mária bölcsődala (Szívemnek gyöngyvirága)
 Reggeli ének (Mária, Mária feljött már a hajnal)
 Buzgóság mannája vagy az égi szeretet hangjai
 Beköszöntő ének (Százegyszer köszöntünk arany trónusodon)
 Mennyei rózsának hófehér virága...
 A szeretet szavai Máriához (Mária, Mária hófehér rózsaszál)
 Mária, a segítő (Ó örök életnek hajnali csillaga)
 Pünkösdi ének (Rózsafény borítja be a csillagos eget)
 A Szentháromságról (Örökkévaló teljes Szentháromság)
 Könyörgő ének szükségünkben (Keresztény buzgósággal)
 Az üdvösség koszorúja (Háromszín virágból van egy koszorú kötve)
 Miért büntet Isten legjobban (Hatalmas Istenség, hogy imádjam neved)
 A lélek vágyódása Szűz Máriához (Hol vagy Jézusomnak szerelmes anyja)
 A földi lét és az örökkévalóság (Atyám, hogyha lehet, múltjék el e pohár)
 Szűz Mária üdvözlete Úr angyala előtt (Jertek köszönteni az Isten Anyját)
 Egy nefelejcs
 Beköszöntő ének (Jertek hívek örömmel, szent buzgósággal)
 Szent Anna nevének emléke (Zengjen örömhang szívünkéből)
 Ének Sarlós Boldogasszonyhoz (Üdvözölt légy, rég várt, rég óhajtott nap)
 Karmel-hegyi skapuláré Boldogasszonyról (Jertek hívek a Karmelus szent
 hegyére)
 Az Úr angyala előtt való ének (Jertek hívek végezzük el az Úr angyalát)
 Az Úr angyala köszöntése (Feljött kelet felől a rózsaszín hajnal)
 Ének az Úr angyala után (Mi is elvégeztük az Úr angyalát)
 Olvasó végzése előtti ének (Rózsafüzér mondására jertek hívek)
 A tizenöt táblás olvasó tizedeinek éneke (Örvendetes rész, fájdalmas rész,
 dicsőséges rész, felajánlásra)
 Ébresztő hangok (Keljetek fel, kik elaludtatok)
 A Szent Keresztről (Üdvözlégy szent kereszt, örökélet fája)
 Az özvegyek és árvákról (Ó Mária tekints le a csillagos égből)
 Porcinkulai Szent Ferencről (Porcinkulának gyöngye)
 Reggeli ének (Jó Atyánk és Istenünk)
 Esteli ének (Adjunk hálát az Istennek)
 Gyászvirág. Az eгри Hétfájdalmú Szűzanya emlékére
 Bevezető ének (Tehozzád sietünk)
 Oltalmunk a Szentkereszt (Jézusom szent keresztfádhhoz megyek)
 A hét tőr (Kereszt alatt kesergő, szomorú Szűzanya)
 Jézus szenvedése (Jézusom szent kegyelmedet kérem)
 Őszi gondolatok (Sír a bús őszi szellő)

A szent keresztútjárás előtt (Jertek hívek a Kálváriára)
Jézus sírja előtt (Sírod előtt állok Megváltó Jézusom)
A megholt hívekért (Gyászsírban nyugvó halottak bánatosan köszönték)
Búcsú ima a Fájdalmas Anya kegyképétől (A búcsú könnyei csordulnak arcomra)
Gyászkoszorú. Legújabb énekfüzet Isten dicsőségére, a Fájdalmas Szűz tiszteletére és a keresztény hívek használatára
Kisasszony napjára (Mária gyermekei, fiai és leányai)
Mária nevenapjára (Piros hajnalfényben aranybetű ragyog)
A Fájdalmas Szűzhöz (Ki sír olyan keservesen – hogy vagy csillagom?)
Mária fájdalma (Üdvözítőnk Szent Atyjának ajánlá lelkét)
Halottak emléke (Gyászos temetőnek virága)
Halottak emlékére gyászvirágok
Jertek keresztény hívek, öltözzünk gyászruhába
Sír az őszi szellő, búsan szól a harang
Halottak napján (Öltözzetek sötét gyászruhába)
Magyarországi Szent Erzsébetről (Magyarországnak gyöngye, fényes csillaga)
A halál (Kedves ismeretlen földi vándortársam)
Ibolyakoszorú, vagyis a Boldogságos Szűz Máriáról, mint május hó királynőjéről való énekek
Májusi ének (Rózsafényben ragyog a májusi hajnal)
A tizenöt tizedű olvasó minden tizedjei közt mondandó ének
Ének az Oltáriszentségről (Imádni és áldani minden lélek siessen)
Májusi emlék (Május királynéja, égi lilium)
Májusi rózsák
Mária az én reményem
Üdvözlő ének (Égi hajnal gyöngyharmata hull a földre)
Amilyen az erkölcs, olyan az áldás (Amilyen az erkölcs, a hit és a vallás)
Reggeli ének (Miatyánk, ki vagy a mennyekben)
Temetői hangok (Ó halandó ember, tekints szét e helyen)
Ének Úr angyala után (Mi is elvégeztük már az Úr angyalát)
Szombati ének (Jertek köszöntsük meg e napot)
Olvasó végzése előtt mondandó ének (Hú társaim idejertek, vegyük fel az olvasót)
Befejező ének (Megkötöttük a legszentebb rózsafüzért)
Köszöntő ének Szűz Máriához (Dicsértessék az Úr Jézus Szent neve)
Őszi napsugarak Kisasszony és Mária nevének emlékére
Kisasszonyról és Mária nevéről (Szeptember havának nyolcadik napján; Szent Anna házában Názáret városában; Lelkünk virágára hulló égi gyöngyharmat; Hogy köszöntsünk Téged dicsőneved napján)
Köszöntő ének (Mária tiszteletére, kik most idejöttetek)
Ének olvasó végzése előtt (Dicsértessék a Jézus Krisztusnak Szent Neve)
A gyászvölgy és kesergő örömanya (Jajszó tölti be az útszél: Hol vagy csillagom?)

A jó Pásztor és az elveszett juhocska (Magas sziklabérc közt hófehér köntösben)
 A hétfájdalmú Szűz Máriáról (Öltözzetek sötét gyászba, kik most idejöttetek)
 Ének az árvák és özvegyekről (Mária az egeből)
 A hit, remény és szeretet érzelmei (Hiszek örök Istenség)
 Pütkösdi hajnalfény
 Szent Anna liliomos kertje
 Ének Karmel-hegyi Boldogasszonyról (Karmelus hegyének gyöngyvirágos völgye)
 Köszöntő ének Szent Annához (Szent Annát tisztelni jertek örömmel; Ó Szent Anna aranyág; Rózsaszínbe jött fel a kelet hajnala)
 Porcinkulai Szent Ferenc (Szent Ferenc Atyánk buzgó hívei)
 Fájdalmas Szűz Anyáról (Ha nem ragyog a csillag sugara)
 Az árvák és özvegyekről (Mária tekints le csillagtrónusodról)
 Ébresztő hangok (Ébredj fel mély álmodból Szent István országa)
 Ének havi Boldogasszony csodatettéről (Szentséges Szűz Mária nagy kegyelmednek)
 A rablók által szívéből megfosztott leány búcsújárása nagy Máriacellben
 Ó Mária el ne felejts
 Szent Annához (Szent Anna, Szent Anna angyalok virága)
 Szent Annához (Üdvözetet zengjen ég, föld a mai napon)
 Karmel-hegyi Boldogasszonyhoz (Karmel-hegyi szűzvirág)
 Havi Boldogasszonyhoz (Ismét felderült ránk ez öröm hajnala)
 Őrangyalok ünnepén Nagyboldogasszonyhoz (Teljes Szentháromság lábadozhoz borulunk)
 Kisasszony napjára (Ó drága szent nap rózsaszín hajnala)
 Szűz Mária nefelejcskoszorúja, vagyis énekkoszorú a Boldogságos Szűzanya tiszteletére Sárkány Boldogasszonyhoz (Mennyei virágszál, Názáret galambja)
 Hálaének a kegyhelyre érkezéskor (Dicsérettessék az Úr Jézus drága szent Neve)
 Szent Anna asszonyhoz (Jézusnak nagyanyja)
 Mária hét öröméről való olvasója közt mondandó ének
 Van egy virágoskert (Van egy gyönyörű kert, gyémánt az ajtaja)
 Szűz Mária hajnalcsillaga, vagyis énekkoszorú a Mennysországi Királynéja magasztalására
 Szűz Mária hétkápolnájához való ének
 Két út (Midőn bölcsődnek ártatlan álmait kipihented)
 Beköszöntő ének (Megnyílt a szép, szent templom ajtaja)
 Elbúcsúztató ének a szent helytől (Isten veled kegyhely)
 Reggeli ének (Elmúlt az éjszaka, feljött már a hajnal)
 Esteli énekek (Dicsérettessél Jézus Krisztus, adj jó éjszakát; Ki az égi Szűzanyát szívből szereti; Isten hozott titeket ezen szent helyre)
 Szűz Mária születése (Szent Anna házához jertek örömmel)
 Midőn életednek útján vándorolsz
 Van egy gyönyörű (Van egy gyönyörű kert, gyémánt az ajtaja)
 Az én legjobb anyám (E siralom völgyében az élet tengerén)

VI. 2. Ima- és énekfüzetek

A mátraverebélyi szentkúti völgy lilioma. Tartalma: A mátraverebélyi szentkút eredete

A búcsúra való elindulás előtt mondandó énekek:

Megkondultak a harangok

Hol vagy Jézusomnak szerelmes anyja?

Útött már a kegyelem órája

Ima búcsúra való indulás előtt

Útközben mondandó énekek:

Szentséges Szűz Mária könyörögj érettünk

A te Szent Fiadnál esedezz érettünk

Szentséges Szűz Mária könyörögj érettünk

Ó Mária Jézus anyja

Csillagtrónusodról tekints le ránk

Mennyországi hajnalfény, Szép Szűz Mária

Mária, mennyei drága kincs

Szűz Mária hívei

Jertek köszönteni az Isten Anyját

Jertek hívek, köszöntsétek

Verebélyi völgyben van egy szép virág

Égből szállott virág, tiszta Szűzanya

Mindenszenteknek csillaga, tiszta Szűz

Szentkúti gyöngyvirág, Mária segíts

Zengjen szívünk dicséretet

Fel kereszténység

Angyaltiszta szeretettel

Minden szentek csillaga

Mária, Mária kinyílt rózsaszál

Alkalmi énekek

Gyümölcsoltó Boldogasszony napjára (Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus neve)

Áldozókra (Dicsőséges Szent Királyunk, ahonnan jöttél)

Pütkösdi ének (Ébredjétek alvó lelkek)

Ének Szentháromság vasárnapjára (Imádandó Isten, teljes Szentháromság)

Ének Szent Péter és Szent Pál napján (Dicső Szent Péter és Szent Pál)

Ének Szent Anna Boldogasszony napjára (Örömmel szól a nép Szűz Mária)

Ének Karmel-hegyi Boldogasszony napjára (Karmel-hegyi liliom)

Ének Szent Anna asszony napjára (Rózsaszín felhőt vett az kék ég magára)

Ének Szent István király napjára (Szent Királyunk nevenapját buzgón ünnepe-
peljük)

Ének Kisasszony napjára (Ó drága szent nap rózsaszín hajnala)

Ének Kisasszony vagy Mária nevenapján (Százegyszer köszöntünk kinyílt
liliom)

Ének Jézus Szent Szíve ünnepén (Égből leszállt aranyedény)

Ének Boldogasszony fogantatása napján (A hajnal kitarta tündöklő sátorát)
A búcsúra menők útjában levő felszentelt helyeknél végzendő ájtatosságok
Templomlátogatáskor (Kinek imáadására e szent hely emelve lett; Áldj meg
minket Üdvözítőnk)
Kápolnához éreksor (Jertek a szent kápolnába; Ima; Megújult szívvel-lélekkel)
Temető vagy sírkert látogatásakor (Gyászsírban nyugvó halottak; Könyörgés;
Igazságod szent haragja)
A határookban felállított Szent Keresztek látogatásánál (Keresztfán haldokló;
Könyörgés; Add ránk áldásodat)
A második kereszt előtt (Keresztfádhhoz sírva jöttünk; Könyörgés; Keresztfád-
tól ne bocsáss el)
A kegyhely határában lévő Szentkereszt előtt (Itt van már a kegyhely ékes
határa; Könyörgés; Mennynek királyné asszonya)
A kegyhely templomának meglátásakor (Bemegyek szent hajlékodbá; Itt van
már a kegyhely a drágalátos kép; Zendüljön fel minden ember nyelve; A szent-
kúti templom ajtaja megnyílt; Ó te legszebb, legdicsőbb egek nyíló virága)
Kegykép előtt mondandó ima
Áldj meg minket, ó Mária
A kegyhelyen naponként végzendő ájtatosság
Különbőféle alkalmi énekek és imák
Reggeli ének (Ó nagy Isten hála legyen; A piros hajnal fénye; Miatyánk ki vagy
a mennyben; Mária, Mária, hajnali csillagfény)
Reggeli fohász
Esteli énekek (Lenyugodott a nap; Mária, Mária eljött az éjszaka; Lement a nap
végsugára; Isten nevében már véget ér e szent munkánk)
Esteli fohász
Ének Úr angyala előtt (Jertek végezzük el az Úr angyalát)
Estéli harangszókor a kimúlt hívekért (Irgalmas Uristen nyújtsd ki kezeidet;
Könyörgés; Megköszöntöttük már Gábor főangyallal)
Szárazság idején mondandó ének és ima (Könnyezve tekintünk a magas égre;
Hatalmas Istenség; Könyörgés)
Bánatos szív sóhajtása a kereszt előtt (Vérharmattal öntözött; Boruljunk le
térdeinkre)
Két szív (Az egyik szív bűnnel telve)
Az üdvösség és kárhozat útja (Születésünktől a sírig)
Két út (Midőn bölcsődnek...)
Mária-énekek (Keljen ajkunk örömhagra; Hegyek, völgyek vigadjatok;
Nagyasszonyunk hazánk reménye; Szűz Mária országa; Szeretlek Szűzanyám;
Hatalmas Istenség, hogy imádjam neved)
Elbúcsúzás a kegyhelytől: Isten veled kegyhely
Most jött el az idő
Ütött már az óra
Hazatéréskor: Hála legyen az Istennek, hazasegített
Ima

Buzgóság hangjai. A legszentebb Szív asszonya tiszteletére
Ájzatosság előtt mondandó ének (Legszentebb Szív Asszonyának fiai s leányai)
Bizalom a Legszentebb Szív Asszonyában (Isten Anyja, Szűz Mária)
Legszentebb Szív Asszonyának zsolozsmája (Imák és énekek)
Legszentebb Szív Asszonya olvasója
Mária, a Legszentebb Szív Asszonya, mint kétszeres életmentő (Verses elbeszélés)
Ének Jézus és Mária Szívéről (Két drágakincs)
Jézus sírjánál (Sírod szélén állok Megváltó Jézusom)
Ima
Égi rózsabimbó, vagy Szűz Mária rózsafüzéres kertje
Jöjj el Szentlélek Úristen (Ismeritek-e azt a rózsakertet)
Hű társaim ide jertek
A rózsafüzér végzési módja
Megkötöttük a koszorút
Örvendetes olvasóddal
Istenanyja: Szűz Mária
Lorettói litánia
Mária, ártatlan liliomszál (Rózsaszín hajnalban)
Az aranyüdvözlet (Ima)
Jertek buzgó hívek örömnünpre
A szent rózsafüzér hónapjának megköszöntése (A szent rózsafüzér hónapja van most)
Szűz Mária virágoskertje
Megnyílt a mennyország
Hálás érzelem (Ó hogy adjak hálát)
Olvasótársulat összejövetelekor (Szent Nevedben összejöttünk)
Az olvasótársulat bevégző éneke (Az Úr Jézus szent Nevében)
Égi gyöngyök
Beköszöntő ének (Dicsértessék a Jézus Krisztus Szent Neve)
Üdvözlégymennyország kincse (Szív és lélek zengj égi dalt)
Ének Úr angyala előtt (Jertek hívek)
Ének olvasó végzése előtt (Rózsafüzér mondására jertek hívek)
Mária Szent Nevéről (Mária Szent Nevéről zengjen az ének)
Ének a Szegeden lévő havi Boldogasszony csodatevő kegyképéről
Ének havi Boldogasszonyról
Ének a tizenöt tizedű rózsafüzér titkaihoz
Szombati ének (Jertek köszöntsük meg e kedves napot)
Ébresztő hangok (Keljete fel, kik elaludtatok)
Esteli ének (Lement a nap fényugara)
Búcsúzó ének a kegyhelytől (Isten veled drága szent hely)
Jézus Szent Szívének gyermeke
A társulati tagok kötelessége
Jertek lángoló érzettel

Hol vagy imádandó Jézusom Szíve
Rózsaszín fényére tekints a hajnalnak
Jézusom imádandó Szent Szíve
Jézus Szent Szívének buzgó társulata
Jézus Szent Szíve olvasójának elmondása
Jézus Szent Szívének litániája
Mély imádással köszöntünk Jézus Szent Szíve
Égi kincsek aranyháza
Kinek imadására ez oltár emelve áll
Elmélkedő ének Jézus Szent Szívéről (Elmélkedő képzetel)
Reggeli ének (Dicsértessék a Jézus Krisztus Szent Szíve)
Esteli ének (Hála a jó Istennek, eljött az este)
Jézus Szíve az én reményem (Jézus Szent Szíve, lelkem reménye)
Álom és valóság, vagy a Jézus Szent Szíve, mint megtérők eszközlője. Igaz történet
Ének a Szentkeresztről (Vérrel festett üdvösség szent oltára)
A Szentkereszt a mi bizalmunk (Kálvária véroltára)
Reggeli ének (A piros hajnal fénye)
Szűz Máriát köszöntő arany üdvözlet (Ima)
Legújabb hét mennyei szent zár. Imádság, melyet a mi Urunk Jézus Krisztus keserves kínszenvedésének és öt szent sebének emlékezetére, valamint a purgatóriumban szenvedő lelkekért lehet elmondani
Názáreti nefelejcs virágok, vagy Szent Anna asszony tiszteletére
Szent Anna élete
Ének Szent Anna életéről (Júda nemzetségének legszebb virága)
Ének Szent Anna olvasója előtt (Szent Anna, Szent Anna angyalok virága)
Szent Anna olvasója (Imák és énekek)
Felajánló ima
Felajánló ének (Mint hófehér liliom illatja)
Zsolozsma Szent Anna asszonyról (Imák és énekek)
Litánia Szent Annáról és nemzetségéről
Énekek Szent Annáról (Jesse törzsén nyílt gyöngyvirág; Jertek égi örömmel a jó Anyához, Szent Annához, Mária anyjához; Mária édesanyja; Gyulladjon fel minden szív láng szerelemmel; Mennyei aranyágon; Köszöntjük drága Nevedet; Üdvözlégy égi kegyelmek tiszta forrása)
Esteli ének ájtatosság után (Isten nevében már véget ér a szent munkánk)
A mi Urunk Jézus Krisztus mondta: Nem halt ő meg, csak aluszik
Halotti gyászénekek
Alkalmi halottas énekek
Bús szomorú emberek
Ima halottnál végzendő ájtatosság kezdetén
Jaj, de mély gyász borult ezen hajlékra
Letörött a szép rózsza
Nem mosolyogsz már gyönyört adó élet

Mennyasszony vagy, koszorút fejedre
Ó halandó bűnös ember nézz oda
Könyörtelen halál
Virág voltam az élet kertjében
Készen van a nyughely, melyre régen vártál
Sok szenvedéseim véget értek immár
Hív társaim ide jertek
Öltözetek gyászruhába szent olvasóbeliek
Jaj, de szívrepesztő szó, a sötét gyász koporsó
Az ifjú házások öröme mély fájdalommal van befödve
Életemnek derült napja még tegnap fenn ragyogott
A halálról élők megemlékeztek
Halottas énekek
Rettentő félelem tölti be a szívet
Rémítő ó halál a te kezed
Gyász borult e hajlékra
Gyászkoporsómhoz jöjjetek
Halál, koporsó, sír, sötét gyász, enyészet
Búcsút vennem
Miatyánk ki vagy a mennyben
A sötét koporsó
Bevégezted koporsóba nyugvó halott éltedet
Porrá lesz gyarló testünk végre
Szomorú halotti gyülekezet
Az Atyának, Fiúnak és Szentlélek Istennek
A trombita, ha megzendül
Atyám, hogyha lehet, múljék el e pohár
Engedj Uram örök nyugalmat nekik
A Teremtőnek szavára
Tegnap volt ajkamon utoljára hang
Rám borult a koporsó
Halotti virasztáskor és halottak estéjén végzendő ájtatosság
A holtakért való rózsafüzér
Litánia a megholtakért
Ments meg, Uram minket az örök haláltól
Zsolozsma a kimúlt hívekért
Temetői hangok
Ó halandó ember
Itt a sírhantok honában
Az árvák és özvegyekről
Mária tekints le csillagtrónusodról
Mária az egekből
A szent keresztút gyakorlása a kimúlt hívek üdvéért
Ének a purgatóriumban levőkről

Szenvedő Jézus Szívének
Az özvegyek és árvák keserve
Szűz Mária tekints le az égből
Gyászba öltözzetek temető virági
Ez a gyarló világ
Mint gyászba borult erdő
Elmélkedő rövid fohászok
Sírkeresztekről való feliratok
Ének újhold vasárnapra (Kegyesszűz Anyám, Mária)
Ének az olvasóhoz (Mária kertjében kinyílt a rózsza)
Könyörgés
Örökké illatozó Rózsafüzérek
A szent rózsafüzér eredetének csodálatos története
Szent Rózsafüzérek vagy olvasók
A teljes Szentháromságról
Jézus Szent Nevéről
A Szentlélek Istenről
Az Oltáriszentségről
Jézus Legszentebb Szívéről
A Legszentebb Szív Asszonyáról
Mária Szent Szívéről
Az Úr olvasója
Szent Józsefről
Szent Annához
Szűz Mária tizennégy öröméről
Szűz Mária hét öröméről
Szűz Mária hét fájdalmáról
Jézus öt szent sebéért
A kimúlt hívekért
Élő szentolvasó
Alkalmi énekek a szent rózsafüzérhez (Buzgó hívek; Isten Anyja Szűz Mária;
Rózsafüzér mondására jertek hívek; Örvendetes olvasóddal; Jertek köszönt-
sük meg a Szép Szűz Máriát; Szörnyű volt a fájdalom; Zengjünk dicsőséget;
Szent rózsafüzért végeztünk)
Szent Antalhoz rózsafüzér
Hit, remény, szeretet fohásza
Szűz Mária gyermekeinek zarándok útja Máriabesnyőn, Hanyipusztán,
Feldebrőn, Egerszalókon, Vácson és Máriapócsoson levő kegyhelyeken
A Máriabesnyőn levő kegyhelyhez útközben mondandó énekek (Szeplőtelen
Szűz Istenanyja; Besnyői templomnak kinyílt rózsája; Siess boldog lélek, hogy
szent öröm van; Hozzád megyünk bús árváid)
Ének a kegyhely képe előtt (Üdvözlégy Besnyőnek tündöklő csillaga)
Ima a kegykép előtt
Befejező ének. (Fogadd el Szűzanyánk e buzgóságunkat)

A Hanyipusztai kápolnájában levő Szent Anna kegyképéhez (Pusztában nyíló gyöngyvirág; Szent Anna, Szent Anna angyalok virága; Szent Annát köszönteni kik idejöttetek; Ó Szent Anna aranyág)

A feldebrői Nagyboldogasszony kegyképéhez (Minden szentek csillaga; Felvitettél magas mennyországba; Oltárodhoz illatként szálljon hó imánk; Fel ó kereszténység; Bájvirágok nyílnak a völgy ölében; Jertek hívek örömben) Ima a kegykép előtt

Az egerszalóki kegyképhez (Jertek buzgó imával; A szalóki templom ajtaja megnyílt; Szeretlek ó tiszta Szűz Anya; Jertek Mária nevét áldani; Legkegyelmesebb jó Anyánk; Ima)

A váci kegyhelyhez (A hétkápolnájának megnyílt ajtaja; E siralomvölgyben az élet tengerén)

Ének a Fájdalmas Szűzanyáról (Ha nem ragyog csillagod sugara)

Ének Mária nevenapján (Isten hozott titeket ezen szent helyre; Tiszta fénylő kék egék)

Üdvözlő ének a kegykép előtt (Dicsértessék a Jézus Krisztus Szent Neve)

A kegykép előtt mondandó ima

Befejező ének (Elzengve már hó imánk)

A Máriapócsi kegyhely (Pócsnak szép csillaga; Pócsi templom gyöngyvirága; Pócsi templom csillaga; Jertek vígörmömmel)

Elbúcsúzás a kegyhelyekről (Isten veled kegyhely)

Ezredévi emlék (Ó Mária édesanyánk)

Karmel-hegyi Boldogasszonyról (Karmel hegyén tündöklő hó liliomszál)

Szent Annáról (Üdvözlégy ezerszer Názáret csillaga)

Porcinkulai Szeráfikus Szent Ferencről (Isten hozott titeket ezen szent helyre)

Reggeli ének (Elmúlt az éjszaka, feljött már a hajnal e siralomvölgyben)

Töviskorona virágok: Nagyböjti ájtatosság

Jertek a keresztfához

Öltözzetek sötét gyászba

A gyászvölegény és keserű örömanya (Jajszó tölti be az útszél)

A Szentkereszt előtt (Boruljunk le térdeinkre)

A Fájdalmas Szűzanyáról (Gyászba borult csillag)

Szűz Mária keserve (Szívrepesztő bánat mélységes tengere)

A szenvedő Jézusról (Ó szenvedő Jézusom)

Üdvözítőnk végóráján (Haldoklik az örökélet)

A bűnbánó éneke (Szívem vérzik a bánattól)

A keresztben függő Jézushoz (Kereszt halálára, váltságunknak ára)

Jézus Szent Sebéről (Kezednek, lábadnak, megnyílt oldaladnak sebeiért)

Jézus szenvedésének kezdete (Az utolsó végvacsorán)

Jertek ájtatos hívek

Jézus öt sebéről való rózsafüzér

Litánia Krisztus kínszenvedéséről

Rózsafüzér Szűz Mária hét fájdalmáról

Hétfájdalmad koszorúját gyászvirágból kötöttük

Litánia a Fájdalmas Szűzanyáról
Hétfájdalmas Szűzanya
Szűz Mária keserve (Ha nem ragyog a csillagok sugara)
A Jézus holttestét ölébe tartó Szűzanyáról (Fájdalom gyászérzetével jöttünk hozzád Mária)

VI. 3. A szent történetek

A lélek állapota: A földön és a síron túl
Erkölcsi tükör: Vallásos elbeszélések versekben
Genovéa érzékeny és szomorú szívreható története a legrégebb tradíciók nyomán

VI. 4. A szent életrajzok

A 200 évig alvó hét szent ifjú története: A Decius-féle keresztényüldözés korából Metafratesz
Simon és Turoniai Gergely egykorú írók nyomán
Nepomuki Szent János, vagy a gyónás szentségének vértanúja
Szent Ferenc élete és csodatettei
Szent Gergely pápa élete, vagy a tengeri sziklák rabja
Szent Sebestyén, vagy a kettős vértanúkorona
Szent András, vagy a beteljesült anyai álmom
Szent Vince, Szent Fábían, Szent János és Szent Pál és György vitéz vértanú élete
Szűz Mária emléke
Szűz Mária születése
Az angyali menyegző vagy Szűz Mária eljegyzése
Csodatörténet Szűz Mária jegygyűrűjéről vagy az oltárszentségtelenítő királyné büntetése
A dicsőséges halál vagy Szűz Mária elalvása és felébredése
A cédrusfa eredete, vagy hol termett a szent fa, melyből Jézus keresztje készült
Ahasvérus, vagy a Jézus által megátkozott, örökké élő zsidó
Pilátus halála

VII. Varga Lajos összegyűjtött munkái

Válogatás az Egri Nyomda Rt. vallásos ponyváiból. Reklámfüzet. Eger, év nélkül, Egri Nyomda Rt. 32 p. – 15 cm. (Közli 56 kiadvány címét, tartalmát, terjedelmét, raktári számát és az árát.)

- Válogatott énekgyöngyök.* Mellékletül minden énekeskönyvhöz. Szerk.: Babik József. Eger, 1899. Egri Nyomda Rt. 24 p. – 15 cm. (Vallásos könyvtár 1.)
- VARGA Lajos
A bűnbánók vagy az egyiptomi bűnös Mária és kortonai szent Margit élettörténete. Eger, 1898–1902. Egri Nyomda Rt. 72 p. – 16 cm. (Szentek könyve 3. füzet)
- VARGA Lajos
A bűn hatalma vagy a nagy világcsapás. A boldogságos Szűz Mária „La Saletti” jövedőléseiből. Eger, 1897. Egri Nyomda Rt. 49 p. – 16 cm.
- VARGA Lajos
Alexandriai szent Katalin szűz és vértanú és szent Borbála szűz és vértanú, továbbá szent Krisztina szűz és mártír és szent Thekla szűz élete. Eger, [191?] Egri Nyomda Rt. 64 p. – 16 cm. (Szentek élete)
- VARGA Lajos
Assisi szent Ferencz élete és csodatettei. Eger, 1911. Egri Nyomda Rt. 134 p. – 16 cm. (1898–1902 között is megjelent)
- VARGA Lajos
Az elveszett és visszanyert paradicsom. Versekbe átírta – 1-10. füzet. – Egy csoda-történet és szent kereszthez ima. Szombati ének. Összeállította: Z. B. Eger, év nélkül, Egri Nyomda Rt. 640 p. – 16 cm.
- VARGA Lajos
Az Ige testté lőn. Adventi és karácsonyi énekkoszorú. Eger, év nélkül, Egri Nyomda Rt. 16 p. – 15 cm.
- VARGA Lajos
Buzgóság hangjai a legszentebb szív asszonya tiszteletére. Eger, 1898–1902. Egri Nyomda Rt. 32 p. – 15 cm.
- VARGA Lajos
Buzgóság mannája vagy az égi szeretet hangjai. Eger, 1898–1902. Egri Nyomda Rt. 16 p. – 15 cm.
- VARGA Lajos
Égi rózsabimbók vagy Szűz Mária Rózsafüzéres Kertje. Eger, 1898–1902. Egri Nyomda Rt. 64 p. – 11 cm.
- VARGA Lajos
Erkölcsei tükör. Vallásos elbeszélések versekben. (3. kiadás) Eger, [190?] Egri Nyomda Rt. 76 p. – 16 cm.
- VARGA Lajos
Fájdalmas és öröndetes stációk könyve. Eger, 1898–1902. Egri Nyomda Rt. 215 p. – 16 cm.
- VARGA Lajos
Fájdalmas és öröndetes Stációk könyve a Szent Keresztút-járás eredetének és a tizenégy állomásnak története. Eger, 1898–1902. Egri Nyomda Rt. 215 [2] p. – 16 cm.
- VARGA Lajos
Halottak emlékére, gyászvirágok. Eger, 1893–1898. Egri Nyomda Rt. 16 p. – 16 cm.

VARGA Lajos

Halotti gyászénekek. 3. javított kiadás, Eger, 1941. Egri Nyomda Rt. 96 p. – 15 cm.

VARGA Lajos

Jézus Szent Szívének gyermeke. Társulati ima- és énekfüzér. Eger, 1898–1902. Egri Nyomda Rt. 48 p. – 16 cm.

VARGA Lajos

Keresztelő szent János élete. Eger, 1898–1902. Egri Nyomda Rt. 64 p. – 16 cm. (Szentek könyve 4. füzet)

VARGA Lajos

A kettős vértanú-korona vagy szent Sebestyén mártír élete. – A beteljesült anyai álmom vagy szent András püspök élete. Eger, év nélkül, Egri Nyomda Rt. 69 p. – 16 cm. (Szentek élete 7. füzet)

VARGA Lajos

A könyvek könyve a Szentírás vagy Biblia azaz az Ó- és Újszövetség Szent könyvei. Másnéven az Ó- és Új-Testamentom. Eger, 1900–1902. Egri Nyomda Rt. 640 p. 18 t. – 30 cm.

VARGA Lajos

A könyvek könyve a Szentírás vagy Biblia azaz az Ó- és Újszövetség Szent könyvei. Másnéven az Ó- és Új-Testamentom. Versekbe átírta. – 1-4. kötet. Eger, 1899. Egri Nyomda Rt. 544 p., 30 t. – 16 cm.

VARGA Lajos

A könyvek könyve a Szentírás vagy Biblia azaz az Ó- és Új-Szövetség Szent könyvei. Másnéven az Ó- és Új-Testamentom. Versekbe átírta – 1-32. füzet, Eger, év nélkül, Egri Nyomda Rt. 32 db. – 16 cm.

VARGA Lajos

A könyvek könyve a Szentírás vagy Biblia azaz az Ó- és Új-Szövetség Szent könyvei. Másnéven az Ó- és Új-Testamentom. Versekbe átírta – 2. együttes, nagybetűs kiadás, Eger, 1902–1908. Egri Nyomda Rt. 608 p. – 30 cm.

VARGA Lajos

A könyvek könyve a Szentírás vagy Biblia azaz az Ó- és Új-Szövetség Szent könyvei. Másnéven az Ó- és Új-Testamentom. Versekbe foglalva – 3. egyetemes nagybetűs kiadás. Eger, 1908–1910. Egri Nyomda Rt. 608 p. – 30 cm. (A 4. kiadás megjelent 1918–1924 között)

VARGA Lajos

Legújabb hét mennyi sz[ent] zár. Imádság, melyet a mi Urunk Jézus Krisztus keserves kinszenvedésének és öt szent sebének emlékezetére, valamint a purgatóriumban szenvedő lelkekért lehet elmondani. Eger, [190?] Egri Nyomda Rt. 8 p. – 16 cm.

VARGA Lajos

Legújabb hét mennyei szent zár. Imádság, melyet a mi Urunk Jézus Krisztus keserves kinszenvedésének és öt szent sebének emlékezetére, valamint a purgatóriumban szenvedő lelkekért lehet elmondani. Eger, [192?] Egri Nyomda Rt. 8 p.

VARGA Lajos

Legújabb hét mennyei szent zár. Imádság, melyet a mi Urunk Jézus Krisztus keserves kinszenvedésének és öt szent sebének emlékezetére, valamint a purgatóriumban szenvedő lelkekért lehet elmondani. 2. kiadás. Eger, 1941. Egri Nyomda Rt. 8 p. – 16 cm.

VARGA Lajos

Mária az én reményem. Ének-koszorú. Eger, 1898–1902. Egri Nyomda Rt. 16 p. – 15 cm.

VARGA Lajos

A Mária-Pócsi szent szüz hajnal csillaga. Eger, 1898–1902. Egri Nyomda Rt. 14 p. – 15cm.

VARGA Lajos

A mátra-verebélyi szentkuti völgy Lilioma. Eger, 1893–1898. Egri Nyomda Rt. 206 [2] p. – 16 cm.

VARGA Lajos

A mi Urunk Jézus Krisztus mondta: „Nem halt ő meg csak aluszik!”. Halotti gyászénekek. Eger, 1898. Egri Nyomda Rt. 104 p. – 16 cm.

VARGA Lajos

A mi Urunk Jézus Krisztus mondta: „Nem halt ő meg csak aluszik!”. Halotti gyászénekek. 2. javított kiadás. Eger, 1898–1902. Egri Nyomda Rt. 96 p. – 16 cm.

VARGA Lajos

A mi Urunk Jézus Krisztus mondta: „Nem halt ő meg csak aluszik!”. Halotti gyászénekek. 3. javított kiadás. Eger, év nélkül, Egri Nyomda Rt. 96 p. – 16 cm.

VARGA Lajos

Názárethi nefelejcs virágok vagy Sz[ent] Anna asszony tisztelete. Eger, 1898–1902. Egri Nyomda Rt. 47 p. – 16 cm.

VARGA Lajos

Nepomuki szent János élete vagy a gyónás szentségének vértanuja. Eger, 1898–1902. Egri Nyomda Rt. 64 p. – 16 cm. (Szentek könyve 2. füzet)

VARGA Lajos

Az Ó- és az Újtestamentom vagyis bibliai történet... 1-32 füzet. Eger, év nélkül, Egri Nyomda Rt. 2212,32 p. – 16 cm.

VARGA Lajos

Örökké illatozó rózsafüzérek. Eger, 1899. Egri Nyomda Rt. 133. p. – 16 cm. (Később is megjelent!)

VARGA Lajos

Örökzöld koszorú. Eger, 1899. Egri Nyomda Rt. 32 p. – 16 cm.

VARGA Lajos

Őszi napsugarak Kisasszony és Mária nevének emlékére. Eger, 1893–1898. Egri Nyomda Rt, 16 p. – 15 cm.

VARGA Lajos

Szent Anna emléke, szüz Mária jegygyűrűje. Ájtatossági gyakorlatok Anna napjára. Eger, 1893–1898. Egri Nyomda Rt. 8 p. – 16 cm.

- VARGA Lajos
Szent Anna lilimos kertje. Új énekfüzet. Eger, 1893–1898. Egri Nyomda Rt. 16 p. – 16 cm.
- VARGA Lajos
Szent Antal élete és csodatettei. Eger, 1900. Egri Nyomda Rt. 228 [2] p. – 16 cm.
- VARGA Lajos
Szent Antal élete és csodatettei. Eger, 1941. Egri Nyomda Rt. 224 p. 1 t. – 15 cm.
- VARGA Lajos
 A szent emlékü Genovéva érzékeny és szomorú szivreható története. A legrégebb tradíciók nyomán írta. – Eger, 1898–1902. Egri Nyomda Rt.
- VARGA Lajos
Szent István magyar király élete és szent László király élete és korának nevezetesebb eseményei. Továbbá szűz sz[ent] Imre herceg élete. Eger, [191?] Egri Nyomda Rt. 64 p. – 16 cm. (Szentek élete)
- VARGA Lajos
Szent József dicsérete. Eger, [192?] Egri Nyomda Rt.
- VARGA Lajos
Szent Vincze mártir és szent Fábián pápa, vértanu, továbbá Szent János és szent Pál vértanuk, és György vitéz vértanú élete. Eger, [191?] Egri Nyomda Rt. 64 p. – 16 cm.
- VARGA Lajos
Szentek élete és csodatetteinek leírása. A kath[olikus] egyház által elfogadott szent hagyományok nyomán versekbe írta. – 1-2. kötet, Eger, év nélkül, Egri Nyomda Rt. 2 db. – 16 cm. (A 2. kötet 378 p.)
- VARGA Lajos
Szentek könyve. 1-2. kötet, Eger, [191?] Egri Nyomda Rt. 2 db. – 16 cm.
- VARGA Lajos
A Szentírás vagyis az ó- és újtestamentomi bibliai elbeszélések versekben. [A füzetes kiadás tartalomjegyzéke.] Eger, év nélkül, Egri Nyomda Rt. 32 p. – 15 cm.
- VARGA Lajos
Szeretet lilioma. Szűz Mária a mi édes anyánk tisztelete. Eger, 1898–1902. Egri Nyomda Rt. 7 p. – 15 cm.
- VARGA Lajos
Szomorúak, szenvedők és kárvallottak jertek sz[ent] Antalhoz! Történeti, ima- és énekfüzet szent Antal buzgó tisztelőinek. Eger, 1898-1902. Egri Nyomda Rt.
- VARGA Lajos
Szűz Mária emléke. [Kilenc verses történeti elbeszélés.] Eger, 1893–1898. Egri Nyomda Rt. 94 p. – 16 cm. (Több kiadás létezett, például 80 paginás.)
- VARGA Lajos
Szűz Mária emléke. (2. kiadás) Eger, év nélkül, Egri Nyomda Rt. 94 p. – 16 cm.
- VARGA Lajos
A tengeri sziklák rabja, vagy szent Gergely pápa élete. Eger, [191?] Egri Nyomda Rt.

VARGA Lajos

Verses Szentírás vagy Biblia az Ó- és Újszövetség történetei. Az eredeti szöveg nyomán, ősrégi legendákkal bővítve... versekbe foglalva. 5. egyetemes nagybetűs kiadás. Eger, 1930-1932. Egri Nyomda Rt. 590. 34 t. – 30 cm.

Kiegészítés, helyesbítés

1. Az életrajzban szóbeli közlés alapján szerepel Varga Lajos karmelita múltja. Kézenfekvő volt erre következtetni írásai alapján, mert például a Verses Szentírás Szűz Máriáról, illetve Illés prófétáról olyan legendákat közöl, amelyek karmelita eredetűek. Búcsús énekekben is ünneplik a Karmel-hegyi Boldogasszonyt. 1993-ban személyesen néztem utána a linzi és a grazi karmelita „Liber Novitiorum”-ban és az „Acta Capitulorum”-ban Varga Lajos karmelita kapcsolatait bizonyító adatoknak. Ottlétének semmi írásbeli nyoma.
2. „A katolikus egyház a bibliaolvasásról” című fejezetben foglaltak is helyesbítésre szorulnak. A disszertáció 1948-ban íródott, és azóta volt egy egyetemes zsinat Rómában, amely a „Dei Verbum dogmatikai konstitúciójában (1965) a Szentírás újraértékelését fogalmazza meg az előző korok hagyományos felfogásával szemben.” „Krisztus hívei előtt szélesre kell tární a kaput, hogy hozzájussanak a Szentíráshoz [...] Mivel pedig Isten igéjének mindenkor kezeink ügyében kell lennie, az egyház anyai törődéssel gondoskodik róla, hogy megfelelő és pontos fordítások készüljenek az egyes nyelveken [...] nyomatékosan buzdítja és sürgeti a zsinat az összes keresztény híveket [...], hogy a Szentírás olvasásával tanulják meg „Jézus Krisztusnak fonséges ismeretét” [Fil. 3, 8), mert a Szentírás nem-ismerése Krisztus nem-ismerése.” (*Dei Verbum* VI. fejezet 22. és 25. bekezdés)
A II. Vatikáni Zsinat tanítása 1975. A Szent István Társulat kiadása.

Irodalom

BÁLINT Sándor

1937 *Népünk imádságai*. Különnyomat a Regnum Egyháztörténeti Évkönyv 1937. évi kötetéből. Budapest.

1938 *Népünk ünnepei. Az egyházi év néprajza*. Budapest: Szent István-Társulat.

BÁLINT Sándor – OROSZ István

1942 *Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza*. Budapest: Budapesti Egyetem Magyarisztudományi Intézete, Franklin .

BÁLINT Sándor

1944 *Sacra Hungaria. Tanulmányok a magyar vallásos népelet köréből*. Budapest: Veritas Kiadó.

BÁRCZI István

1935 *Jézus Krisztus evangéliuma. A négy evangéliumból egybe összefoglalva*. Budapest: Singer és Wolfner Irodalmi Intézet.

BÉKÉSI Emil

1902 *Magyar írók Hunyadi Mátyás korából*. In: *Katolikus Szemle*. XVI. évfolyam, 1. szám. 237-248.

Biblisches Reallexikon

1937 Szerk.: Kurt GALLING. Tübingen.

BOD Péter

1766 *Magyar Athenas*.

BODNÁR Zsigmond

1891 *A magyar irodalom története*. I-II. kötet. Budapest: Singer és Wolfner Irodalmi Intézet.

BORNEMISZA Péter

1582 *Énekek, három rendbe*. Detrekő.

DALLOS Sándor

1937 *Dunántúli legendáskönyv*. Budapest.

DÉZSI Lajos

1915 *Régi magyar verseskönyvek ismertetése*. IV. *Mihály deák codexe*. In: *Irodalomtörténeti Közlemények*. XXV. évfolyam, 4. füzet. 431-445.

DÖMÖTÖR Tekla

1936 *A passiójáték. Összehasonlító tanulmány a német irodalom köréből*. Budapest: Minerva-Könyvtár.

FABRICIUS, Johann Albert

1719 *Codex Apocryphus Novi Testamenti*. I-III. kötet. Hamburg.

GYÖRGYI Lajos

1930 *Egy középkori Sibylla-vers régi magyar irodalmunkban*. A Szent István Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztályának felolvasásai, I. kötet, 4. szám.

HARNACK Adolf

1912 *Beiträge zur Einleitung in das Neue Testament*. Leipzig.

HENNECKE Edgar

1904 *Handbuch zu den Neutestamentlichen Apokryphen – gebraucht und neu kaufen*. Tübingen.

HORVÁTH Cyrill

- 1891 *Nemzeti irodalmunk a reformációig*. Katolikus Szemle. Budapest.
1895 *Codexeink Mária-költészetéhez*. Budapesti Szemle. XXIII. évfolyam,
82. kötet, 222. szám.
1899 *A magyar irodalom története*. Budapest: Az Athenaeum Irod. és Nyomdai
R. Társulat.
1921 *Középkori magyar verseink*. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia
Könyvkiadó-hivatala.

HORVÁTH János

- 1931 *A magyar irodalmi műveltség kezdetei Szent Istvántól Mohácsig*. Budapest:
Magyar Szemle Társaság.

ILLÉS Endre

- 1940 *A Károlyi-Biblia és a néplélek*. In: *Károlyi Emlékkönyv. A vizsolyi biblia megjelenésének 350. évfordulójára*. Szerk.: VASADY Béla. Budapest: Bethlen Gábor
Irod. és Nyomdai Rt.

ISMERETLEN SZERZŐ

- [] *A Szent írásból szedett Ó-és Újtestamentombéli történetek*.
1826 *Szent Társaság élete, vagyis Mária Magdolnának megtérése*. Esztergom .

KÁLDI György

- 1806 *Szent Biblia. Oktató intés a Szent Biblia felől*.
1928 *Újszövetségi Szentírás*. Budapest.

KATONA Lajos

- 1904 *A Teleki-codex legendái*. Budapest.

KISBÁN Emil

- 1940 *A magyar Pálosrend története*. Budapest: Pálos kolostor kiadása.

KOPCSÁNYI Jánosné, SCHÜRZ Erzsébet

- 1934 *Kopcsányi Márton ferencrendi szerzetes életrajza és irodalmi munkássága*.
Budapest.

KOPCSÁNYI Márton

- 1772 *A Boldog Szűz Mária Élete. Magában foglalván az hét innepi tizen három
predikatiót. Az ő hét örömet és epességét; az ő tizenkét csillagú koronáját; nevének
s nevezetinek és az olvasónak magyarázattyát*. Eger.

Lexicon für theologie und kirche

Szerző és év nélkül

NAGY Sándor

- 1885 *Adalékok a XVI-XVII. századi elbeszélő költészetünk irodalmához*. Budapest.

NYILASI Rajmund

- 1902 *Codexeink Mária-legendái*. Budapest: A Stephaneum-nyomda betűivel.

ÖRVENDI MOLNÁR Ferenc

- 1666 *Lelki-Tar-Haz. Avagy az Ó- és Új Testamentum Canonicus Könyveinek rövid
Summái. Mellyek Magyar Rythmusokba foglaltattak, Eörvendi Molnár Ferenc
akkori Debreceni Deák által*. Debrecenben Nyomtatta Karancsi György.

PETERS Norbert D.

1908 *Kirche und Bibellesen, oder, Die grundsätzliche Stellung der katholischen Kirche zum Bibellesen in der Landessprache*. Paderborn.

PINTÉR Jenő

1928 *A magyar irodalom történetének kézikönyve*. Budapest: Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda.

1930 *A magyar irodalom története*. I-II. kötet. Budapest: Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda.

RIESSLER, Paul

1928 *Altjüdisches Schrifttum ausserhalb der Bibel*. Augsburg.

SÁNDOR István

1830 *Magyar Könyvesház*. Győr.

SOLYMOSY Sándor

1943 *Helyi mondák*. In: *A magyarság néprajza*. III. kötet. Szerk.: BÁTKY Zsigmond, GYÖRFFY István, VISKI Károly. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 209-226.

SYLVESTER János

1541 *Testamentum magyar nyelven*. Sárvár.

SZABÓ Károly

1879 *Régi Magyar Könyvtár*. Budapest.

SZABOLT Ferenc

1824 *Az Isten Mindenhatóságának Tárháza, vagyis Szent Anna a Boldogságos Szűz Mária Édesanyjának tiszteleti*. Esztergom (Eredeti megjelenés helye Bécs és Nagyszombat 1708.)

SZÉKELY István

1913 *Bibliotheca Apocrypha. Introductio. Historico-critica in libros apocryphos utriusque Testamenti cum explicatione argumenti et doctrinae*. Herder, Freiburg.

SENTIVÁNYI Róbert

1947 *A Szentírástudomány kézikönyve*. Budapest: Szent István-Társulat.

SZERB Antal

1943 *Magyar irodalomtörténet*. Budapest: Révai Kiadó.

SZILÁDY Áron

1880 *Temesvári Pelbárt élete és munkái*. Budapest: Franklin-Társulat nyomdája.

SZINNYEI József

1891-1914 *Magyar írók élete és munkái*. Budapest.

TISCHENDORF, Constantin von

1876 *Apocalypses Apocrypha. Evangelia apocrypha*. Lipcse.

TÍMÁR Kálmán

1931 *Legrégibb bibliafordításunk eredete*. Kalocsa.

1931 *Legrégibb magyar bibliánk naptára és helyesírása. A bibliafordítás eredete*. Kalocsa.

TOLDY Ferenc

1862 *A magyar költészet története*. Pest.

UJVÁROSSY SZABÓ Gyula

1910 *A magyar verses oktató költészet 1772-ig*. Budapest.

VARGA Damján

1912 Ósi nyolcas. In: *Békefi Emlékkönyv*. Dolgozatok Békefi Remig egyetemi tanári működésének emlékére. Budapest: Stephaneum Nyomda.

VARGA Lajos

1899 *Verses Szentírás vagy Biblia az Ó- és Újszövetség történetei*. Az eredeti szöveg nyomán, ósrégi legendákkal bővítve a magyar nép, ájtatos társulatok, családok és egyes hívők épülésére. Isten dicsőítésére, a keresztény hitvallás ismertetésére és terjesztésére a mai kor népies nyelvén, könnyen megérthető versekbe foglalva.

Eger: Egri Nyomda Részvénytársaság.

[é.n.] *Jézus Szent Szívének gyermeke*. h.n.

VISKI Károly

1943 *Bevezető*. In: *A magyarság néprajza*. III. kötet. Szerk.: Bátky Zsigmond, Györffy István, Viski Károly. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 5-9.

VOLLMER, Hans

1912 *Ober- und mitteldeutsche Historienbibeln (Materialien zur Bibelgeschichte und religiösen Volkskunde des Mittelalters, Band 1, 1. Hälfte)*. Berlin.

ZELLIGER Alajos

1893 *Egyházi írók csarnoka*. Nagyszombat.

Márton Dorottya

A SZENT CSALÁD
EGYIPTOMI MENEKÜLÉSÉNEK MOTÍVUMAI
VARGA LAJOS VERSES SZENTÍRÁS CÍMŰ MŰVÉBEN
ÉS A FOLKLÓRBAN

I. Bevezetés

Tanulmányomban Varga Lajos Verses Szentírás című rímekbe szedett művének az egyiptomi menekülésre vonatkozó részeit szeretném elemezni. A témaválasztáskor elsősorban az érdekelt, milyen források inspirálhatták a költőt, hogy ilyen formában „keltse életre” a Bibliában mellőzött, de a találgatásoknak és a fantáziának mindenképpen szárnyat adó csodás eseményeket. Támaszkodhatott-e szóbeliségben élő tradíciókra, voltak-e prózai előzményei a történeteknek, amikből ihletet meríthetett, esetleg az „inventio poetica” eszközeivel élt?

Ennek vizsgálatánál az összehasonlító (komparatív) módszert alkalmazom: ahol tehetem, egyéb költeményekkel vetem össze, máskor apokrif evangéliumokat hívok segítségül, vagy ponyvákat veszek szemügyre, végül a Parasztbiblia adatközlői által mesélteket állítom párhuzamba ezekkel. Kitérek a virág- és növény-szimbolikára (gyöngyvirág, nefelejcs, pálma), lehetőség szerint más nemzetek ezekről szóló mondáit is feltüntetem. A sírófa esetében igyekszem kideríteni, melyik fára gondolhatott Varga Lajos. A felsoroltakon kívül az árvalányhajnak, a szegény szántóvetővel való találkozásnak, Szűz Mária jegygyűrűjének, továbbá a balzsamkert keletkezésének szánok fejezeteket.

A szűkös keretek nem teszik lehetővé, hogy ennél mélyrehatóbban foglalkozzam a Verses Szentírással, hiszen az önmagában monumentális. A fent megnevezettek kiragadásával próbálom érzékeltetni, hogy miben rejlik Varga Lajos művének folklorisztikai értéke. Ő maga ekképpen vélekedett ennek kapcsán: „Mert a verses formában megírt történetek elénekelhetők és ezek az énekek, ezek a dal-ritmusok önkéntelenül lopóznak az emberek szívébe és ott állandó hajlékot találnak. Ezt a formát már az írás feltalálása előtt ismerte a költészet. – Szájról-szájra, dalok, versek alakjában terjedtek az ősköltészet legelső termékei és az emberiséget kultúrája legelső korszakában dalok, versek, mesék ringatták bölcsőjében... Mert amilyen szüksége van a buzaszemnek a termő földre, a jó szántásra, ép oly szükségünk van nekünk is a Bibliára, melynek tudása nélkül okos, igazságos és szavahihető, művelt emberek, megbízható jó honpolgárok nem lehetünk.”¹

Az idézet arról árulkodik, hogy a poéta előtt világossá vált, könnyebb az olvasóknak emlékezetükben megtartani ritmikus sorokat, és nem elhanyagolható tény az sem, hogy ennek háttérben jámbor hitoktatói sugalmazás is fennáll.

¹ Írásom 2014-ben BA szakdolgozatnak készült. Témavezető: BARNÁ GÁBOR. VARGA 2008. A Verses Szentírás bevezetője oldalszám feltüntetése nélkül.

II. Kutatástörténeti áttekintés

A Verses Szentírás 1899-ben jelent meg első ízben az Egri Nyomda Részvénytársaság gondozásában, és 1932-ig mintegy negyven kiadást ért meg. A könyv szinte a teljes Szentírást tartalmazza – apokrif legendákra is hagyatkozik, illetve azoknak már folklorizálódott változatai, valamint Varga Lajos saját ötletei is színesítik e munkát. A szerző páros rímű tizenkettes sorokat alkotott hatszáz oldalt meghaladó terjedelemben, művét két hasábra osztva, nagy alakban nyomtatták ki, azonban tudunk négy kötetes kiadványokról és ponyvafüzeteken való terjesztéséről is.²

Bálint Sándor Varga Lajos tevékenységét Orosz Istvánéhoz viszonyítva értékeli, mikor a „szentember” megnevezéssel illeti őt.³ Nem céлом, hogy e jázsági búcsúvezető életének állomásait, sorsának alakulását bemutassam, erre Lugossy Ilona⁴ és Faragó Jánosné⁵ tett kísérletet. Megállapítható, hogy „a kevésbé művelt emberek igényét kívánta kielégíteni, ugyanakkor folytatója egy évszázadok óta variálódó műfajnak, melyet úgy jelölhetnénk: a Szentírás versekben.”⁶

Nagy Ilona tanulmányozta a Mária-legendákat az apokrif evangéliumoktól a múlt századi folklórig, és konstataulta, hogy a szóbeliségben élő történetek egy része eredetmagyarázó monda, amely a népi mitológiába illeszthető.⁷ A korai keresztény apokrif iratok, ezek középkori fordításai és a kódexek legendái leginkább Mária és Jézus születését, annak előzményeit, emellett gyermekkorukat világítják meg. A barokk egyházi irodalom, a prédikációk felhasználták az elmúlt évszázadok literatúráját, felszólaltak a Bibliát megmásító tanításokkal szemben, azonban a ferences rend működési helyein elevenen éltek tovább az apokrif legendahagyományok.⁸ A XVII. században Magyarországon is a nyomtatott népkönyvek indultak hódító útjukra – főleg német szerzők művei cseh közvetítéssel. Ezek közül a legsikeresebb a Makula nélkül való Tükör, mely 1712-ben Ujfalusy Judit klarissza apáca jóvoltából magyarul is olvashatóvá vált. A cseh eredetiből fordított munkát Nagyszombatban adták ki a jezsuiták: eleinte nemesasszonyok olvasmánya, majd a legfelsőbb körökből „süllyedt le” a XIX. század végére a ponyvák közé.⁹

Mária-életrajzok jelentek meg Munkay János (*A Boldogságos Szűz, Isten anyja Máriának élete*) és egy névtelen alkotó (*A Boldogságos Szűz Mária élete*) tollából. Apokrif elemekkel tarkított legendákat is számba vehetünk, melyek többnyire verses feldolgozásúak: *A Boldogságos Szeplőtelen Szűz Máriának tisztelete* (anonim

2 NAGY 2001. 21.

3 BÁLINT – OROSZ 1991. 31. „Varga Lajos stílusát, versírói gyakorlatát már erősen befolyásolta kora népies hitbuzgalmi folyóiratainak finomkodó szentimentalizmusa, de még sokat megőrzött a népköltészet meleg közvetlenségéből, képszerűségéből, a régimódi kántorpoézis kenetességéből, a vőfélyversek pattingós ritmusából is.” BÁLINT – OROSZ 1991. 34.

4 LUGOSSY 1998. 51-53.

5 FARAGÓ Jánosné 1998. 267-269.

6 LUGOSSY 1998. 56.

7 NAGY 2001. 13.

8 NAGY 2001. 14-18.

9 NAGY 2001. 19-20.

szerző, 1868), Gitzi György: *Hat igen szép ének Szűz Máriához, Hat új ének a Szűz Máriához* (kiadta Kalmár József, 1891).¹⁰ Tudományos berkekben konszenzusra jutottak abban, hogy az apokrif evangéliumok folklórhagyományt foglaltak írásba, tehát a bennük tükröződő folklór „átment az »elit kultúra regiszterén«, és mint irodalom végigvonult a középkoron, jelen volt a barokk egységes kultúrájában, és azt követően mint irodalom megkezdte »leszállását« a nép közé.”¹¹

Kríza Ildikó a legendaballadák jellemzésénél hívja fel a figyelmet arra, hogy ezen epikus énekek között fellelhetők a középkori vallásosságra, az ellenreformáció korabeli szentkultusz termékeire, illetve a vallásos ponyvafüzetek elbeszélő énekeire utaló momentumok. Ezek átmeneti alkotások az irodalom és a folklór határán, stílusukat tekintve kidomborodik eseményközlő és érzelmeket közvetítő jellegük: olykor a cselekmény „szinte csak illusztráció az érzelmek kifejezéséhez.” Erre példaként az Egyiptomba való menekülésről szóló alkotásokat hozza fel.¹²

A Mária-költészetben az ehhez kötődő epikus énekek egyetlen kisebb egységet tesznek ki. Elsősorban ponyvák révén váltak ismertté, illetve a búcsúi előénekesek repertoárjába tartoztak. Biblikus témájuk ellenére számos apokrif motívum társul hozzájuk. Szerkezeti szempontból, gondolatvilágukat szemlélve nem különülnek el más legendaénekek felépítésétől, jól tükrözik a laikus vallásosságból fakadó folklóralkotások ismérveit. „Az egyiptomi menekülés alkotáscsoport reprezentálja a magyar legendaköltészet és a nemzetközi anyag összefüggését, valamint a vallásos vonatkozású folklór sajátos arculatát.”¹³

A Mária-énekekkel foglalkozó kutatók észrevették, hogy ezeknek az epikus költeményeknek a vándorlás adja a keretét, ami archaikus folklórsajátosság. „A hősepikára is jellemző, hogy a hős egyik helyről a másikra kerül, hogy valamit elérjen, vagy valami elől meneküljön, és közben különböző csodás események történnek vele.”¹⁴

10 NAGY 2001. 21-22.

11 NAGY 2001. 24.

12 KRÍZA 1982. 11-17.

13 KRÍZA 1988. 376.

14 KRÍZA 1988. 376.

III. A Szent Család egyiptomi menekülése a hagyományban

A közismert bibliai történet szerint Krisztus születése után kis idővel Józsefnek álmában megjelent az Úr angyala, és figyelmeztette, keljen útra jegyesével és a gyermekkel, mert Heródes király keresteti őket (Máté 2.13). Az evangéliumokból nem értesülünk arról, hogy milyen viszontagságok során jutnak el a Szűzanyáék Egyiptom földjére, ott-tartózkodásukról sem rendelkezünk adatokkal, ezért a képzelet és az apokrif hagyományok igyekeznek ezt a hiátust betölteni.

Az „apokrif” kifejezés görög eredetű szóból származik, melynek jelentése „titkos, rejtett”. A 325-ös niceai zsinat óta illetik ezzel a fogalommal az egyház által nem szentesített, azaz „nem kanonikus” szövegeket. Ide sorolhatók azok az evangéliumok, amelyeknek szerzői ismeretlenek vagy álnéven, hitelességük alátámasztására valamelyik apostol nevét használva hozták létre műveiket. A folklór tárgyköréhez olyan típusú alkotások fűződnek, amelyek a Bibliában nem kaptak hangsúlyt, tehát ezek a szent könyvben el nem beszélt epizódokról tudósítanak Mária vagy Jézus életéhez kapcsolódóan.¹⁵

Az apokrif legendák épp eme homályos részletekről tájékoztatnak, ilyen például Jakab protoevangéliuma, illetve Tamásnak, a zsidó filozófusnak a beszámolója az Úr gyermekkoráról. Olvashatunk a Megváltó gyermekségéről szóló arab irodalomról, valamint Pszeudo-Máté evangéliumáról is: e két utóbbi emlékezik meg a Szent Család napjainak egyiptomi vonatkozásairól.¹⁶

A Megváltó gyermekségének arab evangéliumában rögzítették, hogy egy egyiptomi város addig mindenki által tisztelt bálványa hirdette ki, hogy eljött az igaz Isten, s még abban az órában szét is porladt.¹⁷ Az egyik pap démonok által megszállt fiát a kis Jézus frissen mosott pólyája gyógyította meg, az ártó szellemek hollók és kígyók alakjában távoztak belőle.¹⁸ A Szent Család vándorlása közben egy rablótanyán haladt keresztül, a két őrszem, Titus és Dumachus azonban nem riasztotta fel társait, így Máriaék békésen folytathatták útjukat. Az isteni kised pedig megjövendölte, hogy végóráiban jobbán Titus, balján Dumachus függ majd a keresztfán.¹⁹ Varga Lajos szintén említést tesz azon latorról, akinek sorsa két ponton is összeforr Krisztuséval, erre később visszatérek.

Pszeudo-Máté evangéliuma szerint a kis Jézus láttán a vadállatok megszeliődtek, kezesekké váltak, némelyikük még kísérijének is szegődött. Egy alkalommal, mikor a Szűzanya ereje fogytán volt, megpihent egy datolyapálma alatt, s sóvárogva gondolt arra, hogy gyümölcséből fogyasszon. A gyermek kívánságára a fa meghajolt, tövében tiszta vizű csermely fakadt, így éhüket és szomjukat is

¹⁵ NAGY 2001. 9.

¹⁶ ADAMIK 1996. 193.

¹⁷ ADAMIK – TÓTH 1996. 27-28. Másik apokrif tradíció is megőrizte ugyanezt az eseményt a következőképpen: Krisztus világra jött előtt nem sokkal Rómában elégték vagy megolvadtak a faragott istenszobrok, egy bálvány megszólalt, és kinyilatkoztatta hatalma végét, egy új korszak hajnalát Augustus császárnak, majd ledőlt. Lásd VARGA 2008. 298-299.

¹⁸ ADAMIK – TÓTH 1996. 28. A további csodás cselekedeteket lásd ugyanitt 29-33.

¹⁹ ADAMIK – TÓTH 1996. 33. Más nézet szerint Dumachus az, akit Krisztus jobbán feszítettek keresztre. Lásd BÁLINT 1977a 276.

csillapították a fáradt utazók.²⁰ A Verses Szentírásban is megtalálhatjuk e legenda változatát.

Sotiane²¹ városában az ott lakók imádatának tárgya: háromszötvenöt idolt dőlt le, mikor Mária, karján Krisztussal, belépett a templomba. Aphrodisius, a település fejedelme ezt hallván seregével a szentélyhez vonult, ahol látta, hogy a bálványok arccal a földre borulva heverték. Ennek hatására felismerte a Megváltót, és az egész lakossággal együtt megtért.²² Varga Lajosnál Hermopolis a helyszín, háromszázhetvenöt kultikus fétistárggyal.²³

Forrásként szolgálhatnak ezeken túl a kopt, etióp és örmény szünaxarionok („a bizánci szertartás liturgikus könyvei, melyek az egyes ünnepek és az ünnepelt szentek történetének részletes leírását tartalmazzák”). Arab, szír és etióp fordítások maradtak fenn a Szent Család egyiptomi látogatásával összefüggésben. Számon tartják Theophilosz alexandriai pátriárka látomását, aki feljegyezte, hogy hosszas imádkozás után megmutatkozott neki Szűz Mária, és elmesélte vándorlásuk eseményeit. Ez az elbeszélés a koptok körében szakrális és hiteles bizonyoságtétel. A keresztény hagyomány mellett a Korán is utal az egyiptomi menekülésre, illetve a muszlim krónikások által írott művekben is előfordul ez a téma.²⁴

IV. Mária könnycseppjei vagy a gyöngyvirág eredete

Varga Lajos a Verses Szentírásban ezzel a címmel jelentette meg a hitregét, mely a gyöngyvirág származásának a magyar folklórban meggyökeresedett variánsát beszéli el rímes formában. Ennek szüzséje nála ekképpen hangzik: a Szent Család búcsút vesz Mária szüleitől, s Heródes katonái elől számárháton menekül. A veszély kétfelől fenyegeti őket: vihar támad, közben az ellenség már a sarkukban jár. József egy közeli erdőre és egy kis hegyi patakra lesz figyelmes. Gyorsan átkelnek a vízen, éppen időben, ugyanis felbukkannak a martalócok. A heves esőzéstől a patak megárad, rosszakaróik nem érhetik utol őket. A Szűzanya elejtett könnyei nyomán új növény sarjad: a gyöngyvirág.

20 ADAMIK – BOLLÓK 1996. 60-61.

21 Sotiane helységnévként ismeretlen, viszont emlékeztet Sothisra, a Sirius egyiptomi nevére. A Sothis heliákus kelése (egy csillag láthatóvá válása a hajnali szürkületben röviddel napfelkelte előtt) jelezte az egyiptomiaknak a Nílus áradásának kezdetét, ami döntő jelentőségű volt az időszámításban. ADAMIK 1996. 152.

22 ADAMIK – BOLLÓK 1996. 62-63.

23 VARGA 2008. 332.

24 <http://lexikon.katolikus.hu/M/menek%C3%BCI%C3%A9s%20Egyiptomba.html>, <http://lexikon.katolikus.hu/S/sz%C3%BCnaxarion.html> Letöltés: 2014. 03. 10. Lásd ugyanezt LÁZÁR 2001. 24-25.

„A záporral együtt hullt Mária könye,
A záporral együtt omlott le a földre!

A záportól im a patak úgy megáradt,
Hogy az úzók rajta át nem juthatának!

A viz nem mosá el Mária könnyeit,
Ki arra jár, most is meglátja jeleit!
A helyen, a hol e drága köny lepergett,
Egy illatos, fehér virágocska termett!

Tavaszszal nyilik ez, ismeri a világ,
E szent könyekből lett az első gyöngy-
virág!”²⁵

„A záporral együtt omlott Mária bús
könyve,
[Sietvén, a Gyermecket a véstől messze
vigye.]²⁶
A lehulló záporból lett nagy vízáradat,
Mely az üldöző had előtt borítá az utat.

De Mária könnyeit nem hordta el vízár,
Hova lehullottak, meglátja, ki ott jár.
Mert e helyen, hol a drága könny leper-
gett,
Egy-egy fehér, kis illatos virág termett.

Fényes, zöld lombokkal van ott fedve a
föld,
Virágainak alakja, mint a fényes-tiszta
gyöngy.
Mert e könnycseppekből termett az első
gyöngyvirág,
[Mi a vadvirágok között betölté az
útszél porát.]”²⁷

Balról látható a Verses Szentírás részlete, jobb oldalon a Magyar Elektronikus Könyvtár honlapján elérhető *A szent család futása* című költemény összevetésre alkalmas idézete. Utóbbi valószínűleg a XIX. század legvégén vagy a XX. század elején keletkezhetett: ez a Szűz Mária születése és más kegyes történetek versben elbeszélve című gyűjtemény egy fejezete. A közrebocsátó Óri István megkeresésére azt felelte, hogy egy azóta elhunyt ismerősétől kapta az írógépes példányt, amely tördelés nélkül, prózai formában került birtokába. Az eredeti kéziratról nem tudunk semmit, sőt az is elképzelhető, hogy ponyván terjesztették. Rejtély, hogy a szöveget ki és mikor gépelte le. Sajnálatos módon nem sikerült kideríteni sem a szerző személyét, sem azt, akinek jóvoltából most – versszakokra bontva – nyilvánosságra hozhatták ezt a ritkaságot.²⁸

Mindkét költemény témája a gyöngyvirág teremtésének megverselése, illetve kísérteties hasonlóságot mutatnak stilisztikai szempontból is. Varga Lajos anafórával indít, ezen felül a két mű kezdősora egymáshoz képest is anafóra („A záporral együtt...”). Sorról sorra ugyanazt a gondolatot elevenítik fel, szóhasználatuk is megegyezik. A záporosó párhuzamba állítható Mária könnyeinek hullásával. Mindkét alkotás érdekessége, hogy találunk bennük elbeszélő múlt idejű igéket

²⁵ VARGA 2008. 324-325.

²⁶ A szögletes zárójel a kézirat hiányzó és töredékes soraira utal, ezeket később egészítették ki a mű stílusához igazodva.

²⁷ http://mek.niif.hu/07800/07884/html/szoveg_ori.html Letöltés: 2014. 03. 10.

²⁸ http://mek.niif.hu/07800/07884/html/szoveg_ori.html Letöltés: 2014. 03. 10.

is, amelyektől archaikussá válik a szöveg. A Verses Szentírás részlete tizenkét szótagú (izometrikus), páros rímű, a másik változó szótagszámú (heterometrikus), páros rímű.

A továbbiakban komparatív módszerrel azt a feltevésemet szeretném nyomatékosítani, hogy a Verses Szentírás és e poéma között számtalan egyezésre akadhatunk. Indokolható mindez azzal, hogy alkotóik szintúgy apokrif, vagy szóbeliségben élő motívumkincsből kölcsönöztek, de nem zárhatjuk ki annak az esélyét sem, hogy poétájuk azonos. Ha mégsem, egyik ismerhette a másik munkáját, s azt mintául véve foghatott hozzá sajátjának papírra vetéséhez. Ha szerzőjük egy személy, akkor jó lenne tudni, vajon mennyi idő telt el a két változat megjelenése között, szóba jöhet-e utólagos „csiszolgatás”, finomítás a szótagkezelésben. E költemények szókészletükben érzékeltetik „egy töről fakadásukat”. Ezzel összefüggésben térjünk ki a vásárokon árusított nyomtatott füzetekre, azaz a viszonylag magas példányszámú és olcsó ponyvákra is, hiszen a szegényebb társadalmi rétegekhez ily módon jutott el irodalmi jellegű olvasmány.

A vallásos ponyvák verses típusai leginkább Mária-énekeket, passiószerű siralmakat, Krisztus életének jeleneteit, Istenhez és a szentekhez intézett könyörgéseket, legendákat, csodaleírásokat foglalnak magukba. Ezeket feltüntetik szerkesztőiket, összeállítóikat, íróikat, habár e megjelölések vonatkozhatnak régebbi kéziratos vagy nyomtatott énekek másolóira, gyűjtőire, csak ritkábban önálló alkotókra. Sokszor a népszerű dalokat átírják, újraköltik kántorok, búcsúvezetők, históriások.²⁹ Egy aprónyomatvány lapjain ekképpen örökítették meg a gyöngyvirág eredetét: a Szűzanya egy sziklás hegy ormán nyugszik, verejtéke a kő helyén szádba szökken, ahol illatos növény bontja ki szirmait.³⁰

A magyar népi biblikus elbeszélések között felfedezhetjük ugyanezt az eredetlegendát, például a Lammel Annamária és Nagy Ilona által szerkesztett Parasztbibliában is. „Mikor a zivataros éjjelbe mentek, Szűz Máriának a zivatarba hullottak a könnyei. A könnyeit ahogy elhullajtotta, abból lett a legelső gyöngyvirág.”³¹ Ugyanebben a könyvben így olvashatunk még erről: „A gyöngyvirág meg a lehulló könnyeiből lett.”³² További variáns szerint az Erzsébetet látogató áldott állapotú Mária lába nyomán nyíltak gyöngyvirágok.³³ Erdélyben elterjedt róla, hogy a Golgotáról visszatérő Szűzanya földre hulló könnyeiből sarjadt.³⁴

29 GAÁL 2009. 72-73.

30 KRÍZA 1982. 197. és 227. Forrás: Mária utazása – a Legszebb hat új ének című ponyvafüzetben: írta Szécsi Ignác Kömlőn, Pest, 1890. Bartalits Imre nyomtatta.

31 LAMMEL – NAGY 2001. 148. Lásd még MAGYAR 2004. 63.

32 LAMMEL – NAGY 2001. 152.

33 LAMMEL – NAGY 2001. 137.

34 <http://lexikon.katolikus.hu/G/gy%C3%B6ngyvir%C3%A1g.html> Letöltés: 2014. 03.10.

IV. 1. A gyöngyvirág más nemzetek hagyományában

Mielőtt szemléltetném e virág különböző európai nemzetek tradíciójában fellelhető előfordulását, illetve a növény szimbolikáját, szeretnék néhány szóval utalni a gyöngyvirág elnevezésére.

Az angol nyelvben leggyakrabban a „lily of the valley” (a völgy lilioma) kifejezéssel találkozhatunk, de létezik ezen kívül egyéb neve is, például „May lily” (májusi liliom), „wood lily” (erdei liliom), a legbeszédesebb pedig az „Our Lady’s Tears” (Miasszonyunk, azaz Szűz Mária könnyei). A franciáknál a gyöngyvirág általában „muguet”, „clochette du bois” vagy „grelot” (előbbi erdei harangot, utóbbi csengőt jelent, ezek a virág alakjára engednek következtetni), ismert a „lis des vallées” (a völgyek lilioma) és a „Larmes de Notre-Dame” (Miasszonyunk könnyei) is.³⁵ A növény születése arra a szomorú pillanatra vezethető vissza, amikor a Szűzanya Jézus keresztfája tövében elsíratta szeretett fiát.³⁶ Németül „Maiglöckchen” (májusi harangocska), „Maiblümchen” (májusi virágocska), „Marienglöckchen” vagy „Marienschelle” (Mária csengője, csengettyűje).³⁷

A május, a Megváltó édesanyja és a gyöngyvirág szimbolikus összefonódását az alábbiak is bizonyítják: az ókori Rómában a májusi időszakot kedvezőtlennek tartották házasság szempontjából – ennek oka a hónaphoz társított erotikus tartalom keresendő. A keresztények ezért a korábbival ellentétes tulajdonságokkal ruházták fel: a szüziességet, a tartózkodó szemérmert állították előtérbe, Szűz Mária hónapjává léptették elő. Németország keleti vidékein szokás volt gyöngyvirágot vetni a máglyába vagy az örömtüzekbe: ez a hagyomány részben a Boldogságos Szűz ünnepéhez igazodott. Mivel a május Mária hónapjává vált, ezek a növények ettől kezdve lettek az ő attribútumai. Egy-két legenda tartalmaz olyan adatot, hogy a gyöngyvirág piros termései a búcsú könnyei az elmúlt tavasztól. Kőművesek, ácsok és tetőfedő mesteremberek e virágot elhelyezték az újonnan épült házak tetején, talán éppen olyan megfontolásból, mint amiért francia és belga területeken ettől a növénytől remélték, hogy magával hozza a szerencsét.³⁸

Egy misztikus, II. századból származó magyarázat szerint a Salamon királyhoz fűződő Énekek énekében szereplő „völgyek lilioma” kifejezésből a völgy a világot, a liliom³⁹ Krisztust jelképezi. Azóta ezt az elnevezést összekapcsolják

35 DE CLEENE – LEJEUNE Vol. II. 2003. 299. és 302.

36 <http://www.osiek.org/bmasala/art/fleurs.html#fle> Letöltés: 2014. 03.10.

37 DE CLEENE – LEJEUNE Vol. II. 2003. 299. és 302.

38 DE CLEENE – LEJEUNE Vol. II. 2003. 301.

39 Egy elégikus hangulatú történet elmondja, hogy a liliom akkor lett kegyvesztett, amikor Jézus a halála előtti éjszakán sétált a Getszemáne/Gecsemáne kertben. Minden virág részvétellel telve és fájdalomtól lesújtva hajtotta meg fejét, mikor Krisztus elhaladt előttük. A liliom azonban – világítva a sötét éjben – gögösen fecsegett szépségéről. Mikor Jézus ráismert a virágra, megállt egy pillanatra, hogy megcsodálja, majd felnézett a holdfényes égre. A liliom ekkor elszégyellte magát, hiszen észrevette most már, hogy a többi növényt bánat emészti. Önteltsége miatt szégyen mardosta, sötét pír lepté el arcát, alázatosság költözött a szívébe. Azóta nem egyenesedik ki többé, hanem lehajtott fejjel gondol arra az éjlelre. Lásd SKINNER 1911. 151.

a paradicsomi élet fájával, ami a tiszta, halhatatlan lét és az üdvözülés ígérését tartogatja az emberiség számára.⁴⁰

A gyöngyvirág egyike az első tavaszi virágoknak: tekinthető az évszak előhírnökének is. A tisztaság és alázatosság, a Szűzanya, a Szeplőtelen Fogantatás és Jézus eljövetelének szimbóluma.⁴¹ Május elsején ünnepelték Franciaországban és Belgiumban e növény napját: úgy vélték, aki ezen a napon egy csokor gyöngyvirágot visel, szerencsés lesz egész évben. Bizakodtak abban, hogy e növény révén jólét, boldogság és szerelem adatik nekik.⁴²

Az egyik leghíresebb keresztény legenda limousini Szent Leonard (Lénárd) és a Sátán (bizonyos változatban egy sárkány) viadaláról szól. Egy Horsham (Sussex, Anglia) közelében fekvő erdőben a szent találkozott egy sárkánnyal, és a fenevadat félelmetes küzdelemben elpusztította. Az ő bátorságának emlékei a vadon nőtt gyöngyvirágok, melyek kiömlő vére nyomán bújnak ki a földből.⁴³ Egy flamand elbeszélés alapján Szent Leonardot megsebesítette a hétfejű sárkány, ennek ellenére sikerült megfutamítania a szörnyeteget: a remete lehulló véréből keletkezett a fehér virágocska.⁴⁴ Egy másik variáns arról tanúskodik, hogy az Édenből való kiűzetéskor Éva kiontott könnyeiből hajtott ki a gyöngyvirág.⁴⁵

A nemzetközi folklórkincset szemügyre véve a százsorszép eredetmondáinál akadhatunk hasonló motívumokra. Az egyik legenda megőrizte, hogy ez a növény Szűz Mária könnyeiből sarjadt a Szent Család Egyiptomba való futása során. Egy szláv mítosz szerint a Krisztus sírkamrájánál álló Mária Magdolna könnyeiből született. A franciák úgy tartják, bizonyos virágok szirmai akkor színeződtek pirossá, amikor a kis Jézus egy tuskével megsúrta magát, vagy a csóktól, mellyel ezeket a növényeket illette. Két flamand hitrege említi az alábbi történetet: 1. Egyszer a gyermek Megváltó pajtásaival játszott a fűben, ahol temérdek százsorszép nyílt. Krisztus felsértette bőrét egy tövissel, a vére a földre hullt és a virágra cseppent. Ennek köszönhetően a százsorszép szirmai rózsaszínben pompáznak. Ezekből a megszentelt növényekből készítettek teát is, mely a vér alvadását segítette elő, illetve megtisztították vele a sebet. 2. Amikor Jézus sírboltjához ért Mária, nem találta szeretett fia testét, és könnyekben tört ki. Amerre elhaladt, mezőkön és utakon – nyomában apró fehér virágok bújnak ki a földből. Egy angol mondában maradt fenn, hogy egyszer a Szűzanya százsorszép-csokrot szedett kisfiának, amikor átsúrta ujját egy tuske, és vére rózsásra festette a virágot.⁴⁶

40 DE CLEENE – LEJEUNE Vol. II. 2003. 302.

41 DE CLEENE – LEJEUNE Vol. II. 2003. 302.

42 Ezzel szemben Írországban, Skóciában, Nyugat-Angliában úgy tartják, kifejezetten ártalmas a gyöngyvirág, aki elülteti, még abban az esztendőben meghal. Lásd DE CLEENE – LEJEUNE Vol. II. 2003. 303.

43 DE CLEENE – LEJEUNE Vol. II. 2003. 303. Lásd bővebben SKINNER 1911. 156.

44 DE CLEENE – LEJEUNE Vol. II. 2003. 303.

45 <http://www.sciences360.com/index.php/legends-and-facts-about-the-lily-of-the-valley-3518/> Letöltés: 2014. 03. 10.

46 DE CLEENE – LEJEUNE Vol. II. 2003. 221-222. Lásd még THOMPSON Vol. I. 1966. 331.

V. A Szent Család Egyiptomba való futása aprónyomatványokban

Gaál Károly az andocsi búcsújáráhely néprajzáról szóló doktori értekezésében külön mellékletben megemlékezik a ponyvákrol is. Itt tűnik fel a *Mennyei Istenes énekek* című füzetecskének keretében *A menekülő Szent Családhoz Heródes Király haragja elől* elnevezésű költemény (közli Kenderessy Danyi Péter Pál: Szöllős-Györök, nyomtatott Günsberger Zoltánnál Lengyeltótiában év megadása nélkül), mely az itt felsorolt szakaszokból tevődik össze: Szűz Mária Szent Fiát altatja; Az alvó kis Jézus mosolygásáról; Részletek leírása a Szent Család egyiptomi futásából. Azon csoda dolgokról, mellyek a Szent Családdal az útban történtek: 1. Honnét vette eredetét a legelső gyöngyvirág; 2. Szűz Mária hajából három szál; 3. A bemohosodott kő, mely a Szt. Családnak vánkosul szolgált; 4. A legelső árvalányhaj miből vette kezdetét; 5. Szűz Mária megsebzett keze; 6. A sírófa eredete és annak hatása; 7. A kis korsó víz, a mosakodó Szent Család; 8. A Szent forrás mikor vette kezdetét; 9. A Szűz Mária kútja s annak eredete.⁴⁷

Kríza Ildikó gyűjtötte csokorba az olyan Máriához fűződő eredetmagyarázó verses legendákat, amelyek szorosán az egyiptomi meneküléshez kapcsolódnak. Ilyenek például az *Ének a Betlehemből Egyiptomba utazó Szűz Máriához* (egy orvosi recepteket tartalmazó kéziratos könyvben bukkant rá, írta Stefán Szóbán undi lakos, eredeti példánya 1889-ből), a *Legszebb hat új ének* című ponyvában a Mária utazása című költemény (írta Szécsi Ignác Kömlőn, kiadta Bartalits Imre Pesten, 1890), *Szent ének Szűz Mária egyiptomi futásáról* című ponyva (írta Dani Júlia túri lakos – év és hely megjelölése nélkül).⁴⁸ A legendaballadák tárgyalásakor hivatkozik egy 1900-ban Pesten nyomtatott epikus ponyvaénekre (*A menekülő Szent Család futása Heródes király haragja elől* – kiadta Bors István Botykon), mely szerint az alábbi epizódok kötődnek ehhez a vándorláshoz: a Szűzanya könnye megáradt vízfolyásként meggátolja Heródest gonosz szándékában, Mária könnyéből gyöngyvirág sarjad, ennek harangjában a felhalmozódó víz gyógyítja a fejfájást. A fenyőbokor „tövisé” nyomán a Szűzanya keze megsérül, de a „piros vérharmat” a sebekre ideális orvosság. Olvashatunk ebben az árvalányhaj származásáról, a pálmafa-csodáról és Mária kútjáról is.⁴⁹

„Elmélkedj ezekből, oh keresztény Család,
Szent Család áldása, hulljon az égből rád,
Valahányszor ki mégy erdőbe, mezőbe,
Szent Család futása jussanak eszedbe.”⁵⁰

47 GAÁL 2009. 84-88.

48 KRÍZA 1982. 67-71.

49 KRÍZA 1982. 66-67.

50 GAÁL 2009. 87.

A két utóbbi ponyva szinte teljesen megegyező címe, illetve a legendák sorrendisége azt látszik megerősíteni, hogy egy közös kútfőtől meríthettek szerzőik.⁵¹ Visszatérő elem a bölcselkedő, pedagógiai célzatú figyelmeztetés is bennük, hogy a mirákulumok még jobban belevésődjenek a befogadók tudatába. Ha fellapozzuk Varga Lajos művét, ott is ezt a szisztémát követhetjük nyomon.

VI. A sírófa

A Verses Szentírás ott gombolyítja tovább az események fonalát, hogy a veszedelemtől szerencsésen megszabadult utazók szakadékos, vízmosásos, elhagyatott tájon haladnak keresztül. Egy kopár fa tövisai felsértik Mária kezét, kiserkent vére nyomán a szúrós tüskék elválnak száruktól, s a növény friss zöld lombot növeszt.

„Amott egy vad fenyér, tövises az ága,
Nem volt jó semmire, madár sem szállt rája,
E fa tövisai szűz Mária kezét,
Midőn feléje nyult vérezővé sebzék.
A piros vér lehullt a bokor tövére,
Tövises ágait festve hajnalszinre,
Oly bánattal tekint Mária a fára,
Hogy megrendül annak lombtalan vad ága.
És a vér-harmattól hullnak tövisai,
Sötétzöld illatos lombot kezd hajtani,
Halavány kék virág piros volt a kelyhe,
A kiömlő vérnek ez lett örök jele.
Virágos lombjáról eme csodás fának
Mintha sirna, folyton vizgyöngyök hullának,
És elkereszték⁵² ezt sírófa névre
Boldogasszony Anyánk örök emlékére.
Hatalmas gyógyerő rejlik ezen fában,
Olyan nem igen van minden patikában.”⁵³

„E vad fenyér az útfélen volt tövissel rakva,
Nem vala az semmire, madár se fészkel rajta.
A fának tüskés ágai a Szűz fehér kezét,
Mellyel Fiát ápolgatá, fájdalmasan
megsebzék.

Piros vércseppek hullottak a bokor tövére,
S annak kopár ágait hajnalszín festette.
Oly mély bánattal néz a Szűz a kegyetlen fára,
Hogy e szent nézéstől megrendül mindenik
ága.

És a piros vérharmattól lehulltak tövisai,
S kopár ágai illatos lombot kezdének hajtani.
Halványkék virágnak aranszín kelyhéből
Eredetét vette a szent kézből kicsordult
vérből.

E nagy csoda miatt sírófa lett neve,
Orvosságul használja azt Kelet sok nemzete.
Mert a balzsam, mely gyógyítón hull a virág-
kehelyből,
Megszentelve lészen a szent kézből kicsordult
vértől.”⁵⁴

51 Gaál Károly összevetette az általa publikált hitregéket VAJKAI AURÉL: *Népi orvoslás a dunántúli búcsújáróhelyeken* című tanulmányában közrebocsátott tartalommal. Különbséget csak a „szerző” nevében és a megjelenés helyében látott. Lásd GAÁL 2009. 88.

52 Az „elkeresztelték” szó elírása.

53 VARGA 2008. 325.

54 http://mek.niif.hu/07800/07884/html/szoveg_ori.html Letöltés: 2014. 03. 14.

A költő a bal oldali oszlopban páros rímű, tizenkét szótagos sorokat alkotott, a sírófa elnevezésének magyarázatakor azonban egy tévesen írt szó miatt ez a rendszer átmenetileg felbomlott (tizenegy szótagos). E mellé illeszthető az általam már korábban összehasonlító példaként felvetett A szent család futása című költemény. A növény ebben eltérő fizikai sajátosságokkal bír: szirma ugyan kék, a virág belsejének ellenben „aranszín” a kelyhe. Itt a Keleten nagy népszerűségnek örvendő kenetről és medicináról bővebben tájékozódhatunk. A gyöngyvirág keletkezésének magyarázata után szinte ugyanazokkal a kifejezésekkel szemlélteti a sírófa eredetét, mint Varga Lajos.

Felvetődhet a kérdés, hogy melyik növény bújlik meg a „sírófa” kifejezés mögött, ha nem elégedünk meg azzal, hogy a „fenyér” valamilyen fenyőfélélet takar. Hajlamos vagyok azt feltételezni, hogy az alábbiak egyike lehet a megfejtés: az örökzöld pisztácia vagy masztixfa, illetve a balzsamfa egy speciális fajtája, esetleg a keleti ámbrafa.

Kereszty Zoltán behatóan foglalkozott a bibliai növények botanikai és kulturális-szimbolikus jelentőségével, főként az ő munkája alapján ismertetem az imént felsoroltakat. Az örökzöld pisztácia közép-ázsiai eredetű cserje, csupán Kis-Ázsiában él vadon, ám finom magjáért minden déli országban régóta termesztik. A Gileádban előforduló őshonos cserje vagy fa a nemzetiség leggyakoribb képviselője a kelet-mediterrán térségben, ahol dús elágazású, illatos bokrai sűrű, magas cserjéseket képeznek. Legértékesebb „kincsei” az ágakból természetes módon kiizzadt, átlátszó, illatos gyantacseppek, melyeket úgy nyernek ki, hogy metszéseket ejtenek a fák kérgén, és mintegy „könnyekre fakasztják” azokat. Leveléből, kérgéből és gyökeréből általánosan ismert jótékony hatású olajat főztek.⁵⁵ Egyesek élnek a gyanúperrel, hogy a masztixfa volt a „gileádi balzsamolaj” egyik alapanyaga, amelyet az Írás gyógyító tulajdonságai, valamint szépitőszerként és balzsamként való alkalmazása miatt említ meg (Jeremiás 8. 22; 46. 11). Az arab országokban még mindig használatban van – mint hagyományos orvosság.⁵⁶

A balzsamfa⁵⁷ gyantás nedve miatt közkedvelt, alacsony növésű cserje. Őshazája az Arab-félsziget: Mekka környékén tömegesen tenyészik. A keresztény apokrif hagyomány úgy vélekedik: a Szent Család egyiptomi menekülése során a gyermek Jézus verejtékcseppjeiből kelt életre. A muzulmánok hite szerint a Mohamed mellett harcoló katonák vércseppjeiből született. A nyári melegben ragadós anyaga tömény, nyúlós tejként folyik ki a kérgéből vagy egy mesterséges hasítékból. A legjobb minőségűnek tartott mekkabalzsam úgy készül, hogy a fából kifolyó nedvet üvegben felfogják, majd a földbe ássák. A legnagyobb kánikulában kiteszik a napra, így a hő hatására az illatos balzsamolaj a folyadék felszínére jön, s ekkor az alatta levő vizes anyagról leválasztják.⁵⁸

55 KERESZTY 1998. 367-368.

56 <http://wol.jw.org/hu/wol/d/r17/lp-h/2002047> Letöltés: 2014. 03. 14.

57 Ennek keletkezését lásd VARGA 2008. 333.

58 <http://lexikon.katolikus.hu/B/balzsamfa.html> Letöltés: 2014. 03. 14.

A jerikói balszamfa (más néven sivatagi datolya vagy fogfa) mézgája, a jerikói balszam gyomorerősítő és sebgyógyító volt, az ókorban fogtöméskor is igénybe vették.⁵⁹

A keleti ámbrafának is sajátja a levegőn megszilárduló, a törzséből nyerhető illat-, gyógy- és tartósítószerként egyaránt kiváló mézga, a sztórax.⁶⁰

Végül az aloét jellemzem – előjáróban annyit róla, az idézett szövegek nem támasztják alá, hogy erről lenne szó, viszont fertőtlenítő, erősítő, konzerváló hatása miatt megbecsülésnek örvendett: használták emésztést segítő és hashajtó medicinaként is. Az orvosi aloé kicsepegő, gyorsan száradó nedve az egyik leghatékonyabb sebgyógyító szer. A friss égési sérüléseket vagy kiütéseket a letört levéldarabokból csordogáló nyálkás folyadékkal kenték be, amely a seb felszínén védőhártyává dermedt. Pár óra alatt kiszivárgó leve néhány hét alatt a levegőn sárgásbarna masszává sűrűsödik, később gyantává keményedik. A folyamatot rézüstben való bepárlással sietteték, ennek eredménye az „aloe lucida” nevű gyanta, melyet sárga porrá őrölve vagy aloéolaj-oldat formájában sebgyógyító és bőrápoló szerként alkalmaztak.⁶¹

Bár az itt bemutatott növények virágainak színe nem egyezik meg a halványkéssel, amire a versrészletek utalnak, mégis tanulságosnak tartottam szóba hozni ezeket a belőlük előállítható balszam vagy „könnyező” voltuk apropóján. Nem biztos, hogy a szín problematikájára kellene a hangsúlyt helyezni, sokkal inkább a gyógyító nedv és a csodatétel érdemel kitüntetett figyelmet.

Az előbb felsorolt mediterrán vagy félsivatagos éghajlatú vidékeken a betegségeknek, sérüléseknek való kiszolgáltatottságot csak korlátolt számú orvosság tudta enyhíteni, melyek szerepe kiemelkedő lehetett.

VII. Szűz Mária hajszálai

A vándorlás miatt elcsigázott Mária egy mohával benőtt kődarabon pihenteti fejét, és szétterülő aranyhajából néhány szál a kövön marad. Ezek a hajszálak a rájuk hulló harmat révén gyökeret eresztenek, ennek következtében egy másik növény fejlődik: az árvalányhaj.

„A szűz, szent magzatát midőn megszoptatta,
Lehajtá fejét egy mohos kődarabra,
Egy kevés ideig a mig így nyugodott,
Aranyszínű haja a kövön szétbomlott.
És midőn felébredt szendergő álmából,
A kövön ott maradt néhány szál hajából.
Harmat hullott rája, melytől életet nyert,

„Megállt a két vándor, hogy magukat kipihen-
jék,
Egy kődarabra hajtá le Szűz Mária fejét.
Hajának aranyfürtjei elborítják a követ,
Néhány szál ott maradt, midőn a Szűz
felébredt.
Égi harmat hullott rája, s ettől életet nyert,

59 KERESZTY 1998. 128.

60 KERESZTY 1998. 282.

61 KERESZTY 1998. 94.

Mindenik hajszál a kövön gyökeret vert.
Ez lett eredete egy újabb növénynek,
A melyet keleten és nyugaton ismernek.
Köves földön terem, nem hordja el vihar –
Közönséges növény, neve »Árvalány haj«.⁶²

S a kődarab árnyékában egy hajszál gyökeret
vert.
Nem önté el vízáradat, nem hordá el vihar,
Innen vette eredetét a szép »árvalányhaj«.⁶³

Varga Lajosnál a tizenkét szótagos sorokat megszakítja egy tizenhárom szótagos. A szent család futásával összevetve (jobb oldali oszlop) ugyanazt a mondanivalót látjuk mindkettőben – idézve a ponyvákra oly jellemző elbeszélő stílust.

„Oh de a kőszikla haját nem ereszti,
Oh csodák csodája, arany szín hajából,
Oda nőtt három szál, a kő mohájába.
Harmat hullott rája, melytől életet nyert,
Isten akaratja hajszál gyökeret vert,
Nem önté el vízár, nem hordta el vihar,
Mária hajából nőtt az árva lány haj.”⁶⁴

„... a kőszikla haját nem engedi,
óh csodák csodája, aranszín hajából
három szál odanőtt a kő mohájába.
Harmat hullott rája, melytől életet nyert,
Isten akaratja hajszál gyökeret vert,
nem önté el vízár, nem hordta el vihar,
Mária hajából nőtt az árvalányhaj.”⁶⁵

A Parasztbibliában mindez ekképpen szerepel: „Akkor Szűz Mária meg Szent József megpihentek, a Szűz Mária lehajtotta álmra a fejét egy kőre. Akkor a haja gyökeret vert a földbe. Abbul lett a legelső árvalányhaj.”⁶⁶ Másik ismertetés, magyarázat szerint: „A Szűzanya hajából lett az árvalán haja, mert a Szűzanyának még a haját is mind lenyírták... A Szűzanyának annyi kenyere se vót az Úr Jézusval, akit ők megettek. Levágta a haját, azon vásároltak kenyérekét, a haja árán.”⁶⁷

Benedek Eleknek köszönhetjük az árvalányhaj regéjét, amely így szól: Éltek egyszer egy király, aki kilenc ország ura és három leány édesapja volt. Egy vadászat során eltévedt az erdőben, ráesteledett, majd panaszos gyermeksírás hallott a sötétben. Rábukkant egy leánykára, és mikor karjaiba vette, hirtelen kiderült az ég, ő pedig megtalálta a hazavezető utat. A jövevényt elkeresztelte Árvalánynak, aki a királylányokkal nevelkedett, szépsége külföldi országokból is vonzotta a kíváncsi idegeneket. Aranyhaja a földet seprte, kellemes külseje miatt a két idősebb királykisasszony irigykedve méregette, és azt tervezte, hogy végez vele. A három nővér közül csak a legfiatalabb pártfogolta, de ő nemsokára férjhez ment, míg pártában maradt néneje görbe szemmel tekintettek Árvalányra. Nemsokára egy királyfi érkezett, aki megkérte a gyönyörű teremtés kezét, ezért a vénlányok bosszút esküdtek ellene. Éjszaka tőből levágták fogadott húguk haját, akinek

62 VARGA 2008. 325.

63 http://mek.niif.hu/07800/07884/html/szoveg_ori.html Letöltés: 2014. 03. 14.

64 GAÁL 2009. 86. A menekülő Szent Családhoz Heródes Király haragja elől című költemény. Közli Kenderessy Danyi Péter Pál: Szőlős-Györök, nyomtatott Günsberger Zoltánnal Lengyeltótián év megadása nélkül.

65 KRÍZA 1982. 66. A menekülő Szent Család futása Heródes király haragja elől című ponyvafüzet. Kiadta Bors István Botykon, nyomtatott Pesten 1900.

66 LAMMEL – NAGY 2001. 148. Lásd még MAGYAR 2004. 64.

67 LAMMEL – NAGY 2001. 152.

reggel bánatában meghasadt a szíve. Vőlegénye eltemette Árvalányt, azután elbujdosott. A két gonoszt utólérte büntetése, azonmód ráncos arcú öregasszonyokká változtak, és dühükben a szélbe szórták az aranyhajszalakat. Ahol ezek szárba szökkenek, ott árvalányhaj ringatózott mezők, rétek felett, „hadd legyen mit tűzni legényeknek kalapjára.”⁶⁸

VIII. A szolgálatra kész pálmafa

Ennek az elbeszélésnek Pseudo-Máté evangéliuma az alapja: a kis Jézus kérésére a datolyapálma koronáját az utazók felé nyújtja, aztán újra felegyenesedik; közelében még vízfolyás is keletkezik. Mikor másnap felkerekednek, az isteni gyermek szavára angyal száll le az égből, akit Krisztus arra utasít, hogy a növény egyik ágát vigye a Paradicsomba.⁶⁹ Jézus áldása révén a fa a szabadulást szimbolizálja, egyúttal a kis Megváltó megígéri, hogy a halál felett aratott diadalának lesz majdan a jele.⁷⁰

A Szent Család élelme elfogy, Szűz Mária reményvesztetten búslakodik, ám Szent József egy gyümölcstől roskadozó pálmafához vezet. Annak magassága azonban nem teszi lehetővé, hogy szedjenek kincsből. Nemsokára a növény magától meghajlik – felkínálva a fáradt vándoroknak termését.

„Nagyon terhes az út – szólt busan Mária –
Érzem, hogy kezd fogyni emlőm tejharmata!
E vizecskén kívül nincs más táplálékunk,
Ha Isten nem segít – éhen is meghalunk.
Ez ártatlan kiseded, mint virág úgy hervad,
Szenvedését látva, szívem majd meghasad.»

»Ne busulj – szólt József – ime tekints oda,
Gyümölcscsel megrakva látszik egy pálmafa.«

A mit ohajtának, be is következett,
Midőn a szent család a fához érkezett;
De a pálmafának oly magas dereka,
Hogy a felhőkig ér gyümölcscsel telt ága.
Bánatos sóhaj kél Mária szívéből,
Óh mért nem szedhetnek a fa gyümölcséből?
Ámde a pálmafa, mintha tudta volna,

„Teher az út, gyenge vagyok – szólt búsan a
Szűz Anya –,
Érzem, hogy fogyatkozik emlőm tejharmata.
Ennél a kis korsó víznél nincs egyéb táplálékunk,
Ha Isten nem könyörül, tán éhen is halunk.
Ezen ártatlan kiseded is, mint a virág, úgy hervad,
Úgy érzem, hogy fájdalomában szívem érte meghasad.»

»Ne búslakodj! - szólt Szent József. - Nézz amott a távolba!
Ízletes gyümölcscsel magasodik ott messze egy pálmafa.
Vizünk még van, s alkonyatra könnyen oda érhetünk,
És az ízletes gyümölcsből új erőt meríthetünk.«

68 BENEDEK 1968. 20-21. Vesd össze TOMPA 1870. III. 370-379.

69 ADAMIK – BOLLÓK 1996. 61-62.

70 KERESZTY 1998. 348.

Hogy szép gyümölcseit szedni ki akarja.
Mint szivárvány hajlik hatalmas dereka,
Majd a földig borult gyümölcsöcsel telt ága,
És mintha mondaná: »Teremtő Istenem,
Szolgálni oly üdvös, oly jól esik nekem!
Ime felajánlom a mit te alkottál,
Egyél gyümölcsömből, mit nekem Te
adtál!«⁷¹

Amit oly epedve vártak, végre beteljesedett,
A fáradt Szent Család a pálmafához érkezett.
Hajh! de ám a fának oly magas a dereka,
Hogy a fellegekig ér a gyümölcsös korona.
Aggodalmas, mély sóhaj kél a Szűz Anya
szívéből,
Nem szedhetnek a magasra nőtt fának gyü-
mölcseiből.
De a hatalmas pálmafa, mintha csak tudta
volna,
Hogy ki akarja a gyümölcsöt leszedni róla.
Szivárvány alakba hajlik büszke, karcsú
dereka,
S a Szent Család elé borul az illatos, bő
korona.
Mintha mondani akarná: »Óh, Teremtőm,
Uram!
Végzetlen boldog vagyok, hogy Neked
szolgálhattam!«⁷²

A Verses Szentírásban (bal oldalról) a tizenkét szótagos sorok hibátlanul simulnak össze a páros rímekkel.⁷³ Összehasonlításuképpen állnak mellette *A szent család futása* című költeménynek az apokrif cselekményhez illeszthető sorai.

A pálma a gazdagság, a győzelem, a fény és az alkotás, valamint az anyaság jelképe. A mártírok lelkét angyal kalauzolja a mennybe – kezében az égi születést (üdvözülést) jelentő palmaágat tartva, amely a szentföldi zarándokok szimbóluma is. Halottak napján a palmaágak égetésének szokása a purgatóriumból elbocsátottak megtisztulására utal. A virágvasárnapot a pálmák vasárnapjaként is emlegetik, így Jézus jeruzsálemi bevonulása egyben a feltámadás reménységét, szintúgy vértanúságának bizonyítékát hordozza.⁷⁴ A legenda szerint Offero (a későbbi Szent Kristóf), a gyermek Krisztust a folyón átszállító óriás megtérésekor hatalmas botját a földbe szúrta, amely azon nyomban virágzó pálmává alakult.⁷⁵ Amikor a húsvétot megelőző vasárnap Szent Klára lemondott a világi hívságokról, a szakramentum jeleként palmaágat kapott Assisi Szent Ferenctől.⁷⁶ Szűz Mária halála előtt szintén palmaágat ajándékozott János apostolnak azzal a kéréssel, hogy temetése után vigye a sírjára.⁷⁷

71 VARGA 2008. 325-326.

72 http://mek.niif.hu/07800/07884/html/szoveg_ori.html Letöltés: 2014. 03. 14.

73 Az ezután elemzésre kerülő legendák bemutatásakor eltekintek a szótagszám mechanikus számba vételétől.

74 KERESZTY 1998. 348.

75 SKINNER 1911. 208.

76 KERESZTY 1998. 348. és SKINNER 1911. 208.

77 KERESZTY 1998. 348. és SKINNER 1911. 209.

A Parasztbiblia lapjain így elevenedik meg a történet: „Mária azt mondta:

– Mitévő is legyenek, az emlőmből elfogyott a tej, nincs mit ennek a gyermeknek adni, legalább egy vízforrás fakadna, hogy abból megitatnám, vagy egy darab valamit adhatnék neki!

Egy nagy pálmafa volt ott, érett gyümölcsrel teli, lehajolt, s Mária szedett róla.”⁷⁸

Más helyen ugyanezek a mozzanatok figyelhetők meg azzal a különbséggel, hogy a pálmát felváltja az almafa. „Akkor Szent József megpillantott egy magos, nagyon magos derekú fát, s azt mondta:

– Szép jegyesem, majd amott a fa alatt megpihenünk!

De olyan karcsú dereka vót neki, hogy nem gondúta, hogy arrúl gyümölcsöt tud szedni. Nagyon tele vót almával. De mikor odaértek alája, akkor a fa teljesen meghajlott, szivárvány aranyba, mint a szivárvány, úgy meghajlott.”⁷⁹

A Makula nélkül való Tükörben is feljegyezték, hogy „Midón azon fára a Szűz Mária nagy kívánsággal nézne, nem akarván Isten vigasztalás nélkül hagyni: Imé véletlenül a fának teteje a Szűz Mária ölébe lehajlot, és mind addig lehajolva maradot, valamig Sz. Jóseffel elég gyümölcsöt nem szedtek róla, melly gyümölcstül meg is erőssítotték.”⁸⁰

Selma Lagerlöföt, a Nobel-díjas svéd írónt is megihlette az apokrif legenda: Menekülés Egyiptomba címmel vetette papírra novelláját. Ebben elsősorban a pálmafa nézőpontjából értesülünk az eseményekről, az ő gondolatait tolmácsolja a szerző. A sivatag magányos lakója szánakozik a szegény vándorokon, akik víz nélkül bandukolnak. Közben felidézi magában világra jöttének körülményeit: réges-régen két idegen vendég vetődött a homoktengerbe, az egyik Sába királynője, a másik Salamon király volt. Ezen a helyen búcsúztak el egymástól, s az asszony egy datolyamagot ültetett a földbe, melyet könnyeivel öntözött meg e szavak kíséretében: „... azt akarom, hogy ebből pálmafa nőjön, és viruljon, és addig éljen, míg Júdeában olyan király nem születik, aki nagyobb lesz Salamonnál.” Nemsokára a kimerült férfi szép feleségével odaért hozzá, és lenyugodott árnyékában. A velük lévő szőke kisfiú megsimogatta törzsét, úgy kérte, hajoljon le, hogy gyümölcséből szedhessen. A vén pálmafa készségesen engedelmeskedett, később felegyenesedvén úgy érezte, mintha halotti ének dal-lamát zúgnák levelei. Kis idő múltán egy arra járó karaván tagjai észrevették az elsorvadt fát, és nem győztek álmélnkodni: „Hiszen ez a pálmafa nem száradhat el addig, míg meg nem látta azt a királyt, aki hatalmasabb Salamonnál.

– Talán már meglátta - jegyezte meg az utasok egyike.”⁸¹

78 LAMMEL – NAGY 2001. 152.

79 LAMMEL – NAGY 2001. 148.

80 UJFALUSY 1806. 159.

81 LAGERLÖF 1990. 43-48.

IX. Mária kútja: a nefelejcsvirág eredete

Szent József és családja egy sivár völgybe ér, ahol egy kőfaragó ad nekik éjszákára szállást, meg is vendégeli őket gyümölcscsel és fekete kenyérral. A Szűzanya vízért esdekel, azonban forrást három órajárásnyira lehet csak találni. A magukkal hozott maradék folyadék elég arra, hogy a kisdedet megmosdassa édesanyja, a kicsobbanó vízből friss csermely keletkezik. A jámbor és segítőkész mester megilletődötten szemléli a varázslatot, megkéri látogatóit, hogy őrizzék meg őt emlékezetükben. Mária így felel:

„Ime megadatik neked az emlékjel,
Hogyha eltávozunk, te se felejsél el.
Nézd csak a forrásból kicsiny patak ered,
A mely nyugot felé átszeli e völgyet.
Most már tekintsd végig ezt a patak-árkot
Partján látod a sok apró kék virágot?
Azon kék virágnak e nap emlékére,
Könnyen eszedbe jut »nefelejs« lesz neve.”⁸²

Az Őri István-féle szövegváltozatban, amit az eddigiek során mutattam be, a Szűzanya tisztálkodásakor kiömlő vízből gyógyító erejű patak fakad, amelyet azóta is „Szűz Mária kútjaként” emlegetnek.⁸³

A nefelejcs sokatmondó nevének⁸⁴ története két mondában tűnik fel: az egyik a profán szférához, a másik a transzcendenshez kötődik. Egy fiatalember szerelmesével a Duna partján sétálva felfigyel a folyó hordalékszigetén néhány kék virágra. Leveti cipőjét, kalapját és kabátját, hogy leszakítsa a növényeket. Nem törődve a sodró árral, a kiszámíthatatlan akadályokkal, sem kedvese tiltakozásával, a vízbe ugrik. Letép egy marék virágot, és már majdnem eléri a partot, amikor váratlanul görcsbe rándul a teste. Erejéből nem futja, hogy kiszabaduljon az örvénylő tajtékából, úgy érzi, ütött az utolsó órája. Feltekint a lány fakó arcára, lábai elé dobja a csokrot, és ezt kiáltja: „Ne felejs!” Ezután örökre elnyeli a folyó, kedvese pedig élete végéig a hajában viseli a nefelejcsket az ifjú emlékére.⁸⁵

Egy ősi hagyomány úgy tartja, hogy Ádám (vagy az Úr) nevezte el az összes növényt a Paradicsomban: az apró nefelejcs viszont kimaradt a mustrából. Az első ember végigjárta a mezőket és kerteket, valamennyi virágot a nevéen szólította, azok beleegyezésük jeléül meghajtották magukat. A séta végeztével egy halk hang hallatszott a közelből: „Az én nevem mi lesz, Ádám?” Lenézett, és megpillantotta

82 VARGA 2008. 326.

83 http://mek.niif.hu/07800/07884/html/szoveg_ori.html Letöltés: 2014. 03. 18.

84 Angolul „forget-me-not”, franciául „ne m’oubliez pas”, németül „Vergissmeinnicht”.

85 SKINNER 1911. 118., illetve http://www.mysticfamiliar.com/library/flower_wisdom/myths_and_legends.htm Letöltés: 2014. 03. 18.

az árnyékban félénken megbújó növényt. Ádám, hogy emlékezzen erre a mulasztására, elkeresztelte nefelejcsnek.⁸⁶

Egy harmadik eredetlegenda alapján a kis Jézus lába nyomán termett ez a virág, hogy eszünkbe juttassa mindenkor Szűz Mária rendkívül szép nefelejcskének szemét.⁸⁷

X. A megáldott föld

A menekülő Szent Család folytatván útját egy kereszteződésnél áll meg, Szent József aggódva kémleli a messzeséget, ahol porfelleg tűnik fel: üldözőik a sarkukban loholnak. Egy földműves éppen akkor végzi el búzája vetését, mikor oltalmat remélve odasietnek hozzá. Varga Lajos itt megjegyzi, hogy ezen a tájon kétszer aratnak minden esztendőben. Mária könyörög a szántóvetőnek, rejtse el őket, ám az ember sajnálkozva széttárja karját, hiszen pusztá a vidék, menedéket nem adhat. Felajánlja, hogy köntösével eltakarja a gyermeket, de a Szűzanya azt válaszolja, hogy a sűrű búzakaralások között meghúzzák magukat. Csodák csodájára a vetés beérett: dús gabona leng ott, amerre csak néznek. A zsoldosok megérkeznek, és beszédbe elegyednek a földművessel: jutalmat ígérnek, ha nyomra vezeti őket, de ha valótlanúságot állít, életével fizet.⁸⁸ A szántóvető így válaszol:

„»Tudja az Úr, hogy én hazudni nem merek
Szemeimmel láttam, a kiket kerestek.
Isten a tanúm, hogy velök beszélgettem,
Mikor ezt a tábla búzáat elvetettem!«

»Bolond vagy te – szóltak a durva katonák
Más ember már régen behordá búzáját,
Te még most se aratsz, hogy beszélhetsz ilyet
Vagy tán akkor láttad, mikor ezt vetetted?«

»Akkor láttam, uram, esküszöm az égrel!«
Mond a szántó-vető, kalapját levéve.
»Ne esküdjöz nekünk, te ostoba paraszt,
Olyan a te eszed, mint a bükkfa-haraszt!«⁸⁹

„»Él az Úr – szólt a földműves –, hogy igazat
beszélek,
Mert szemeimmel láttam, kiket ti kerestek.
Bizonyosságom Jehova, hogy velök beszéltem,
Mert itt voltak mind, mikor e magokat vetet-
tem.«

»Bolond ember ez! – szólunk bosszúsán a
katonák. – Más ember már rég behordta mind
ezt a búzáat.
Ez meg még csak beszél, s le sem aratta,
Kalászon vásik el a búzájának magja.
Lehet már annak sok napja, fél éve,
Hogy a nyomorult a magot elvetette.
Esküdjözik az ostoba, hogy akkor látta őket.
Fél év múltán hol keressük, ki tudja, hol
mennek?«⁹⁰

86 SKINNER 1911. 119.

87 <http://mrssymbols.blogspot.hu/2011/09/in-love-and-remembrance-forget-me-not.html> Letöltés: 2014. 03. 18.

88 VARGA 2008. 326.

89 VARGA 2008. 327.

90 http://mek.niif.hu/07800/07884/html/szoveg_ori.html Letöltés: 2014. 03. 21.

Heródes csatlósai mérgelődve hagyják magára a derék földművest, Máriáék ellenben az újabb aratásig nyugalmat lelnek nála. A szegény szántóvetőből tehető gazda válik, az „Isten áldotta föld” megalapozza boldogulását.⁹¹

Ehhez a történethez kívánkoznak Arany János elbeszélő költeményének, a *Rózsa és Ibolya*nak sorai. A tündérleány és mátkája megszöknek, csakhogy az álnok mostoha utánuk szalajtja az öreg királyt, ekkor Ibolya vetéssé, Rózsa vén aratóvá változik. A hajadon előre figyelmezteti kedvesét: „Majd felelj, ha kérdi: ezt s ezt nem sejtetted?/ Igen, még mikor ezt a vetést vetted.”⁹²

A *szent család futása* című vers részlete pontról pontra követi a Varga Lajos által írtakat: a frissen bevetett földön aranylók kalászkok nyílnak, ezek búvóhelyként szolgálnak a vándoroknak. A poroszlók dolgavégezetlenül távoznak, a földműves felajánlja, hogy mindenét megosztja kedves vendégeivel. A szántóvető a bő búzatermés folytán meggazdagodik, az Ég így hálálja meg végül jóságos tetteit.⁹³

Kríza Ildikó szintén feleleveníti a fent vázolt cselekménysort Erdélyi Zsuzsanna gyűjtéséből, akinek egy kisterenyei asszony énekelte el emlékezetből az alábbiakat.

„Jaj, de amott jönnek, ahol porfelleget látok,
Heródesnek küldöttjei mindjárt itt találunk.
Kegyes szívű jámbor szántó
Te jó búzádat arasd le,

Hogy aratnám le Szűz Anyám, még csak most vetettem el.
De nézd csak hát jámbor szántó ez nem várja a tavaszt
Minden percben szemlátomást búzád nő egy araszt.
[...] Kérdi Heródes népe aratótól Máriát,

Mikor látta itt elmenni a zsidók királyát?
Akkor láttam, hogy e búzáat,
Vettem, amit most aratok,
Máriát a kis fiával, kit ti tudakoltok.”⁹⁴

A *Parasztbiblia* oldalain is visszaköszön ez a mozzanatsor: „... odaértek egy emberhő, aki éppen kezdett aratni. Nagy tábla búzáat kezdett aratni, és Szűz Mária és Szent József mondták, hogy menekülnek a kis gyerekekkel együtt, mert kergetik őket a katonák, meg akarják gyilkolni a kicsit. Akkor mondta nekik a gazda, hogy menjenek a búzátábla közepibe és ottan feküdjenek le, hogy ne lássák őket a katonák. [...] Az Úristen úgy megszorította a búzáját, s egykettőre végzett az aratással, nagyon sok gabonája lett.”⁹⁵

91 VARGA 2008. 327.

92 ARANY 1983. 461.

93 http://mek.niif.hu/07800/07884/html/szoveg_ori.html Letöltés: 2014. 03. 21.

94 KRÍZA 1982. 69-70.

95 LAMMEL – NAGY 2001. 147.

Ugyanitt másik adatközlő ekképpen idézte fel a történeteket: „Akkor kimentek a pusztára, s akkor kaparta le a paraszt az ekéjét, mert elvégezte a vetését. S mondta:

– Te szegény embőr, rejts el bennünket valahová, mer az üldözők elpusztítanak! [...]

– A gyermeket a szegényes köntösömmel eltakarom, de tiktököt ebbe a nagy sivatagba hová tudjalak elrejtteni? [...]

– Nézd a búzád vetését, oda menekülünk, megengeded-e?

A szántóvető ember csak nagy álmélkodva visszafordult, hogy az akkor elvetett búzája, aminek még nem ment el a széliről, már érő kalászos volt. [...]

– Te szegény ember - azt mondják -, nem láttál egy embert feleségestül erre menni? Bujdosnak egy kicsi gyermekkel! [...]

– Isten a tanúm, hogy amikor ezt a tábla búzáat vetettem, akkor mentek erre!”⁹⁶

Bálint Sándor az *Ünnepi kalendáriumban* örökítette meg Kálmány Lajos nyomán ezt az ugyancsak apokrif gyökerű mondat: a védelmet kereső Szűz Mária és fiacskája búzaszemmé változik, a földműves pedig – az édesanya előzetes kérésére – elveti őket. Az űzővel (ebben Heródesssel) folytatott már megszokott dialógus után a szántóvető hozzáfog a betakarításhoz, a Szűzanya javaslatára keresztbe rakja a búzáat. Mikor a búzaszem kipörgött, a szegény ember felfedezi, hogy Mária és Krisztus arca mindegyiken kirajzolódik.⁹⁷

A Verses Szentírára visszakanyarodva idillikus képet tár elénk Varga Lajos: József vándorbotot farag, a Szűzanya ruhát csomagol, míg a kis Jézus azzal a kék szalagon függő gyűrűvel játszik, amellyel gondviselői eljegyezték egymást. Hamarosan a gyermek elalszik, egy sas elragadja mellőle az ékszert, és elrepül vele, Mária bánkódik a kedves emlékü tárgy elvesztése miatt.⁹⁸

A Parasztbibliában a szerzőpáros feljegyezte, mikor a Szent Család elszunynyadt, Gábrriel arkangyal alászállott az égből, és elhozta a kis Jézusnak Mária jegyajándékát kék szalagra kötve. Egy madár lecsapott a magasból, kikapta kezéből a gyűrűt, híre-pora se maradt. „Ezerötszáz évig vót a földnek a gyomrába a gyűrű. Kilencszázkilencven éve, hogy meg van tanáva a gyűrű.”⁹⁹

XI. A gyűrű megtalálása

Ezerszáz év suhant el a sebes idő szárnyán: Mária jegygyűrűje háborítatlanul pihen a föld mélyében. A következő történet a dicső Itáliába kalauzol bennünket: „... ezelőtt ép nyolcszázaddal lakoza/ Egy dúsgazdag fényes herceg a neve volt Scevola”. Szemefénye húszesztendő fia, akinek egy spanyol főúri leánnyal

96 LAMMEL – NAGY 2001. 147-148. Lásd ugyanezt MAGYAR 2004. 64-65.

97 BÁLINT 1977b 28. Lásd variánsát MAGYAR 2004. 68-69. Összevetésre Leopold Schmidt 1963-ban kiadott könyvét ajánlja, melynek egy fejezete foglalkozik a szántóvető-motívummal (Die Kornfeldlegende). BÁLINT 1977b 124.

98 VARGA 2008. 327. Lásd még MAGYAR 2004. 65. Ebben egy fűrj rabolja el a gyűrűt tőlük.

99 LAMMEL – NAGY 2001. 149.

kötendő közelgő menyegzőjére készülődnek. Az apa elutazik Egyiptomba, hogy megvásároljon egy ritka drágakövet, illetve ellátogat Jeruzsálembé, hogy a Szent Sírt megnézhesse. Az egykori fáraók által uralt sivatagon lovagol át, és a bágymasztó napfény elől egy cédrusfa árnyékában lel nyihelyet. Kardját maga mellé fekteti, ám a penge egy kék selyemszalagba akad, mely egy apró gyűrűt ölel körbe. Értéktelen ékszernek gondolja, mégis elteszi, hogy emlékeztesse arra, merre járt. Hazatér palotájába, s úgy elfeledkezik a gyűrűről, mintha a világon sem lenne; csak az ifjú herceg tisztítja meg olykor a portól. Elérkezik az esküvő kitűzött napja, de a nevető kedvet felváltja a gyász jajsza, a vőlegény fekete ravatalon nyugszik. A kétségbeesett atya szölongatja, mire a halott fiatalember kinyilatkoztatja:¹⁰⁰

„Szép álmából költöttem fel szerető gyermekeket,
Az angyalok közül hívtad vissza az én lelkemet!

Mária eljegyzésének ma van szent ünnepnapja
Szent öröm és szent vigalom van most az égi lakba
Lelkem már onnan tért vissza tudtodra adni neked
Hogy halálommal mért sújt a jó Isten tégedet;
Azon gyűrű, melyet hoztál keletről most egy éve,
Az Isten anyjának ez volt egykor jegygyűrűje.
De te ezt, mint hitvány lomot nem igen becsülted
Hanyagságodért halálom lett a te büntetésed.

Ezt mondani ébredtem fel s megyek, várnak rám
Az angyalok hívnak engem, Isten veled jó atyám!”¹⁰¹

„Égi álmából költéd föl szerető gyermekeket,
Az angyalok közül hívtad vissza az én lelkemet.
Eljegyzésnek napja van ma, és a jegyes Szűz Mária,
Szent ünnep ez, vigalom van most a Mennyországba.

Onnan tért már vissza lelkem, tudtodra adni neked,
Hogy halálommal miért sújt a jó Isten téged.
Azon gyűrű, melyet hoztál keletről most egy éve,
Isten Szűz Anyjának volt a jegygyűrűje!

De te, mint hitvány lomot, semmire sem becsülted,
Hanyagságodért halálom lett a büntetésed!
Ezt mondani ébredtem fel, s most megyek, mert várnak rám
Az angyalok fenn az égben. Isten veled, jó atyám!”¹⁰²

Az idős herceg siet az ékszer megkeresni, ekkor ragyogó fénysugár közepén megpillantja azt felhőkön lebegve. Az apa térdre borulva imára kulcsolja kezeit, az ifjú temetési szertartása alatt az angyalok a Szűzanya szobrára helyezik

100 VARGA 2008. 328-329.

101 VARGA 2008. 329.

102 http://mek.niif.hu/07800/07884/html/szoveg_ori.html Letöltés: 2014. 03. 23.

a gyűrűt. Onnan végül Perugia városába szállítják, ahol ezen ereklyéhez milliók zarándokolnak.¹⁰³

Az Őri István által közreadott költemény egyik alegysége *A gyűrű csodálatos megtalálása* címet viseli. E rimes sorok szerint éppen hétszázkilencven esztendeje került elő: Scevola herceg a véletlennek köszönhetően bukkant rá, majd Olasz-honba vitette. Frigyre lépő fia rejtélyes módon búcsút int az életnek, mielőtt a házasság megköttené, s utolsó szavaival feltárja az igazságot édesapja előtt. A momentumok itt is ugyanúgy követik egymást, Perugia búcsújáróhelye temérek hívet mozgat meg – nevezetes relikviájának hála.¹⁰⁴

Kálvin János is értekezett az ereklyéről, amelynek kitüntetett funkciója arra vezethető vissza, hogy a mátkapárok kézfogó alkalmából szokásos gyűrűváltását visszavetítik a Szűzanya korára.¹⁰⁵ Bálint Sándor forrásként a *Makula nélkül való Tükröt* említi: „A megerősítésre Szent József a maga jegyesének egy szép gyűrűt adott, amely gyűrű örök emlékezetre most is Perusium városában a Szent Lőrinc templomában tizenkét lakattal bécsukva, nagy őrizet alatt, böcsületben tartatik. És bizonyos időkben az emberek ájtatosságára kimutatattik, mindazonáltal senki nem tudja, miből van csinálva. Ahhoz éréntik a házások a maga gyűrűjüket és tőle megszenteltetnek.”¹⁰⁶ Olasz útikönyveket böngészve Perugia ismertetésénél az alábbi adatokat találtam: San Lorenzo templomának Szent Gyűrű kápolnájában őrzik ezt a súlyos achátgyűrűt, amely „állítólag viselője jelleme szerint változtatja a színét.”¹⁰⁷ Máshol azt írják, július utolsó napján a város közszemlére bocsátja Szűz Mária jegygyűrűjét, amely egész esztendőben tizenöt doboz mélyén rejtőzik.¹⁰⁸

Érdeemes közelebbről megvizsgálni a két alkotás kifejezéseit és költői eszközeit. Bal oldalra a Verses Szentírás, míg jobb oldalra a másik mű részletét idézem:

103 VARGA 2008. 329. Lásd MAGYAR 2004. 65-67. Ebben egy francia herceg a főszereplője az eseményeknek.

104 http://mek.niif.hu/07800/07884/html/szoveg_ori.html Letöltés: 2014. 03. 23. A hétszázkilencven év alapján következtethetünk arra, hogy ez a szövegváltozat hamarabb keletkezett, mint a Varga Lajos-féle, hiszen abban nyolcszáz esztendő szerepel.

105 „Mivel most az a szokás, hogy a vőlegény menyasszonyának eljegyzésekor gyűrűt ad, azt gondolták, hogy ez Mária idejében is úgy volt, és minden hosszabb kutatás nélkül szép, drága gyűrűt szereztek erre a célra, nem törődve azzal sem, hogy a szent Szűz nagy szegénységben élt.” http://leporlak.hu/egyhtori/kalvin/irasok/KAL_EREK.HTM Letöltés: 2014. 03.23.

106 BÁLINT 1977a 173-174.

107 BELFORD és társszerzői 2005. 342.

108 SIMONIS és társszerzői 2005. 613-615.

„... év omlott már le/ Az idők tengerébe,
Az eltűnt népek helyét/ Uj nemzedék tölté be.
Fellegekig érő várak/ Omlottak le a porba,
Hatalmas és nagy királyok/ Szállottak a
sírboltba.
Érzkezeével a zord idő/ Mindent össze-vissza
tép,/ Kiméltlenül semmisít, legyen az rút
avagy szép.”¹⁰⁹

„... év omlott az idők tengerébe,
Enyészett nép helyét új nemzedék tölté be.
Fellegekig épült várak omlottak a porba,
Hatalmas királyok szállottak sírboltba.
Az idő vaskezeével mindent összetép,
Semmit sem kímélve, legyen rút vagy
szép.”¹¹⁰

Az idő = tenger metafora szemléletessége mélységével és végtelenségével függ össze, ez a képzet pedig egy megszemélyesítésben ölt testet: az évek – mint vízcseppekből álló folyóvizek – „omlanak” az idő tengerébe. Végül egy összetett poétikai képpel egészül mindez ki: párhuzamba állítják a mulandó idővel az uralkodók földi pályafutásának véges mivoltát. Az idő vas- vagy érckezének metaforája egy újabb megszemélyesítéssé formálódik, amely szétzúz mindent, „legyen az rút avagy szép”. A bravúrosan szerkesztett költői eszközök és alakzatok láncolata már allegóriává „terebélyesedik”. Lássunk egy további példát:

„Oh, de a világi öröm, hóhalmön épült
jégvár,
Komor, rideg, zord arczával az enyészet
közte jár.
Sokszor, midőn ragyogva süt az örömek
napfénye Véletlenül, váratlanul gyászfelhő
gyúl eléje,
Ilyen véletlen borult gyászba a hercegi
palota, Fel se jött és már is letűnt a boldogság
szép napja.”¹¹¹

„Ah, de a világi öröm hóhalmán épült
légvár,
Komor, hideg, zord arcával az enyészet közte
jár
Sokszor, midőn ragyogva süt az örömek
napfénye,
Véletlenül, váratlanul gyászfelhő borítja be.
Ily váratlan gyászba borult a hercegi palota,
Fel sem derült már, gyászba hullt a boldogság
hajnala.”¹¹²

A „világi örömet” a jégvárral (légvárral) és a napfénnel azonosítja egy metafora keretében, egyrészt – hiszen gyorsan elolvadhat, összeomolhat, másrészt – a fájdalom árnyékot vethet rá. A megszemélyesült enyészet, a vég ott leselkedik a boldogság napja vagy hajnala (metafora) közelében, a vihart hozó felleg megjelenése párhuzamba állítható a hercegi palota halottas jellegével.

Mária jegygyűrűjének legendáját Varga Lajoson kívül a jászkeséri Körtély István is költeménybe foglalta, erről tudósít Bálint Sándor az *Ünnepi kalendárium*-ban. A nevezetes pillanatot így vetették papírra:

109 VARGA 2008. 328.

110 http://mek.niif.hu/07800/07884/html/szoveg_ori.html Letöltés: 2014. 03. 23.

111 VARGA 2008. 329.

112 http://mek.niif.hu/07800/07884/html/szoveg_ori.html Letöltés: 2014. 03. 23.

„Kicsinylőleg tekintett a herceg a gyűrűcskére,
Se nem gyémánt, se nem arany, de még ezüst sincs benne.
Csak azt látom, hogy régiség, már régen elveszhetett,

S a ki valaha viselte, nagyon szegény lehetett.
Nem sokat ér, de emlékül azért megis elteszem,
Nem dobom el, hanem inkább magammal hazaviszem.”¹¹³

„Nézi soká és az arcán guny mosoly hogyan lenne?
Sem igazi gyémánt, sem arany, talán még ezüst se,
Biz’ azt látom, hogy régiség már régen elveszhetett
A ki egykor ezt viselte, nagyon szegény lehetett.
Nem sokat ér, de emlékül azért mégis elviszem
Ez majd reá emlékeztet, hogy jártam e vidéken...”¹¹⁴

Lammel Annamária és Nagy Ilona kötetében olvashatunk ugyanezzel a témával kapcsolatosan egyéb változatról is. A kismadár – a gyűrűvel a csőrében elröp-pent – leejtette a karikát egy vár közelében; habár az erődítmény egy földren-gés hatására összedőlt, az ékszer sértetlenül átvészelte a beomlást. Egyszer egy királyfi arrafelé sétált, felfigyelt egy világoskék szalagra, kardjával megmozgatta, az ékszert megtalálta, hazavitte, nap mint nap nézegette. Nemsokára ágynak esett, elköltözött a másvilágra, később csodával határos módon felébredt. Ennek örö-mére a gyűrűt a templomnak ajándékozták, külön tartót is készítettek számára, megbecsült ereklyeként őrizték.¹¹⁵

XII. A megalázott kevélység

Perugiában, ahol Mária eljegyzési gyűrűjét jelentős kultusz övezi, uralkodik egy döllyfős királyné, Izabella a neve. Népe nem szereti, fennhéjázó modora, gúnyos megnyilatkozásai elrettentik az embereket tőle. Megátalkodottságában végül arra vetemedik, hogy a Szűzanya iránti hódolatot és tiszteletet mind magának akarja kisajátítani. Augusztus 15-én, Mária mennybemenetelének ünnepén Úrfel-mutatáskor beront a szentmisére többedmagával, és felszólítja a híveket, hogy boruljanak térdre előtte. A főpap figyelmezteti, hogy az égiektől nyerte ő is hatal-mát, tetteiért később elszámolással tartozik. A királyné eltaszítja Isten szolgál-ját, káromló szavakkal az oltárhoz lép, a gyűrűt az ujjára húzza. Ekkor fejről lehullik a korona, karja megmerevedik, megfeketedik, mintha szén né égett volna,

113 BÁLINT 1977a 178-179. VARGA Lajos: *Szűz Mária emléke. Az angyali menyegző vagy Szűz Mária eljegyzése*. Eger, év nélkül. Változata: *Szűz Mária emléke. Csodatörténet Szűz Mária jegygyűrűjéről vagy az oltárszentségtelenítő királyné büntetése*. Eger, év nélkül. A jászkiséri református paraszti konvertita, Körtély István szeptember különös ragaszkodással szedte versbe, énekbe Mária eljegyzé-sét: Szűz Mária eljegyzéséről és menyegzőjéről, valamint a kánai menyegzőről való szép szívreható énekfüzet. Mit is jó könyvekből összegyűjtött és három sajtófogalmazású énekével bővítve kinyomtat-tatott Körtély István Jászkiséren. Budapest 1909. Bartalits. Lásd BÁLINT 1977a 186.

114 VARGA 2008. 328.

115 LAMMEL– NAGY 2001. 164-165.

palástján a drágakövek tüzes kígyóként marcangolják. Iszonyatos kínjában a halált hívja, ám a tisztelendő atya bűnbánatra inti.¹¹⁶

„»Véds eszedbe oh királyné, mert azt a Jézus mondja:
Hogy a megtérő bűnösnek nincs útja a pokolra.«
»Ha az égben van részemre egy parányi irgalom,
Bátorítsál fel oh szent atyám, lehet-e vigaszom?« [...] Könyve hull a királynénak, enyhül szive fájdalma
És megtört lelkén átragyog a remény napsugara.”¹¹⁷

„»Vedd eszedbe, óh, királyné, mert azt Jézus mondja:
A megtérő bűnösnek nincs pokolra útja!«
»Óh, ha van még számomra az égben egy irgalomcsepp,
Isten felszentelt szolgálója, vigasztald meg lelkemet!« [...] Könyve hull a királynénak, enyhül szive fájdalma,
és megtört lelkén átragyog a remény napsugara.”¹¹⁸

A gyülekezet imádkozik Izabelláért, majd nagy fényesség közepette az ékszer visszaszáll a kegyeszoborhoz. A királyné töredelmesen összekulcsolja kezeit, melyek újra hajlékonyakká válnak, köpenyén a lángok kialszanak, a püspök uralkodói díszét a fejére helyezi. Izabella sírva elhárítja a koronát, lemond fejedelmi jogairól, drága palástját a szobornak adományozza, és elhatározza, hogy zárdába vonul.¹¹⁹

Az oltárszentségtelenítő királyné büntetése címre hallgató költeményben Izabella szintúgy az ájtatos tömeget kívánja elzavarni, a végzete ebben is utoléri.¹²⁰

A Parasztbibliában a gögös felség „karja olyan volt, mint egy kő... Akkor letérdelt, és szentölt vízzel körülszentelték, és a gyűrű szépen visszament a tartójába. És a királynő keze újra visszakapta régi formáját. Akkor megtért a királyné, letette a palástját is és a koronáját is, hogy ő mindent a Szűzanyának ajánl, mert útét nem illeti meg, hanem minden a Szűzanyáé.”¹²¹

A jegygyűrűről szóló csodatörténet a ponyvákban kedvelt téma volt, a már emlegetett Kenderessy Danyi Péter Pál is közrebocsátotta Kaposvárott vallásos

116 VARGA 2008. 329-330.

117 VARGA 2008. 330.

118 http://mek.niif.hu/07800/07884/html/szoveg_ori.html Letöltés: 2014. 03.26.

119 VARGA 2008. 331.

120 http://mek.niif.hu/07800/07884/html/szoveg_ori.html Letöltés: 2014. 03.26.

121 LAMMEL – NAGY 2001. 166. Lásd MAGYAR 2004. 67-68. Ugyanez a cselekmény Gizella nevű királynéval.

énekekkel együtt.¹²² Maga Varga Lajos is többször kiadatta vékony füzetekben ugyanolyan címmel ellátva és kissé átdolgozva.¹²³

Bálint Sándor hagyatékában bukkantam rá a *Szűz Mária emléke* című ponyvára, melyet szintén Varga Lajos írt. Ebben az alábbi versek kaptak helyet: Szűz Mária születése; Az angyali menyegző vagy Szűz Mária eljegyzése; Csodatörténet Szűz Mária jegygyűrűjéről vagy az oltárszentségtelenítő királyné büntetése. Külön fejezetekre tagolva megtalálható benne A szent család futása; A gyűrű csodálatos megtalálása; Az oltárszentségtelenítő királyné büntetése; A dicsőséges halál vagy Szűz Mária elalvása és felébredése; A cédrusfa eredete vagy hol termett azon fa, melyből Jézus keresztje készült; Ahasvérus vagy a Jézus által megátkozott, örökké élő zsidó és Pilátus halála.¹²⁴

Mindezt azért tartottam lényegesnek felsorolni, mert Őri István közreadásában az ismeretlen szerzőnek tulajdonított költemények ugyanezt a címet viselik. A korábbi összehasonlítások során utaltam már arra, elképzelhető a sok stilisztikai egyezés miatt, hogy a Verses Szentírás és e poemák alkotója azonos személy. Ez a feltevésem beigazolódt, mikor kezembe vettem a ponyvát, és fellapozva ugyanazokkal a kifejezésekkel találkoztam. Azt a végkövetkeztetést vonhatjuk le ebből, hogy a Magyar Elektronikus Könyvtár honlapjáról elérhető művek Varga Lajos „szerzeményei”. A kiforrotlanabb rímkezelés alapján pedig elmondhatjuk: a Szűz Mária emléke című füzet, illetve az utóbbi költemények az általam elsősorban vizsgált Verses Szentírást megelőzően jöttek létre.

122 Mennyei istenes énekek a szent olvasóhoz. És a szűz Mária jegygyűrűjének csodás története. Isten kegyelméből az eredeti után kiadta. Kenderessy Danyi, Péter, Pál. (Somogy megye) Szőlősgyőrök. Nyom. Kéthelyi M. utódánál, Kaposvárott. 1898. Első ének a szűz Mária olvasójához. Második ének Dallama: Jertek vig örömel szűz Máriához, Üdvözlégy szűz Mária rózsapiros hajnal. N. SZABÓ – ZOMBORI 2010. 137.

123 1. *Szűz Mária jegy-gyűrűje*. Írta: Varga Lajos Jász-árokszálláson. 195. szám. Budapest, Nyomatott Bartalits Imre könyvnyomdájában. Karmelhegyi boldogasszonyról. Ének az özvegyek és árvákról. Szűz Mária jegygyűrűjének csodatörténetéről. Dala: Hatvanhárom évet betöltött Mária Tiszta, fénylő kék egek. Üdvözlégy szűz Mária rózsapiros hajnal. N. SZABÓ – ZOMBORI 2010. 211.

2. *Kegyes hangok*. 1884. Szent Anna emléke. Szűz Mária jegy-gyűrűje. Új énekfüzet. 3.-ik szám. Írta Varga Lajos Jász-árokszálláson. Az utánnomatási jog a sajtótörvények értelmében fenntartva. 1894. Nyomatott Löw Sámuel könyvnyomdájában, Egerben. Ébresztő hangok Ének. Kármelhegyi boldogasszonyról Szent Anna asszonyról. Ének Szent Annáról az özvegyek és árvákról. Szűz Mária jegy-gyűrűjének csoda-történetéről Dallam: Franciaország délhátárában Hatvanhárom évet betöltött Mária. Tiszta fénylő kék egek Üdvözlégy szűz Mária rózsapiros hajnal. N. SZABÓ – ZOMBORI 2010. 253.

3. *Szent Anna emléke! Szűz Mária jegy-gyűrűje*. Új ének füzet. Ára 10 fillér. Kapható az Egri Nyomda-Részvénytársaságnál Egerben a „Verses Szentírás” kiadóhivatalában és minden ima-és ének-árusnál. Lásd az énekeket – mint fent. Ének Szűz Mária jegygyűrűjének csodatörténetéről. N. SZABÓ – ZOMBORI 2010. 255.

124 N. SZABÓ – ZOMBORI 2010. 239-240. A vallásos ponyvanyomtatványok között ugyanezzel a címmel és tematikával még két füzetet regisztráltak.

XIII. Az egyiptomi balzsamkert

A gyűrű kalandos hányattatása után Varga Lajos ismét a Szent Család utazására fókuszál, akiknek számos nehézségen kell úrrá lenniük. Szélviharban, tikkasztó melegben bandukolnak a sivatagban, félelmetes őserdő ösvényein hatolnak át, mikor eléjük toppan egy rablóbanda. Vezérük, egy robosztus alak követeli ruhájukat, kincseiket, ám az anyát és gyermekét körüllegő dicsfény meghátrálásra készíti; barlangjába vezeti Máriaékat, hogy kipihenjék magukat. A Szűzanya mosdóvizet kér, a rabló csókokkal halmozza el a kisdedet, közben elpanaszolja, hogy fia bélpoklosságtól (leprától) szenved. Miután megfürdetik a zsvány gyermekét abban a vízben, melyben előzőleg Jézust, a kisfiú újra egészséges lesz. A lator hálából egy darabig elkíséri őket, majd így búcsúzik: „Emlékezzél meg rólam, ha országodba érkezel.” Mintegy harminc év múltán a keresztfán szenvedő Krisztus jobbán ez a rabló várta végóráit, és elnyerte üdvösségét. Jézus bal oldalán a másik bűnös szitkozódott, míg társa emiatt megróttá – fűzi tovább a költő a jövőre utalva.¹²⁵

Visszatérve a menekülésre – Hermopolis városa mellett növekszik egy óriási, vastag törzsű fa, melyet a pogányok istenként tisztelnek, tanácsért gyakran folyamodnak a benne élő szellemhez. Mikor Máriaék a fához érkeznek, a lélek elköltözik belőle, és az ágakon érett gyümölcsök teremnek. A vérmes emberek a Szent Családra köveket vetnének, azonban mozdulatlanra dermednek, mielőtt tettüket végrehajthatnák. A Szűzanya letör egy gallyat a hajdani bálványfáról, megérinti vele a pogányokat, akik visszanyerik „előbbi épségüket.” Krisztusék közeledtére Hermopolis templomának háromszázhetvenöt idolja a porba hull, a település főpapjai ezért az idegenek előtt hódolattal meghajolnak.¹²⁶

Mathérában az ott lakók nem adnak vizet a fáradt utasoknak, akik a falu szélén táboroznak le. Szent József a földbe szúrja vándorbotját, amiből terebélyes fa sarjad („Szűz Mária szent fája”), ennek tövében hajtják álomra fejüket. A sivatag közepén hűs forrás fakad (Mária kútja), környékén füves térség terül el, narancs, citrom és füge illatozik az oázisban. Ekkor születik a balzsamfa is, melynek számos hasznos tulajdonságát és fizikai jellegzetességét felsorolja Varga Lajos,¹²⁷ ezekről már én is tettem említést a sírófa esetében.

A balzsamkert a keresztenyek elűzetése után török kézre került, a fákat kizárólag Krisztus-hívó kertészek segítségével tudták felvirágoztatni, muszlim szakemberek gondozásában ugyanis elcsenevészsedtek. A bokrokat a Mária-kút vizével öntözték, ám annak forrása nem volt elegendő minden növénynek, úgyhogy a muzulmánok ástak egy másik kutat: ennek vizétől a fák újra elszáradtak. Ezután elegyítették a két kút vizét, ezt egy szerkezettel oldották meg, melyet négy ökör hajtott egy keresztény közreműködővel.

„Csodálatos! ha szombaton, midőn a dél elmulik,
A négy ökör meg se mozdul, bárhogyan ütik s verik

125 VARGA 2008. 331-332.

126 VARGA 2008. 332.

127 VARGA 2008. 332-333.

Hétfőn reggel teljesítik hiven teendőiket,
Ütés nélkül hűségesen huzzák a gépezetet.
Hej de sok keresztény társam tanulhatna ezektől,
Hogy ne irtózna oly nagyon az ünnepszenteléstől.”¹²⁸

A balsamot decemberben szüretelték, évente háromszor metszették: az első termés a szultánt illette, a többit vásáron értékesítették. Mária kútja és a kenet gyöngyöző fa mellett fehér márványból készült kápolna áll, ebben a Szent Család szobrát alabástromból faragták ki. Az imaházat velencei kereskedők építették, egy szerzetes lakik benne, ő üdvözli a zarándokokat, akik a balsamfa leveleit viszik el emlékként.¹²⁹

Most motívumról motívumra számba veszem az egyes epizódokat, és igyekszem összevetni apokrif feljegyzésekkel. A Verses Szentírásban anonim a rablóvezér, mégis könnyű azonosítani: Dizmász¹³⁰ a kérdéses személy. Bálint Sándor Leopold Kretzenbachert alapul véve írja, hogy az arab evangélium szerint Dizmász az Egyiptomba menekülő Szent Család életére akar törni társával együtt. A kised látán elretten a gyilkos gondolattól, cimboráját is rábírja, hogy irgalmazzanak az ártatlanoknak. „Mária ekkor így szólt hozzá: »Az Úr tégedet jobbjára állít és bűneidért megbocsájt.« A gyermek Jézus meg Máriához fordult: »Édesanyám, harminc év múlva velük együtt feszítenek majd Jeruzsálemben keresztre. Ő majd a jobбомra kerül, és a paradicsomba jut.« A középkori legenda még azt is tudja, hogy Dizmász bélpoklos gyermeke a kis Jézus fürdővizében meggyógyul.”¹³¹ A Parasztbibliában a Szűzanyáék betyárokkal találkoznak a rengetegben, az egyik útonálló „béna és csúnya” fiacskája nyeri vissza egészségét a Megváltó mosdóvizének hála.¹³² Ugyanebben a kötetben más helyen a haramia nyomorék gyermekének nő ki keze-lába.¹³³

Kríza Ildikó mutatott rá arra az adatra, amely a keleti kereszténység területén népszerű témaként felbukkan: a „pogány” ellenség a szakrális lényről áradó fényesség miatt megadja magát, elhagyja fegyverét. Jelen esetben a fa gonosz szelleme Jézusék közeledtére eltávozik korábbi rejtekhelyéről.¹³⁴

James George Frazer klasszikus művében taglalja, hogy a litvánok – akárcsak az ősszlávok vagy a germánok – a kereszténység felvétele előtt fákat imádtak. Néhányan például a tölgyektől jóslatszerű válaszokat kaptak, és úgy vélték, azok, akik a szent ligetben, erdőben (azaz a szentélyben) leszakítanak egy ágat,

128 VARGA 2008. 333.

129 VARGA 2008. 333-334.

130 A Szent Család egyiptomi menekülése a hagyományban című fejezetben Dumachusként már találkozhattunk vele. „Dizmász a jobb lator, az első szentek egyike. Társa káromolta, ő azonban kérte Jézust: emlékezzél meg rólam, amikor országodba jutsz. Erre ő így felelt: bizony, bizony, mondom neked, még ma velem leszel a paradicsomban (Lukács 23. 43).” Lásd BÁLINT 1977a 276. Varga Lajosnál ugyanez köszön vissza.

131 BÁLINT 1977a 276.

132 LAMMEL – NAGY 2001. 150. Máriavölgy (Mariathal, Marianka, ma Szlovákia) alapító csodája szerint ugyanígy gyógyult meg egy rabló két torzszülött gyermeke annak a forrásnak a vizétől, amelybe a Mária-szobrot rejtették. BÁLINT – BARNÁ 1994. 75.

133 LAMMEL – NAGY 2001. 153.

134 KRÍZA 1982. 68.

hamarosan meghalnak, kedvezőbb esetben megbénul valamelyik végtagjuk.¹³⁵ Azt tartották, hogy a szellem a fában ölt testet, így lelket ad annak; egy másik eszmefuttatás szerint a fa nem a teste, csak a lakhelye a szellemnek, ezért azt bármikor elhagyhatja vagy visszaköltözhet oda.¹³⁶

A Varga Lajos-féle szövegben korai animisztikus képzeteket fedezhetünk fel, erről tanúskodik maga a bálványfa, illetve a neki tulajdonított jövendölési képesség. Bár a Verses Szentírásban Mária töri le az ágat, mégis a pogányok válnak mozdulatlaná ártó elhatározásuk miatt – Jézus édesanyja éppen e tiltott gesztussal szabadítja meg őket dermedtségükből.

Az istenként tisztelt szobrok pusztulásának a Szent Családhoz kötődő motívuma Pszeudo-Máté evangéliumából ered, erről az egyiptomi menekülés hagyományainak tárgyalásakor már szóltam.¹³⁷ A Megváltó gyermekségének arab evangéliumában rögzítették, mikor Krisztusék a bálványok városához közeledtek, a helység homokbuckává változott.¹³⁸

Matareában¹³⁹ (Mathérában) Jézus forrást fakasztott, amelynek vizében a Szűzanya kimosta fia ingét, és a kisdud lehulló verítékéből keletkezett a balzsam.¹⁴⁰ Egy ősi tradíció szerint e fa első csemetéit Sába királynője ajándékozta Salamonnak, aki a növényt meghonosította a palesztinai kertekben is. A júdeai balzsamültetvények nagy népszerűségnek örvendtek, azonban a római megszállás hírére a lakosság meg akarta semmisíteni ezeket, nehogy a hódítók kisajátíthassák maguknak. A balzsamkertek hanyatlása a török uralom alatt már olyan méreteket öltött, hogy a kereszties háborúk idejére a dús kertek teljesen eltűntek.¹⁴¹

Szűz Mária kútjának legendája úgy szól, hogy a Szent Család e tájra érkezvén nem lelt vizet, ekkor Krisztus a homokban ásni kezdett, mire ujjai nyomán csermely bugyogott fel. A keresztények templomot, majd az oszmánok is mecsetet emeltek a csodás forrás mellé, ahová Jézus-hívők és muzulmánok egyaránt eljöttek, hogy enyhülésre és gyógyulásra találjanak.¹⁴²

A történések sorrendje alapján arra következtethetünk, hogy Varga Lajos a *Makula nélkül való Tükör* harminchetedik része („Micsoda csudák történtek az úton, és Egyiptomban”) nyomán írhatta meg versben ezt a „fejezetet”. Az Ujfalusy Judit által fordított könyvben a pálmafás jelenet után a tolvaj fiának

135 FRAZER 1998. 73.

136 FRAZER 1998. 79.

137 Lásd bővebben ADAMIK – BOLLÓK 1996. 62-63. és A Szent Család egyiptomi menekülése a hagyományban című fejezet. Az idolkok száma (355 és 375) jelképes célzás az év napjainak számára, a településen vélhetően minden egyes napnak megvolt a maga „istensége” szobrok képében.

138 ADAMIK – TÓTH 1996. 34.

139 Ez a város nem messze fekszik Kairótól északkeleti irányban – a hajdani Heliopolis szomszédságában. ADAMIK 1996. 148.

140 ADAMIK – TÓTH 1996. 34.

141 KERESZTY 1998. 194., ugyanez a tartalom <http://lexikon.katolikus.hu/M/Mekka-balzsamfa.html> Letöltés: 2014. 04. 03.

142 LÉVAY 1934. 68.

szerencsés gyógyulása következik,¹⁴³ beszámol a vadállatok hódolásáról Krisztus előtt és a Szűzanya útján nyíló rózsákról is. A bálványfa és szellemének „kiüzetését”,¹⁴⁴ valamint az istenszobrok leomlását¹⁴⁵ követően a pogányok elől Máriaék egy kettéváló fügefában rejtőznek el. Mathera kapcsán a forrásról,¹⁴⁶ a balzsamkertről és gondozásáról,¹⁴⁷ illetve a Szűzanya kútjának¹⁴⁸ eredetéről, a háromszori balzsamszűretről¹⁴⁹ tájékozódhatunk bővebben.

143 „A Lator felesége is az ő gyermekét (ki mindenestül poklos volt), abban a vízben megfőriztette, és mindgyárt poklosságából megtisztult, kin igen igen csudalkozot a Lator, és a Gyermekek Szentségét mind jobban kezdte ismerni. Más nap midőn jó darabig a Szűz Máriát el kesértette volna, monda utólyára a kis Jészusnak: Emlékezzél meg rólam midőn Országodba jutsz. E pedig azon Lator volt, a ki Kristus Urunkal az után megfeszítettet, és azon világosságából, kit gyermekiségében rajta látot, újjoban meg ismérte...” UJFALUSY 1806. 159-160.

144 „Egyiptusnak első Városa a hová érkeztek Hermopolis volt: azért az Atya Isten meg akarta mutatni kicsoda légyen az, a ki oda mégyen, mert egy rettenetes magas fa állot a kapu előtt, a kit Isten gyanánt imádtak, és midőn a Szűz Mária mellette ment volna Szent Fiával, nagy véletlenül kezdett reszketni, és teteivel a földig lehajlot, a gonosz lélek pedig aki benne lakott mindgyárt ki ment onnét, a fának pedig az időtül fogva olly nagy ereje volt, hogy ha gyümölcsibül, levelibül avagy-avagy héjából valamely beteg vett, sokan meg gyógyúltak.” UJFALUSY 1806. 160-161.

145 „A Városban pedig volt egy pogányok Temploma, kiben három száz hatvan öt Balvány képek valának, és minden nap valamelyikének közzülök áldoznak vala; ahoz a Templomhoz érkezet a Szűz Mária, az ő Szent Fiával, kétség nélkül Isteni sugárlásbül. Midőn azért az ájtóhoz jöt volna, reszketni kezdettek a Bálványok, és bémenvén a Templomba a földre mind leestek, és darabokra törtek [...] Nem csak egy Templomban történt az, hanem az egész Egyiptom Országában...” UJFALUSY 1806. 161.

146 „Hermopolis, és Alkarium közöt fél útban egy Mathera nevü falú van, a hova nagy megszomjúhozva bément a Szűz Mária Szent Jóseffel, és egy italt kívánt, de a pogány emberek sehol nem akartak egy ital vizet adni [...] nem találván azért Szent Jósef sehol vizet, ki mentek a falúból, és a Szűz Mária nagy bágyadva le ült a földre; Szent Jósef pedig nagy szanakodva mellette állot [...] Midőn pedig a Szűz Mária buzgón imádkoznék, imé a hol ült jobb felé, a fővényes földbül egy szép fris forrás viz fakadot ki, a mellyen igen meg örülének, kétség nélkül mind a ketten térdre esvén sirva Istennek hálat adtak: azért ivának belőle, és a Szűz Mária az ő Szent Fiát meg mosogatta benne, a póla ruhákat is ki mosta, és egy kősziklán meg is száraztotta; a mely most is nagy becsületben tartatik.” UJFALUSY 1806. 162-163.

147 „Azon viz forrás annyira el terjedet, hogy nem csak földet, a ki terméketlen volt, meg zöldítette; hanem nem messze azon forráshoz a balsamum kert is fakadot ki, avagy ki nyölt, kihez hasonló nem, mert ha azon balsamumból egy csepet kézre kennek, az egész test meg frissül tüle; ha pedig szemébe eresztnek valakinek egy csöppet, vénségében szeme világa el nem változik, ha holt testet véle megkennek, sok esztendeig rothadástul meg tartya, a betegek csak szagátul is meg erősödnek [...] Pálma, Cyprus és füge, s más kedves gyümölcs fák is vannak benne, a mellyek jobban ékesitik azon kertet [...] Azon fának mindenikének külön gondviselője van, azok pedig Keresztények: ha pedik (!) a Török másnak adgya, mingyárt veszni kezdenek más gonviselése (!) alat.” UJFALUSY 1806. 163.

148 „Más vízzel nem öntözhetni, hanem csak abból a kutacsakából, a ki a Szűz Máriának ki fakadot, de mivel az igen kicsiny volt, a pogányok nem meszsze egy nagy kutat csináltak, és négy ökr vonta a vizet, és csatornának eresztették azon kertben; de eleintén veszni kezdettek tőle a balsamum fák: azért azt gondolták, hogy a Szűz Mária kúttyába azon kútból csatornyákon ereszszeék a vizet; hol azzal egyben eyeledgyék (!), és úgy haszna vala. Csudára méltó, hogy azon ökrök Szombaton déltül fogva heftün reggelig, akár mennyit verjék is nem akarnak vizet húzni, példát adván az embereknek az ünnepe megöllésére [...] A pogányok azon kút mellett márvány kőbül egy házat építettek, mellyben szüntelen két lámpás ég a Jészus és Mária tisztességére. Az után pedig a Törökök engedelmébül a Velencei kereskedők egy Kápolnát építettek, és ott Szent Miséket mondanak.” UJFALUSY 1806. 163-164.

149 „Azon balsamumot esztendőben háromszor szedik Decemberben, a kit elsőben szednek, azt csak éppen a Török Császárárt tartják: azért mikor szedik, mindenkor egy Török Basa jelen vagyon, és senki nem mér belőle venni: a kit másodsor, e harmadszor szednek, az immár nem olly erős, seho- vá nem plántálhattják, mert mihent máshová akarják vinni, mindgyárt elvész, és sehol nem is nőhet másut, hanem csak ebben a kertben, kit az Angyalok, a Jészus, Mária, Jósef tisztességére öltettek...” UJFALUSY 1806. 163-164.

Ezzel a költeménnyel véget ér az egyiptomi meneküléshez közvetlenül kapcsolódó epikus Mária-énekek sora. Varga Lajos ebben a részegységben kitér még többek között Heródes betlehemi vérfürdőjére, a gyermek Keresztelő Szent János megszóktetésére és felcseperedésére, Zakariás főpap vértanúságára, Szent Joákhim halálára, valamint a Szent Család Názáretbe való visszatérésére.¹⁵⁰

XIV. Összegzés

Tanulmányomban Varga Lajos nagyszabású alkotásának, a Verses Szentírásnak azon részleteit mutattam be, melyek a Szent Család egyiptomi menekülésével foglalkoznak. A bevezetésben előrevetített kérdéseket szem előtt tartva a következőket állapíthatjuk meg: a költő apokrif evangéliumokat, szóbeliségben élő hagyományokat, eredetmagyarázó mondákat, saját képzelete által megrajzolt cselekménymozzanatokat és vallásos ponyvák csodatörténeteit is felhasználhatta művében. A legaprólékosabb adatokkal a *Makula nélkül való Tükör* szolgálhatott számára (az egyiptomi balsamkert, kisebb mértékben Szűz Mária jeggyűrüje esetén).

A kutatásom során összehasonlítottam más népek hitregéit a magyar folklórányaggal, melyek a különféle növények teremtéséről szólnak (gyöngyvirág, százszorszép, nefelejcs). A gyöngyvirág nálunk a Szűzanya könnycseppjeiből keletkezett, míg ugyanez a motívum a százszorszáppal kapcsolatban szerepel más európai legendában. E két növény származását Éva és Mária Magdolna alakjához is társítják. A nefelejcs eredetét köthető a Paradicsomban az Úrhoz, Ádámmal, másfelől Máriához és a kis Jézushoz. Az árvalányhaj a Szűzanya köre leomló hajszájai nyomán született, azonban erre vonatkozóan nem találtam semmilyen utalást a nemzetközi irodalomban. A sírófa magyar sajátosság, ilyen elnevezésre nem bukkantam sehhol, azonosítása szintén kérdéses marad.

A segítőkész pálmafa és a bálványok leomlása Pszeudo-Máté, a latrokkal való találkozás, a forrásfakasztás, a balsam A Megváltó gyermekségének arab evangéliumában előforduló elemek. A jószívű földműves és a búzatábla megáldása párhuzamba állítható bizonyos német legendával.

Varga Lajos a Szent Család futását, Szűz Mária eljegyzési gyűrűjének történetét, a fennhéjázó királyné megbüntetését többszöri kiadással, ponyván való terjesztéssel, átdolgozással adta közre, közben néhány változtatást is véghezvitt rajta.

Munkámban vizsgáltam a szimbolikus jelentéseket, költői eszközöket, összevettem egyéb epikus énekeket az adott tematikához fűződően, ezeket összefüggésbe hoztam a legendaballadákkal nyelvi megformáltságuk, tanító célzatuk és apokrif jellemzőik alapján.

150 VARGA 2008. 335-343.

Irodalom

- ADAMIK Tamás (szerk.)
1996 *Csodás evangéliumok*. Budapest: Telosz Kiadó.
- ARANY János
1983 *Arany János költeményei*. Békéscsaba: Helikon Kiadó.
- BÁLINT Sándor
1977 *Ünnepi kalendárium I-II. A Mária-ünnepok és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából*. Budapest: Szent István Társulat.
- BÁLINT Sándor – BARNÁ GÁBOR
1994 *Búcsújáró magyarok*. Budapest: Szent István Társulat.
- BÁLINT Sándor – OROSZ ISTVÁN
1991 *Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza*. Szolnok: Versegly Ferenc Megyei Könyvtár.
- BELFORD, ROS et al. (főmunkatárs)
2005 *Olaszország*. Budapest: Panemex – Grafo Kiadó.
- BENEDEK ELEK
1968 *A kék liliom és más mesék*. Budapest: Móra Könyvkiadó.
- CLEENE, Marcel de – LEJEUNE, Marie Claire
2003 *Compendium of Symbolic and Ritual Plants in Europe / Vol. I. Trees & Shrubs / Vol. II. Herbs*. Ghent.
- FARAGÓ Jánosné
1998 Búcsú és búcsúvezetők Jászárokszálláson. In: Barna Gábor (szerk.): *Szentemberek – a vallásos élet szervező egyéniségei*. Budapest – Szeged: Magyar Néprajzi Társaság – Néprajzi Tanszék. 264-274.
- FRAZER, James George
1998 *Az aranyág*. Budapest: Osiris Kiadó.
- GAÁL Károly
2009 *Az andocsi Mária gyermekei. Adatok az andocsi búcsújáróhely néprajzához*. Szeged – Dunavarsány.
- KERESZTY Zoltán
1998 „Nézzétek a mező liliomait...” *Bibliai növények a hit és a tudomány fényében*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete.
- KRÍZA Ildikó
1982 *A legendaballada. Epikai-lírai alkotások az irodalom és a folklór határán*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
1988 *A legendaballada*. In: Vargyas Lajos (főszerk.): *Magyar néprajz V*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 372-380.
- LAGERLÖF, Selma
1990 *Krisztus-legendák*. Budapest: Első Vertikális Kiszövetkezet.
- LAMMEL Annamária – NAGY Ilona
2001 *Parasztbiblia. Magyar népi biblikus történetek*. Budapest: Osiris Kiadó.
- LÁZÁR Imre

- 2001 *Keresztény zarándokhelyek Egyiptomban. Utazás a Szent Család nyomában.* Budapest: Panoráma Könyvkiadó.
- LÉVAY Mihály (szerk.)
1934 *A boldogságos Szűz Mária élete, tisztelete, szenthelyei, legendái.* Budapest: Franklin Társulat.
- LUGOSSY Ilona
1998 Varga Lajos jázsági búcsúvezető, a Verses Szentírás alkotója (1855–1909). In: Barna Gábor (szerk.): *Szentemberek – a vallásos élet szervező egyéniségei.* Budapest – Szeged: Magyar Néprajzi Társaság – Néprajzi Tanszék. 51-67.
- MAGYAR Zoltán
2004 *A herencsényi mesemondó. Herencsényi mesék, mondák és tréfás elbeszélések.* Budapest: Balassi Kiadó.
- N. SZABÓ Magdolna – ZOMBORI István
2010 *Vallásos ponyvanyomtatványok Bálint Sándor hagyatékában. Religiöse Kolportagedrucke in Sándor Bálints Nachlass.* Szeged: Móra Ferenc Múzeum.
- NAGY Ilona
2001 *Apokrif evangéliumok, népkönyvek, folklór.* Budapest: L'Harmattan.
- PÁSZTOR Lajos
1943 *A Máriavölgyi kegyhely a XVII-XVIII. században. Regnum Egyháztörténeti Évkönyv IV. 1942/1943.563-600.*
- SIMONIS, Damien et al.
2005 *Olaszország.* Budapest: Park Könyvkiadó.
- SKINNER, CHARLES M.
1911 *Myths and Legends of Flowers, Trees, Fruits and Plants in all Ages and in all Climes.* Philadelphia – London: J. B. Lippincott Company.
- THOMPSON, Stith
1966 *Motif-index of folk-literature. A classification of narrative elements in folktales, ballads, myths, fables, mediaeval romances, exempla, fabliaux, jest-books and local legends. Vol. I.* London: Bloomington – Indiana University P.
- TOMPA Mihály
1870 *Tompa Mihály összes költeményei III.* Budapest: Méhner Vilmos kiadása.
- UJFALUSY Judit
1806 *Makula nélkül való Tükör. Melly az üdvözítő Jéhus Kristusnak, és Szent Szülőjének életét, úgy keserves kinszenvedését is, és halálát adgya elő.* Hatodik, és megjobbított kiadás Budán: A Királyi Magyar Universitas Typographiájának betűivel.
- VARGA Lajos
2008 *Verses Szentírás vagy Biblia. Az Ó-és Új-szövetség történetei. Az eredeti szöveg nyomán, ősrégi legendákkal bővítve a magyar nép, ájtatos társulatok, családok és egyes hívők épülésére, Isten dicsőítésére, a keresztény hitvallás ismertetésére és terjesztésére a mai kor népies nyelvén, könnyen megérthető versekbe foglalva.* Ötödik-egyetememes nagybetűs kiadás. Egri Nyomda Részvénytársaság. Az 1926-os kiadás reprintje. Budapest: Ős- Kép Kiadó.

Internetes források

- http://mek.niif.hu/07800/07884/html/szoveg_ori.html – Magyar Elektronikus Könyvtár: Szűz Mária születése és más kegyes történetek versben elbeszélve. Közreadja: Őri István. Letöltés: 2014. április 19.
- <http://lexikon.katolikus.hu/B/balzsamfa.html> – Magyar katolikus lexikon: „balzsamfa” szócikk. Letöltés: 2014. április 19.
- <http://lexikon.katolikus.hu/G/gy%C3%B6ngyv%C3%A9r.html> – Magyar katolikus lexikon: „gyöngyvirág” szócikk. Letöltés: 2014. április 19.
- <http://lexikon.katolikus.hu/M/Mekka-balzsamfa.html> – Magyar katolikus lexikon: „Mekka-balzsamfa” szócikk. Letöltés: 2014. április 19.
- <http://lexikon.katolikus.hu/M/menek%C3%BCI%C3%A9s%20Egyiptomba.html> – Magyar katolikus lexikon: „menekülés Egyiptomba” szócikk. Letöltés: 2014. április 19.
- <http://lexikon.katolikus.hu/S/sz%C3%BCnaxarion.html> – Magyar katolikus lexikon: „szünaxarion” szócikk. Letöltés: 2014. április 19.
- <http://www.osiek.org/bmasala/art/fleurs.html#fle> – Quelques fleurs et leurs couleurs un langage à redécouvrir. Letöltés: 2014. április 19.
- <http://www.sciences360.com/index.php/legends-and-facts-about-the-lily-of-the-valley-3518/> – Cherylyne Saylor-Paul: Legends and Facts about the Lily of the Valley. Letöltés: 2014. április 19.
- <http://wol.jw.org/hu/wol/d/r17/lp-h/2002047> – Őrtorony Online Könyvtár: A „könnyező” fa sokoldalú „könnycseppjei”. Letöltés: 2014. április 19.
- http://www.mysticfamiliar.com/library/flower_wisdom/myths_and_legends.htm – Flower Wisdom: Myths and Legends Flower – Wisdom insights into the Myth and Legends of flowers. Letöltés: 2014. április 19.
- <http://mrssymbols.blogspot.hu/2011/09/in-love-and-remembrance-forget-me-not.html> – In love and remembrance: the forget-me-not. Letöltés: 2014. április 19.
- http://leporollak.hu/egyhtori/kalvin/irasok/KAL_EREK.HTM – Kálvin János értekezése az ereklyékről (1543). Franciából fordította Ceglédi Sándor – Pápa, a Főiskolai Könyvnyomda betűivel, 1907. Letöltés: 2014. április 19.

Barna Gábor

„... TI HITVÁNY ÉKSZEREK, ... TI FÉNYES BŰNJELEK”
NÉHÁNY BIBLIAI TÖRTÉNET
GAZDAGSÁGRÓL ÉS SZEGÉNYSÉGRŐL
A VERSES SZENTÍRÁSBAN

A Verses Szentírást, az előző századforduló egyik legnépszerűbb olvasmányát, 1898–1899-ben írta egy Varga Lajos (1855–1909) nevű művelt parasztember. Többféle formátumban 1932-ig öt kiadásban és 16 000 példányban jelent meg. Olvasták katolikusok és reformátusok a Kárpát-medencében, de Amerikába kivándorolt eleink is. A mai legidősebb és az azt megelőző egy-két nemzedék számára a Verses Szentírás bizonyára a bibliaismeret fontos forrása volt. A folklorisztikai kutatás még sem a művet, sem hatását nem vagy alig elemezte.¹

Szerzője, Varga Lajos a mai Biharkeresztesen született 1855. június 22-én gazdag református földbirtokos családban. Egy fiatalkori élmény hatására 1872-ben áttért a katolikus hitre. Ezután Jászárokszállásra költözött, ahol 1882-ben megnősült. Ezt követően feleségével együtt járták a búcsúkat. Énekeket, épületes történeteket írogatott, amiket az Egri Nyomda Részvénytársaságnál kinyomatott, s ezek árusításából éltek. A Jászságban, Gyöngyös környékén meghatározó ferences jámborság volt hatással rá. Legnagyobb műve a Verses Szentírás.

Varga Lajos énekelhető Verses Szentírása csaknem a teljes Ó- és Újszövetséget feldolgozza. Több ószövetségi könyvet részben vagy egészben elhagyott,² az Újszövetségből pedig kimaradtak az Apostolok levelei és a Jelenések könyve. A négy újszövetségi könyvet pedig összevonva egységes Jézus-történetté dolgozta át. A kánoni könyvek mellett pedig apokrif írásokat is megverselt, különösen Szűz Mária, Szent Anna és Emerencia legendáit, a legendamesék (apokrif teremtésmondák) anyagát is. Bár ezek forrása általában nem azonosítható, mindenesetre a szerző nagy irodalmi és biblikus tájékozottságára vall.³

A Verses Szentírás négy könyvre tagolódik: az első könyv a világ teremtésével kezdődik, és Dávid királyig közli az ószövetségi Szentírást nyolc részre osztva. A második könyv Dávid királytól Jézus születéséig tartalmazza az eseményeket kilenc részben. A harmadik könyv Jézus életét beszéli el elfogatásáig – szintén kilenc részben. A negyedik rész tartalmazza Jézus szenvedéstörténetét, megdicsőülését, az ősegyház rövid történetét és a magyar szentek legendáit – nyolc részben. A könyvet egy Függelék rész zárja prózában írt imádságokkal, elmélkedésekkel. A szöveg között 12 táblán képek láthatók.

1 A kutatást az OTKA 81502 pályázata támogatta.

2 A kihagyott ószövetségi könyvek: Mózes I. könyvében valamennyi nemzetségtábla, Mózes III. könyve Áron felszentelésének kivételével, Jób könyvének nagyobb része, kimaradt a Zsoltárok, a Példabeszédek, a Prédikátorok könyve, az Énekek éneke, a Bölcsesség könyve. Elmaradtak a prófétai könyvek, amelyek csak jövővélel tartalmaznak (Izaiás, Jeremiás, Baruk, Ezekiel, Ozeás, Joel, Amosz, Abdiás, Mikeás, Náhun, Habakuk, Szofroniás, Aggeus, Zakariás, Malakiás). Az Újszövetség könyveiből kimaradtak az apostolok levelei, Szent János Jelenéseinek könyve. Lugossy 1948. (1995) 45.

3 Talán ezért is gondolhatták többen, hogy Varga Lajos karmelita rendi tanulmányokat végzett, s nemcsak itthon Győrben, hanem Linzben és Grazban is. Ennek még karmelita rendi hagyománya is van (Brunó atya). Ám Lugossy Ilona utánanézett mindkét osztrák városban a karmelita novíciusok névsorának, s Varga Lajos nevével nem találkozott. Lásd: Lugossy, Kiegészítés, helyesbítés. Egyházas műveltségét Varga tehát másutt, nyilván olvasmányai révén szerezte meg. Hallatlanul izgalmas feladat lenne olvasmányélményeit, műveltségének gyökereit tisztázni.

A gazdagság és a szegénység a Verses Szentírás történeteiben és felfogásában

Tanulmányom a Verses Szentírás szegénységre és gazdagságra vonatkozó néhány helyét gyűjti ki és elemzi olyan közismert bibliai történetek alapján, mint Jézus születése, a háromkirályok, Mária Magdolna története, a tékozló fiú, Lázár története, a gazdag ifjú, a szegény asszony két fillére kapcsán.

Ezekben a történetekben Varga Lajos jól használja a folklórepika szerkesztési törvényszerűségeit, költői eszköztárát, a tájnyelvet is. Szegénység és gazdagság sosem önmagukban, hanem mindig egymással szembeállítva jelennek meg, s gyakran nemcsak földi dimenziókban, hanem lelki síkon is.

Jézus születése és a három király hódolata

Egyik legtanulságosabb történet ebből a szempontból Jézus születésének elbeszélése. Sajátos párhuzamos szerkesztéssel a betlehemi születéstörténet előtt bemutatja a római császár, Augustus udvarát, hogyan reagál az a jóslat beteljesedésére, az igaz Isten, a Megváltó eljövetelére. Megismerjük a földi uralkodót és a mindenség Urát. Másik szálként bekapcsolja a történetbe Heródest és udvarát is. A III. könyv I. rész IV. énekének címe: Istálló és palota. Ezzel a képpel az istenit és az emberit kívánta egymás mellé és egymással szembeállítani: a tisztességes szegénységet és a mértéktelen gazdagságot. A lelki gazdagságot és az anyagi szegénységet, a lelki szegénységet és az anyagi gazdagságot állítja így egymással szembe. Hangsúlyosan kihasználta az epika, az epikus népköltészet, de általában az epikus költészet egyik legkifejezőbb eszközét, az ellentétet.

Rómában Vitoria császári jósnő megjövendölte, hogy az abban az órában született gyermek lesz az „ég s föld ura és a világ Megváltója.”⁴ E hírre a pogány templomok bálványai összeomlottak. Kincseik pedig, „a mi arany, ezüst, a mi roppant drága” értéktelen földde és sártömeggé vált.⁵ Az egész világ értesül tehát Jézus születéséről, nemcsak a választott nép, hanem a pogányok is. A szerző ezzel a megváltás egyetemes jellegét hangsúlyozza.

Varga Lajos Jézus születésével egy időre teszi Heródes király fiának világra jöttét is. Itt a párhuzamos szerkesztés eszközével is él, hogy az ellentétet még inkább kiemelje. Megszületett az egek Ura és egy földi király gyermeke. Így az Isten fia, a Megváltó földre érkezésének egyszerű körülményeit jól szembe tudja állítani a földi hatalmasságok fiainak születési körülményeivel. Magának a fejezetnek, éneknek a címét is erre az ellentétre építi: istálló és palota. Népmesei képeket használ fel az ellentét kiemelésére: istálló és palota, „rossz fa-jászol” és aranybölcső, „egy kis széna”, amin elnyugszik a Megváltó, míg a másoknak arannyal hímzett selyempaplanos ágy jut. Jézus születésénél csak a szülők vannak jelen,

4 VARGA III. könyv, I. rész, III. ének. A szent éj csillaga, vagy: a Jézus születését megelőző órák Rómában. 2008. 299.

5 VARGA III. könyv, II. rész, I. ének. Jézus születése. 2008. oldalszám nélkül. Ennek a résznek a megfogalmazása mögött felfedezhetjük a Mors Pilati apokrif evangéliumát. Lugossy 1948. (1995) 32.

a másik gyermeknél szolgál hada várja a parancsot. Jézusnak selyemvánkos és paplan helyett a Szűzanya ruhája a takarója, nincs fűtött szoba, a barmok lehelete melegíti. A királynéval szembeállítja a Szent Szüzet. Az egyiknek szolgál és orvosok hada lesi-várja kívánságát, a másik körül férje szolgál, „nyughelyére / Hintve korhadt szalma szennyes töredéke”. „Ott maga az Isten – itt a király sarja...” (55. kép, a 296. oldal után) E sorokat olvasva a Bálint Sándor által Szegeden gyűjtött *Kirje, kirje kisededcske* népének szövege juthat eszünkbe!

Még a magyar népmesék jellegzetes szófordulatait is felismerhetjük: „Van a palotában vidám dinom-dánom / Nem volt annak párja hetedhét országom.”

Természetesen levonja a tanulságot is: „Szegénynyé lett ő, hogy minket gazdagítson ...” „Hisz azért hagyá el a dicsőség helyét, / Hogy szenvedésével megvált-hassa népét! / Ez által minékünk mutatott szent példát, / Hogy mikép kövessük az alázat útját!” Szenvedés és alázat. Ez az ember üdvösségének útja.

A betlehemi csillagot követő és fényes kísérettel drága ajándékokat hozó királyok hódolatának bemutatásánál Varga Lajos szintén a földi gazdagságot emelte ki. A földi, királyi, főúri gazdagság megjelenítője a drágakövekkel kirakott korona, ezüsttel és arannyal hímzett bársonyruha, aranyos övek, gyémánt és rubinkövekkel kirakott boglárok. Mintha csak a XIX. század végének úgynevezett díszmagyar öltözetét írná le! Ám ez a három királyt nem tette gögössé, mert tudták: minden földi gazdagságukat Istennek köszönhetik. Ezért földi kincseiket az isteni kisednek adják. „Szebbnek tarták ők a barmok istállóját, / Mint a legfényesebb márványkő-palotát.” Hisz az istállónak legnagyobb kincse maga a Megváltó!⁶

Mária Magdolna

A Verses Szentírás egyik tanulságos fejezete Mária Magdolna története, ami nagyobbrészt mondai és nem szentírási eredetű.⁷ Az író Mária Magdolnát a halálból feltámasztott Lázár és nővére, Márta testvérének tartja. Ők Asszíria királyának gyermekei, akik atyjuk halála után annak örökségét egymás között felosztották: Lázáré lett a jeruzsálemi birtok, a bethániai Mártának jutott, Magdala várát pedig Mária kapta meg. Innen eredt a Magdolna név. Egyikőjük sem szegény tehát, de amíg Lázár és Márta jóra fordítják vagyonukat, addig Mária bűnös életének fedezésére.

⁶ Ajándékaikat a kis Jézus három szent csókkal hálálta meg. Az első csók által igaz hitet nyertek, a második csók után erős reménység töltötte el lelküket, a harmadik csók pedig a végtelen szeretet ajándékát jelentette. Varga Lajos megverselte azt a hagyományt is, hogy a keleti otthonaikba visszatért királyokat Tamás apostol püspökké szentelte. Haláluk után pedig Nagy Konstantin koporsójukat Konstantinápolyba vitette, ahonnan a vad ellenség elől Eustorgius püspök Milánóba vitette. Ez példa lehet arra is, hogy bizonyos keretek között Varga Lajos szabadon bánik a bibliai történetekkel, összevonja, kiegészíti azokat későbbi történeti hagyománnyal, hogy mondanivalóját még jobban kidomboríthassa. VARGA III. könyv, II. rész, XX-XXII. ének. 2008. oldalszám nélkül.

⁷ LUGOSSY 1948. (1995) 39.

Varga Lajos előszeretettel és változatos jelzőkkel írja le Magdolna szépségét, ékes természetét, díszes és drága öltözetét, majd pedig a várbeli tivornyákat azért, hogy későbbi vezeklése, bűnbánata még hangsúlyosabb legyen.

Egy ilyen mulatságot zavart meg Márta látogatása, aki Jézus tevékenységére hívta fel testvére figyelmét. A hiú Mária csupán nővére kérésének tett eleget, amikor szépen kiöltözve felkereste Jézust, ám elég volt Jézusnak egy pillantása rá, hogy megváltoztassa egész életét, gondolkodását. Magába szállt, letépte díszes ruháit, drága nárdus olajat vett, s felkereste a Simon farizeus házában időző Jézust. A történet innen hűen követi a Máté, Márk, Lukács és János evangéliumában leírtakat.

A történet végén testvére, Márta megfogalmazza örömét, hogy Mária Magdolna is követi testvérei példáját, a földi kincsekkel a szegényeket támogatja, s így léleekben gyarapodott:

„Ki tudná örömét leírni Mártának?
Istenéhez tértét látva Magdolnának,
A ki a Jézusnak hű követője lett,
Ő vele megosztá a szenvedéseket!
A régi bűnök és vétkeknek tanyáját,
Nagy kincsért eladta Magdalinnak várát,
A melyből magának egy fillért sem hagyva,
Azt a szűkölködők között kiosztotta.
Ő pedig mindenütt a Jézus utján járt,
Egész életében csak ő neki szolgált.
S mint nagy szent végzé be dicseljes életét:
Elnyeré mennyben a szentek dicsőségét!”⁸

Mária Magdolna története önálló epizód a Verses Szentíráson belül. Megszerkesztése megfelel az epikus törvényszerűségeknek és a mese szerkesztési elveinek. Mária Magdolna megtérését Varga Lajos hatásosabbnak érezte és nagyobb jelentőségűnek azáltal, hogy nem elégedett meg a bibliai történetben foglaltakkal megfelelően az asszony bűnösségének felemlegetésével, hanem azt egy elképzelt, de nagyon is konkrét szituációba helyezte. A királyi származású, gazdag, kicsapongó életet élő, majd a várát eladó, minden kincséről lemondó Magdolna áldozata így nagyobbak volt beállítható, s ez megemeli a választott erény értékét is. A megtérő bűnösként Jézus lábait könnyeivel öntöző és hajával törölgető Mária Magdolna kis katekizmusokból jól ismert alakját egy grafika segítségével is bemutatja.⁹ Különösen hangsúlyosan épít Varga Lajos a földi gazdagság és a lelki szegénység, lelki gazdagság és földi szegénység ellentétpárjára Mária Magdolna történetének leírásakor. Látszik, kedveli Mária Magdolna, a megtérő bűnös történetét, a Verses Szentírás több helyén is visszatér rá.

⁸ VARGA III. könyv, V. rész, XIX. ének. Jézus lábai előtt. 2008. 373.

⁹ VARGA 2008. 69. kép a 312. oldal után.

Mária Magdolna története kedves lehetett Varga Lajos előtt, mert a Verses Szentírásnak még egy helyén megénekelte. Lehetséges, hogy saját életét, a megtérő bűnös előképét is látta benne? Mindez nagyon emlékeztet a kor ponyvákon is nagy számban megjelenő erkölcsnemesítő történeteire, a népies moralitásokra,¹⁰ amelyek mögött elsősorban a ferences lelkiséget véljük felfedezni.

A tékozló fiú, a szegény asszony két fillére, Lázár története

A tékozló fiú történetének tanulsága Varga Lajos megfogalmazása szerint¹¹ az, hogy Jézus „földi egyházának, / Tagjai lehetnek nem csak az igazak, / Hanem tagja lehet minden megtért bűnös, / Mivel a megtérés szent dolog és üdvös.”

Ez a történet különös lehetőséget ad Varga Lajosnak arra, hogy az elbeszélések hagyományos szerkesztési elveit, az epikus törvényszerűségeket alkalmazza. Legszembetűnőbbek az ellentétek: bűn – megtérés; komoly, szilárd jellemű fiú – csapodár, könnyelmű testvér; egyhangú élet otthon – zaj, vidámság idegenben; mulatás – elszegényedés; barátság – cserbenhagyás; bűnben élés – bűnből megtérés.

A történet nagy tanulsága, hogy az anyagi javakat el lehet veszíteni, de a szeretetet, az Istenhez tartozás tudatát nem szabad. Isten örül a megtérő bűnösnek.

A szegény asszony két fillére bibliai példabeszéd felidezésében Varga Lajos azt is elmondja, miben látja a gazdagság kifejeződését. A főfarizeus kihívó, arannyal kihímzett bársonyöltözékben jár, két-három szolga kíséri mindig, akik csengetnek előtte, és látványosan bőkezű alamizsnát oszt.¹² Az özvegyasszony kopottas ruháját, apró gyermekeit állítja ezzel szembe. S míg az egyik fölöslegéből ad, a másik minden vagyonát Istennek adja.

A dúsgazdag és Lázár szépen megverselt bibliai történetéhez sem fűz más, mint ami a történetben benne van. Tanulságos viszont, hogy itt miben látja kifejeződni a gazdagságot. A dúsgazdagnak cifra, aranyozott oszlopokon álló palotája van, sok bora, búzája, számtalan gulyája, ménese, az ebédnél pedig aranyos edényekben találják fel az illatos ételeket.¹³ A történetről kép is van: ez Lázárt félmeztelen, rongyos, beesett arcú, szakállas öreg és beteg embernek mutatja.¹⁴

Mi tehát a véleménye a gazdagságról és szegénységről?

A gazdagságot részletesen, a szegénységet áttételesen mutatja be a szerző. A gazdagságot gyakran a méretekkel és a mennyiséggel érzékelteti, mint például

10 Lehetséges, hogy Mária Magdolna kiszínezett történetének előképe „Szentmártoni Bodó János ponyván ma is élő elbeszélése” volt – írta 1948-ban Lugossy Ilona. Az összehasonlítás még nem történt meg. LUGOSSY 1948. (1995.) 17. Lásd még VARGA III. könyv, VIII. rész, XXII. ének. A drága kenet és Júdás. 2008. 428.

11 VARGA III. könyv, VI. rész, VIII. ének. A tékozló fiú. 2008. 382-384.

12 VARGA III. könyv, IX. rész, XIII. ének. A szegény nő fillérei. 2008. 438-439.

13 VARGA III. könyv, VIII. rész, V. ének. A dúsgazdag és Lázár. 2008. 415-416.

14 VARGA III. könyv, VII. rész után 2008. 78. kép. a 408. oldal után.

Salamon templomának építésénél, amihez kivágták Libanon összes cédrusát, hetvenezer teherhordó és nyolcvanezer kőfaragó dolgozott rajta. Másutt a szolgák létszáma, a csordák nagysága jelenti a bőséget... vagy a gyermekek száma. A gazdagság a birtok mennyiségében, méretében, az értékes és díszes ruhákban ölt testet. A drága és nemes anyag is a gazdagság kifejezője (arany, márvány, bársony) csakúgy, mint a nagy társadalmi nyilvánosság, a zajos, zaklattott életmód.

A szegénységnél ugyancsak a méreteket, mennyiséget és az anyag minőségét említhetjük. Többnyire a magára utaltság, a hiány, az egyszerűség, egyszerű anyagok használata (szalma, széna, fa), a nincstelenség és éhezés, hideg, betegség, a társadalmi ismeretlenség jellemzi. A szegény asszony és Lázár történetében a szegénység jelei az éhezés, a ruhátlanság, a nagy család, de jellemezheti a csend és a harmónia is.

Jézus születése kapcsán megismerjük mind a gazdagságot, mind a szegénységet. Mária Magdolna történetében nem találkozunk a szegénység leírásával. E történetnek inkább az a tanulsága, hogy a gazdagság nem önmagában rossz, hanem csak az öncélú, a mások javát nem szolgáló gazdagság formájában elítélendő.

A szegénység és a gazdagság bemutatásánál és értelmezésénél Varga Lajos követi az egyház, a kereszténység álláspontját, de megjeleníti az elmúlt évszázad paraszti felfogását is szegénységről, gazdagságról. A földi kincsekhez való ragaszkodás teszi keménnyé a lelket, fordítja el Istentől és az embertársaktól, a gazdagságról lemondás pedig lélekben fölszabadít. Ez a Poverello felfogása, a ferences szemlélet, amely eltaszít minden olyan dolgot, ami a földhöz láncolhatná és eltávolítaná Jézustól, Jézus követésétől. Jóllehet: a szegénység nem cél, hanem eszköz magasabb célok elérésére.¹⁵ Ezért lesz a ferences lelkiség a Domina Paupertas hűséges szolgálója,¹⁶ amiben a felebaráti szeretet, a másokért hozott áldozat, a mások javát szolgáló vagyon alapvető összetevők. A ferences lelkiségnek, az anima Franciscana-nak alapvonása tehát a feltétel nélküli Krisztus-követés, az áldozatos felebaráti szeretet és az apostolság.¹⁷

Aki így tudja leírni a szegénységet, mint Varga Lajos, utalásai az éhezésre, a korhadt szalmára, a ruhátlanságra, az maga is átélte saját és látta mások nyomorúságát. Ezt tudjuk Varga Lajos életéről.¹⁸

A Verses Szentírás műfaji jellemzőiről

Az a kor, amiben a Verses Szentírás megszületett, a XIX. század vége, a XX. század eleje. Az írni-olvasni tudás aránya növekedett. Új lehetőségek nyíltak, de az igények még a korábbi, közösségi jellegű és főleg szóbeliséggel élő kultúrához

15 BALANYI 1930. 12-13.

16 BALANYI 1930. 14.

17 BALANYI 1930. 20-21.

18 FARAGÓ JÁNOSNÉ 1998. oldalszám nélkül.

álltak közel. Ezt maga Varga Lajos is észrevette. Nagyon tudatosan hangsúlyozza a Verses Szentíráshoz fűzött előszavában: „Szájról-szájra, dalok, versek alakjában terjedtek az ősköltészet legelső termékei és az emberiséget kultúrája legelső korszakában dalok, versek, mesék ringatták bölcsőjében.” Ezzel magyarázta azt is, hogy verses énekekben írta meg a bibliai történeteket. Egyik célja az volt, hogy ezáltal „[...] a Szentírás még a legkisebb falusi házban is otthont találjon [...] a másik az, hogy a Szentírás elolvasása és eléneklése által [...] a legszebb egyházi dallamok ismertté és kedvelté váljanak [...]”¹⁹ Hiszen a XIX. század végén még élt a családi bibliaolvasás szokása. A Verses Szentírás újszövetségi részének egyes fejezetei harminc megadott dallamra énekelhetők. Ezeket Varga Lajos választotta ki, és a melódiák mind a XIX. század végének ismert és kedvelt dallamai. A régi egyházi népénekek mellett (8) a kor népszerű és kedvelt népének-szerzőitől merített (Bozóki Mihály XVIII. század végi énekeskönyve [3], Jósvay Gábor [3], Kapossy György [4], Tárkányi Béla – Zsaskovszky Ferenc énektára [1], Bogisich Mihály Őseink buzgósa [1], Kovács Márk [1], Baka János [1], Litkey Menyhért [1], Csima énektára [1], Apáczay István [1], Nagy Pál adai kántor [1]).²⁰

Nem véletlen az sem, hogy a Verses Szentírást az Egri Nyomda Rt. énekenként, azaz részletenként kis füzetekben is megjelentette. Ez nemcsak üzleti fogás volt, hanem a kiadványt formailag a vallásos ponyvához közelítette, amelynek ekkor volt a virágkora: fővárosi és vidéki kiadók sora ontotta a vallási ének- és imaszövegeket. Ennek a nyomtatványanyagnak: a ponyváknak, a kalendáriumoknak, a vallási társulatokhoz kötődő kiadványoknak, az énekes- és imádságos könyveknek szerzői és kiadói azok az úgynevezett „szentemberek” voltak, akik rendelkeztek megfelelő egyházas műveltséggel és költői vénával, valamint jól ismerték saját társadalmi csoportjuk vallási igényeit, s azt énekeikkel jól ki tudták szolgálni. A licenciátusok kései utódai voltak. Közéjük tartozott Varga Lajos is.²¹

A művek olvasói pedig azok a falusi és városi széles alsó- és középrétegek voltak, akik már elemi iskolát végeztek, s akiket a terebélyesedő tömegközlekedés, a férfiaknál a kötelező katonáskodás, mindkét nemnél és minden korosztálynál a búcsújárás, a megjelenő első helyi és országos sajtó már valamennyire kimozdított helyhez kötöttségükből, és kialakított bennük egyfajta érdeklődést hitük, vallásuk kérdései, egyházuk eseményei iránt. Ők azok, akik tagjai lettek az ekkor szinte gomba módra szaporodó vallási társulatoknak: Mária-kongregáció, skapuláré és szentolvasó társulatok, Jézus Szíve, oltáregylet és más egyesületeknek. Akik számára „Ünnepnapokon, vasárnapokon, házi összejövetelek alkalmával, vagy hosszú téli estéken is a vallásos léleknek mennybeli manna ez az éneksorozat. – Összeül a család, a rokonok, az ismerősök és az, aki legjobban tud felolvasni, felolvassa a verseket, és akinek legjobb hangja van: előénekel, a többiek pedig utánaéneklnek a dallamokat. Van-e szebb szórakozás ennél? Nincsen!” „Ezt cselekszik a falvak és puszták lakói, valamint elszakadt véreink Amerikában.”

19 VARGA Előszó, lapszámozás nincs. 2008. 1-2. oldal.

20 VARGA Milyen dallamra lehet a Szentírás verseit elénekelni? Előszó. 2008. oldalszám nélkül.

21 BÁLINT 1942. oldalszám nélkül.

A legendák és az apokrif történetek, egyáltalán a folklór hatása a Verses Szentírásban akkor érhető tetten, amikor a kánoni írásokhoz képest kiszínezi a szentírási történeteket. Ezáltal az elbeszélést hömpölygővé, érdekessé (fascinózussá) és meseszerűvé (fabulózussá) – és legtöbbször jobban érthetővé teszi. A tájnyelvi szavak, a gyakran alkalmazott szólások, s a felező tizenkettesben írott versek a népies hangulatot erősítik (vesd össze Toldi, János vitéz).

Varga Lajos olykor él kora divatos paraszti históriás énekének, a vásári kikiáltók és énekesek szokásos költői eszközével, a megszólítással, amivel a hallgatóság figyelmét magára és mondandójára, illetve az általa eladni készült nyomtatványokra vonja. Varga Lajos stílusa szemléletes. Mondanivalóját gyakran képekbe öltözteti. Gyakran él szólásokkal.²²

Bálint Sándor így ír a szerzőről és művéről: „A kodifikált szöveg és az eltűrt, mesébe hajló hagyomány, a hivatalos értelmezés és a hézagkitöltő jámbor képzelet meghitt szintézisben egyesül nála, amely egyfelől erősen emlékeztet a középkori legendaírók egyszerre naiv és tudálékos eljárására, másrészt pedig kielégíti a néplélek artisztikus igényeit is, amelynek különös kedve telik az epikus lassúságban, a színezés, részletezés és aprólékos jellemzés művészi játékában.”²³

A betoldások, a legendák, sőt az egyéni fejtegetések miatt a Verses Szentírás természetesen a kinyilatkoztatás szabad magyarázata, elbeszélése, jámbor olvasmány ájtatos hívek számára, a folklór terméke.²⁴ Varga Lajos a Verses Szentírás sok-sok epizódja, úgynevezett éneke végén levonja a tanulságot. Ez a XIX. századi paraszti históriás énekeknek sajátossága volt. Ekkor jelent meg és élte rövid ideig tartó virágkorát a magyar nóta, a magyaros zene és viselet, a paraszti históriás ének, az elparasztosodott új stílusú ballada, a világi és a vallásos ponyva. A szerző célja a Szentírás ismeretének terjesztése, amely a keresztény katolikus embernek „a mindennapi kenyér, amely nélkül megélni nem lehet.” „Ebből csak szépet és jót élvez az öreg, ezen csak tanulhat és nemesítheti lelkét a fiatal. Ez Krisztus igéje, az Út.”²⁵

„Ezt a célját pedig eléri – írja Lugossy Ilona, a Verses Szentírás eddig egyedüli elemzője –, mert nyelvezetében, világos, szemléletes előadásmódjában szerencsésen alkalmazkodik olvasóihoz, illetve hallgatóihoz, a történetek magyarázatában pedig a katolikus szemléletmódhoz és tanításhoz.”²⁶ Jézus szavait versbe szedve maga Varga Lajos mondja el véleményét a földi gazdagságról:

„Ne gyűjts te magadnak itt e földön kincset,
Hol a moly és rozsdá mindent megemész't'nek.
Hanem gyűjts kincseket az égben magadnak,
Hol szerzett kincseid folyton megmaradnak.”²⁷

Ezt szolgálta Verses Szentírásával a szerző.

22 LUGOSSY 1948. (1995) 50.

23 BÁLINT 1942. oldalszám nélkül.

24 LUGOSSY 1948. (1995) 46.

25 VARGA 2008. oldalszám nélkül.

26 LUGOSSY 1948. (1995) 48.

27 VARGA III. könyv V. rész, X. ének: A tanítás, 367.

Irodalom

BALANYI György

1930 *Anima Franciscana*. In: Balanyi György *Anima Franciscana. Összegyűjtött tanulmányok*. Budapest: A Ferences Közlöny kiadása, 3-22.

BÁLINT Sándor

1942 *Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza*. Budapest: Budapesti Egyetem Magyarságtudományi Intézete, Franklin.

FARAGÓ Jánosné

1998 Búcsúk, búcsúvezetők Jászárokszálláson. In: Barna Gábor (Szerk.) *Szentemberek. A vallásos élet szervező egyéniségei*. Néprajzi Tanszék – Magyar Néprajzi Társaság, Szeged – Budapest, 264-274.

LUGOSSY Ilona

1948 (1995) *Varga Lajos és a Verses Szentírás*. Doktori értekezés, témavezető: Bálint Sándor, Szeged.

VARGA Lajos

2008 *Verses Szentírás vagy Biblia az Ó- és Újszövetség története*. Az eredeti szöveg nyomán, ősrégi legendákkal bővítve a magyar nép, ájtatos társulatok, családok és egyes hívők épülésére. Isten dicsőítésére, a keresztény hitvallás ismertetésére és terjesztésére a mai kor népies nyelvén, könnyen megérthető versekbe foglalva. Eger: Egri Nyomda Részvénytársaság.

Függelék

XXIV. ének. Salamon király temploma

Főembereihez így szólott Salamon:
„Még eddig nem vala nekem kőtemplomom!
Egy ékes hajlékot építsünk az Úrnak,
Melyben helye legyen a frigy ládájának.”
[...]

A Libanon hegynek összes czédrusfáját,
Mit használni lehet egy szálíg kivágták.
És hetvenezer volt csak a teherhordó,
Nyolczvanezernyi volt a sok kőfaragó!
Hanem ezenfelül háromszázan voltak,
A kik a munkára ügyeltek s vigyáztak.
Ezek hordtak össze sok ritka köveket,
A melyből a templom-alap megvettetett!

Ennek hosszasága volt hetven könyöknyi,
Magassága harmincz könyökre mérve ki;
És húsz könyöknyi volt ennek szélessége,
Kiszámíthatatlan az építés költsége.
Csak a czedrusfák, hogy mennyibe kerültek,
Elképzelhetetlen az emberi elmének
Legszebb tiszta búza volt húszezer mérő
És húsz akó olaj kincseket sok érő.
[...]

Büszkén emelkedtek a márványoszlopok,
Aranynyal gazdagon diszitett csarnokok!
Szemkápráztató volt a templomnak fénye,
Mert rajta tündöklött a világ szépsége.
Czedrusfa deszkákkal volt a fal bevonva
És ez a legdrágább kövekkel kirakva,
Láthatott itt a szem olyan szépségeket,
Melyet kimondani, leírni nem lehet.

II. könyv, V. rész, XXII. ének. Az istenfélő Jób

Jób istenfélő és gazdag ember vala,
Nagy messze kiterjedt az ő földbirtoka.
Egész tartomány volt az ő gazdagsága,
Kecske, öszvér, teve volt ott csordaszámra.
Azonkívül volt Jóbnak tiz szép gyermeke,
Hét fiú közt három szép lány ékeskede.
[...]

Nagy volt a birtoka, nagy volt gazdagsága,
De még nagyobb volt az ő szent jámborsága.
Maga háza népe és minden szolgája,
Igaz hitből szívvél Istennek szolgált!
[...]

III. könyv, I. rész, IV. ének. Istálló és palota

Egy kis fa-jászol volt a falhoz támasztva,
Ezt szent József szépen kitakarította,
És friss szalmát tett a jászol fenekére –
Puha szénácskát a szalma tetejére!
Leterítette azt egy fehér ruhával,
Melyet szűz Mária hozott el magával;
Ki József munkáját szeliden nézdelé.
[...]

Oh mily boldog lettél te rongyos istálló,
Benned lelt menhelyet a mennyei szálló!
Nem vágyakozott ő fényes palotába,
Aranynyal himezett selyem nyoszolyába!
Szegénynyé lett ő, hogy minket gazdagítson,
Megalázta magát, hogy felmagasztaljon.
Itt van egy elhagyott rongyos istállóba,
És hogy hol van, senki semmit nem tud róla!
Heródesnek is most született egy fia,
Hire is ment annak az egész országba.
Van a palotában vidám dinom-dánom
Nem volt annak párja hetedhét országon.
Aranynyal himezett ágyra van fektetve,
Selyem-paplannal van szépen leterítve!
Mély hajlongások közt nagy urak üdvözlík,
Hercegek és grófok édes álmát őrzik.

Tuczatszámra vannak mellette a dajkák,
Kik a legcsekélyebb szellőtől is óvják!
Mindenütt tündöklük és ragyog a pompa,
Megilleti őt, mert királynak a fia.
Hát még a királyné! De minek is mondjam –
Azt leírni ugyis csekély lenne tollam.
Vagy tizenöt doktor lesi lélegzését;
Ötven-hatvan cseléd várja ébredését,
Ha néha felpillant, vagy ha valamit kér,
Huszan is szaladnak egy pohárka vizért!

Ha néha gyorsabb a lélegzetvétele,
Vagy ha sebesebben ver kissé a szive –
Akkor a doktorok egymást török-zúzzák,
Özönszámra ömlik kanalas orvosság!
Nézzük csak, hogy milyen roppant különbségük,
Ha e különböző eseményt szemléljük.
Mily roppant ellentét: istálló s palota,
Ott maga az Isten – itt a király sarja.
Oh te mindenkitől elhagyott Megváltó,
Neked szállásod egy elpusztult istálló!

Ha a világra jössz, ki virraszt melletted?
Fényes szolgasereg nem áll körül téged!
Aranybölcső helyett egy kis rozsz fa-jászol
Egy kis széna lesz az, a melyen elnyugszol.
Selyemvankos, paplan nem leszen számodra,
Testecskéd szűz anyád ruhája takarja!
Nincsen fűtött szobád, meg is fáznál benne,
De felmelegít a barmok lehelete.

Hát te legtisztább Szűz, egek királynéja,
Mennyei erények ragyogó példája.
Te hóliliomszál, kinek nyughelyére
Hintve korhadt szalma szennyes töredéke.
Egyedül magad vagy, nincsenek orvosok,
Nem vigyáznak reád nagyhírű doktorok.
Nem tud e világon senki te felőled,
Nincs melletted senki, egyedül hű férjed!

Ő a vigasztalód, hű társad, orvosod,
A ki megoszt veled örömet s bánatot.
Szent Anna, Joákhim, hej hogyne látnátok,
Hogy milyen helyen van a ti leányotok!

Hej, hogyha látnátok ezt a pusztá helyet,
Tudom meghasadna érte a szívetek.
Igy akarta ezt a királyok királya,
Hogy szolgálai formát vegyen fel magára.

Hisz azért hagyá el a dicsőség helyét,
Hogy szenvedésével megválthassa népét!
Ez által minékünk mutatott szent példát,
Hogy mikép kövessük az alázat útját!

III. könyv, II. rész, XII. ének. A három király a Megváltó előtt

Jó nevelő atyád kilép a barlangból,
Arcza nedves a sok könyhullatásoktól.
Oh de fájt szívének ezen nagy szegénység,
Melylyel kis családját megáldotta az ég.
És amint kilépett a sötét barlangból,
Szíve hangosan vert a nagy ámulattól,
Midőn meglátta a fényes vendégeket,
Köztük a koronás három fejedelmet.

Udvari főtisztek aranyos ruhában,
Fényesen öltözve biborban, bársonyban,
Közöttük a három koronás szent király,
A sötét barlangnak bejáratánál áll.
E pillanatban a barlang belsejéből,
Tulvilági fény száll a szikla üregéből.
Elhomályosítá ez a fény a napot,
Körülragyogá a királyi csoportot.
[...]

Fedetlen lábakkal és fedetlen fővel,
Jött a három király nagy kíséretével.
Fehér golycs-ingben volt az isteni kiseded,
Kit most szűz Mária ölébe helyezett,
Mint a nap tündöklött angyali orczája,
Besugárzá azt a mennyország világa.

Az isteni kiseded elé térdepelve,
Koronáját Menyhért a földre vetette
Oh miként törekszik a három szent király,
Hogy hódolhassanak a kiseded királynál.
Egyiksem törődik e nagy szegénységgel,
A rossz istállónak nedves belsejével,

Sok fényes úr volt ott, de egyszem nézé meg,
Az elhagyatottságot, a nagy szegénységet,

Szebbnek tarták ők a barmok istállóját,
Mint a legfényesebb márványkő-palotát.
A királyok után jöttek a főurak
Hódolattal telve a földre borultak,
A világ urának hódolatot tettek,
Egy titkos szent öröm tölté be szivöket!

III. könyv, II. rész, XIII. ének. A szent királyok ajándékai

„Ime – szólott Gáspár – mint igaz Istennek
Melynek téged én nyilván elismerlek,
Felajánlom ezen jóillatú tömjént,
Hitem, szeretetem igazi jeleként.”

„Én pedig tégedet, - így folytatá Menyhért
Köszöntlek, mint örök végnélküli királyt;
Érzelmem jeléül én aranyat adok,
Neked tiszta szivből örökké hódolok.”

„És én, szólt Boldizsár, mirrhát adok neked,
Mint emberi testbe öltözött Istennek,
Beismerem, hogy te isten és ember vagy,
Mind égen, mind földön leghatalmasabb vagy.”

...

Aztán előhozzák mindazon kincseket,
Melyek csaknem egész országot értenek,
Azokat lerakván, mint ajándékokat,
És ezen szavakkal adák Máriának:

„Ezeket fogadd el országunk nevében,
Melyet ajánlottunk fiad védelmében,
Isteni szűz anya oh fogadd lelkesen,
Tarts meg mindnyájunkat égi kegyelmedben.”

Aztán jöttek sorba a főnemes urak,
A kik szintén gazdag ajándékot hoztak,
Sok drágakövekkel kirakott koronát,
Ezüsttel, aranynyal himzett bársonyruhát.

Aranyos öveket, királyi pálczákat,
Gyémánt és rubinttal rakott boglárokat,
Egész kincstárrá vált a rongyos istálló,
Melyben legnagyobb kincs vala a Megváltó!

III. könyv, V. rész, XIII. ének. Mária Magdolna

Elhunyt Assziria hatalmas királya,
Siratja halálát három jó árvája:
Mária és Márta és az ifjú Lázár,
Sírnak az atyának gyászravatalánál.
[...]

Az elmaradt három királyi sarjadék,
A dus örökségen egyformán osztozék.

A jeruzsálemi birtok lett Lázaré,
A bethaniai pedig a Mártáé.
Máriáé pedig Magdalin szép vára,
A Magdolna neve innen akadt rája.
Míg Márta és Lázár Istent félve éltek –
Irgalmasságot és sok jót cselekedtek –
Addig Magdolnával nem így állt a dolog,
Az ő észjárása egész másképp forog;
Istentelen volt ő, ki a rossznak örül,
A bűn virágai vették lelkét körül.

A gallileai tengernek jobb partja
Volt az a hely, a hol állt Magdalin vára,
Csillogó tornyai messze ragyogának,
Messze láthatárán a széles rónának.
Keressük fel mi is e várnak belsejét,
Figyeljük meg annak dúsgazdag úrnőjét.
Azután e helyen mondjuk el azt sorba,
Hogy mi volt és mi lett Mária Magdolna?
[...]

Aranyszín hajának hullámzó fürtökbe
Gyémánttal terhelten a földet söpörte,
Gyönyörű természet selyem borította,
A melyen aranyból volt a sok czikornya.
Alabástrom nyaka és hófehér keble,
Ragyogó keleti gyöngyökkel volt fedve;
Rózsabimbó ajkán csábos mosolyával,
Derekán himzett öv, ragyogó gyémánttal.
[...]

III. könyv, V. rész, XIV. ének. A tivornya

De im lássuk közletről Magdalinnak várát,
Mária Magdolna mint éli világát?
[...]

Magdalin várában Mária Magdolna,
Fényes termeiben áll a vad tivornya.
Hófehér kezében egy arany pohárral,
Telve mámorító gyöngy-arany-nektárral.
[...]

III. könyv, V. rész, XV. ének. A megzavart mulatság

III. könyv, V. rész, XVI. ének. A hiúság ördöge

III. könyv, V. rész, XVII. ének. Egy szív küzdelme

III. könyv, V. rész, XVIII. ének. A bűnbánó

[...]

III. könyv, V. rész, XVIII. ének. A bűnbánó

„Láttam tekintetét, a mit reám vetett,
Érzem, hogy meglátta én bűnös lelkemet.
Ilyen beszédet még nem hallottam soha,
Igy más nem beszélhet, csak az Isten fia.

Ugy szerettem volna eléje borúlni,
Szívemet, lelkemet előtte feltárni:
Hogy gyógyítaná meg azoknak sebeit,
Irtaná ki onnan a bűn töviseit.

Csak egyszer nézett rám, tán hogy megutáljon,
Hogy vétkeim miatt kegyéből kizárjon;
Aztán megvetéssel forduljon el tőlem,
Hogy végképp elveszen szegény bűnös lelkem.

El tőlem veletek, ti hitvány ékszerek,
Húlljatok a porba, ti fényes bűnjelek.
Ti drága öltönyök: természetnek éke,
Húlljatok le rólam, foszlányokba tépve.

És te bűnvihartól összetépett szívem,
Vezesd ismét hozzá bánattal telt lelkem;
Könyörödj előtte szabadulásodért,
Számptalan bűneid megbocsátásáért.”

III. könyv, V. rész, XIX. ének. Jézus lábai előtt

A kis szobácskának homályos csendjében
Mária Magdolna zokogott eképpen.
Igy sirt, így zokogott a bűnös Magdolna,
Gyémánt ékszereit a földre leszórva.
Majd arannyal himzett szép selyemruháját,
Letépte magáról s elveti foszlányát.
És egy alabástrom edényt vett kezébe,
Illatos nardussal volt az színig töltve.

Durva szőrruhába öltözve, mezitláb,
Indúl felkeresni ama nagy prófétát.

Ki tudná örömét leirni Mártának?
Istenéhez tértét látva Magdolnának,
A ki a Jézusnak hú követője lett,

Ő vele megosztá a szenvedéseket!
A régi bűnök és vétkeknek tanyáját,
Nagy kincsért eladta Magdalinnak várát,
A melyből magának egy fillért sem hagyva,
Azt a szűkölködők között kiosztotta.

Ő pedig mindenütt a Jézus utján járt,
Egész életében csak ő neki szolgált.
S mint nagy szent végzé be dicssteljes életét:
Elnyeré mennyben a szentek dicsőségét!

„Mikor pedig Jézus Bethániában volt, a poklos Simon házában, járula hozzája egy asszony, alabastromedényben drága kenettel, melyet az asztalnál ülőnek fejére önte.” (Máté 26, 6) „És mikor Bethániában volt a poklos Simon házában, és letelepedett, jöve egy asszony, alabastromedényben drága narduszenettel, és eltörvén az alabastromot, fejére önté.” (Márk 14, 3) „Azután egy a farizeusok

közül kéré őt, hogy egyék nála; és bemenvén a farizeus házába, letelepedék. És íme egy asszony, ki bűnös vala a városban, a mint megértette, hogy letelepedett a farizeus házában, kenetet hozta alabastromedényben, és megállván hátúl az ő lábainál, könyhullatással kezdé áztatni lábait, és fejének hajával törlé és csókolgatá lábait, és a kenettel megkené." (Lukács 7, 36-38) „Mária, ki Magdolnának hivatik, kiből hét ördög ment vala ki." (Lukács 8, 2) „Jézus azért hat nappal húsvét előtt Bethániába méne, hol Lázár megholt vala, kit föltámasztott Jézus. Vacsorát szerzének tehát ott neki, és Márta szolgálta; Lázár pedig egy vala azok közül, kik letelepedtek ővele. Mária tehát egy font drága tiszta nárdusz-kenetet vón, és megkené Jézus lábait, és hajával törölgeté az ő lábait, és a ház megtelék a kenet illatával." (János 12, 1-3)

VERSES
SZENTIRÁS VAGY BIBLIA
AZ Ó- ÉS ÚJ-SZÖVETSÉG TÖRTÉNETEI

*

AZ EREDETI SZÖVEG NYOMÁN, ÓSRÉGI LEGENDÁKKAL BŐVITVE

**A MAGYAR NÉP, AJTATOS TÁRSULATOK,
CSALÁDOK ÉS EGYES HÍVŐK ÉPÜLÉSÉRE,**

ISTEN DICSŐITÉSÉRE, A KERESZTÉNYHITVALLÁS ISMERTETÉSÉRE ÉS TERJESZTÉSÉRE
A MAI KOR NÉPIES NYELVÉN, KÖNNYEN MEGÉRTHETŐ VERSEKBE FOGLALVA

ÖTÖDIK – EGYESÉMES
HAGYBETŰS KIADÁS

MINDEN JOG FENTARTVA
UTÁNNYOMÁS TILOS

XIV–XVI. EZER

A HÁROMTÉLE KIVITELŰ VERSES SZENTIRÁS ÁRA:

Tartós, finom vászonkötésben 20 P. Diszes félbőr-kötésben 26 P.
Diszes egész-bőr-kötésben 32 P.

MEGRENDELHETŐ AZ EGYEDÜLI KÉSZÍTŐ
EGRI NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁGNÁL EGERBEN, APÁT-UTCA 2.
A -VERSES SZENTIRÁS- KIADÓHIVATALBAN.

COPYRIGHT BY THE PRINTING COMPANY, EGER, HUNGARY

7-ik számi lépes mellett a VERSES SZENTIRASHOZ.

20. Mózes megtalálta a síst körül.

21. Áron Istia kigyóvá változik.

22. A Iusseli Istiny.

Minden jó keresztény háznál legyen egy Biblia v. Szentírás.
Kapható az Egri Nyomda Kiadványosztásánál, Egriben.

8-ik számi lépes mellett a VERSES SZENTIRASHOZ.

23. A Iusseli Istiny a Iusseli Istiny.

24. Mózes a Iusseli Istiny.

25. Mózes a Iusseli Istiny.

Minden jó keresztény háznál legyen egy Biblia v. Szentírás.
Kapható az Egri Nyomda Kiadványosztásánál, Egriben.

15-ik számú képs mellékel a VERSES SZENTIRASHOZ.

44. István levágya a Hölötemes fejét.

45. Eszter a király előtt.

46. A három fiatal ember megmenekülése az égő kemencéből.

A Verses Szentírás és sok százele más ajafos könyvek, füzetek és imádságok az Egri Nyomda Reszvénytársaságnál (Egerben, Gimnázium-utca 3. sz.) rendelhetők meg.

16-ik számú képs mellékel a VERSES SZENTIRASHOZ.

47. István levágya az emelet az emeletre.

48. István levágya a 300 évesi ható istent.

49. A három fiatal ember.

Kiadó: Egri Nyomda Reszvénytársaság, Egerben.

19-ik számú képes melléklet a VERSES SZENTIRASHOZ.

56. Mária látogatása Erzsébet asszonynál.

57. A három király a kisded Jézussal.

58. Síneon karjába veszi a kisded Jézust.

20-ik számú képes melléklet a VERSES SZENTIRASHOZ.

59. A kisded körülmetélése.

60. A kisdedet bemutatják Simeon a templomban.

61. Hatalmasnak veszi Simeon a kisdedet a templomban.

23-ik számi képes melléklet a VERSEK SZENTIRASHOZ.

68. Jézus megtisztítja a templomot.

69. A Ióhánás Magdolna.

70. Jézus a tanítványokkal beszél.

24-ik számi képes melléklet a VERSEK SZENTIRASHOZ.

71. A feltámadás.

72. A feltámadás.

73. A feltámadás.

III. ÉNEK.

„Kelj fel és menekülj!”

em sokáig késett
Simeon jóslása,
Csendes, sötét éjjel
Borult a családra,
József a boldogok
Szép álmát aludta,
Midőn leszállt hozzá
Az Isten anygala.
Annak a homlokát
Gyengén megérinté,

Álmaiból szelid hangjával felkelté:

„Kelj fel és menekülj, Isten ugy akarja;
Már nem ismer határt Heródes haragja!

Keltsd fel a gyermeket s vele édes anyját
És meneküljetek erdőn, hegyeken át!
Menjetek, fussatok gyorsan Egyiptomba,
Míg reátok nem sujt Heródes pallosa!
Zsoldosaival az új királyt keresi,
A kiról a bölcsék beszéltek már neki!
Remeg a trónjárt, félti koronáját,
Nem éri nyugalmát, nem a biztonságát.

Keresi mindentűt az egész környéken
Fenekedik reá iszonyatos képen!
Tehát siess! kelj fel! s mentsd meg a gyermeket,
S a gyermekkel együtt égi jegyesedet!”
Száll az anygal — s József Máriához siet,
Könyezve mondja el a bús üzenetet;
Mária rátekint alvó gyermekére,
Könyek harmatseppje árad a szemére.

„Kelj fel rózsabimbóm! ébredj fel álmodból!
Órökre elválnok kicsiny hajlékunktól!
Bár tombol a szélvész s viharos az éjjel,
Mert üldöz Heródes, előle futnunk kell!”
A gyermek felnyitja két szemé csillagát,
Szent csókkal üdvözli a bánatos anyját!
Mária szent fiát karjaira vevé,
Égő szeretettel keblére ölelé.

Zivataros éjben a szent család indul,
A szülők szívében fájdalom nyíla dúl;
Szűz anyja befedi a gyenge gyermeket,
Kinek testecskeje ugy fázik, ugy remeg!
Az éjnek fátyola felszakad az égen,
És a napsugára ragyog aranyfényben,
Kincsét féltve fut a remegő szent család,
Végre elhagyta a veszélyeknek honát!

Fájdalmas volt az út, de csodákkal telve,
Mert szent nyomoktól volt az út megszentelve!
E csodák nyomai évszázadokon át,
Hirdették s hirdetik az Isten hatalmát!
Ezen utazásnak számtalan emléke,
Van a történelem lapjaira vésve!
Hány ártatlan növény nyert ezért életet,
Mely az utazásnak hí bizonyága lett!
Kísérjük mi is a bujdosó családot,
Csodáljuk meg ezen drága sok szent nyomot!
És elmékedjünk a végtelen csodákon,
Melyek tündökölnek ezen szent nyomokon!
Mit a legenda e csodákról feljegyzett,
Sorba elmondjuk a legjelesebbeket!

IV. ÉNEK.

Mária könyvseppjei, vagy: a gyöngyvirág eredete.

Heródes által üldözött szent szülők,
Názáret városát utjokba ejtették,
A hol Joákhim és szent Anna lakását,
Felkeresvén őket nagy örömmel látták.
Az idő rövid volt, egy kis negyed óra,
Annál végtelenebb volt annak fájdalma!
Rövid, de fájdalmas bucsuvétel után —
Ismét elindultak a szenvedés útján!

Szent Joákhim elővezette szamarát,
Azon helyezé el Jézust és Máriát;
„Menjünk! mondá József, mert minden perc
Míg reánk nem talál Heródes hordája!” [drága.
Itt a mellékleten nézd meg azt a képet,
Annak látására földobogjon szived,
Máriát és fiát látod szamarháton,
Melyet József vezet a zord, sziklás uton!

Mily aggódva tekint égi jegyesére,
És annak isteni kedves gyermekére!
Balvállára vetve, látod vándorbotját,
És a botnak végén kicsinyke podgyászát!
Épen leakarnak térti a járt utról,
Midőn szent Józsefnek arca elhalvány-
Nagy porfelhőt látott, hogy hátra pillantot.,
Melyet a szél szárnyán nagysebesen hajtott.

Megkétyszereltetve gyorsítá lépteit,
Mivel közeledni vélte üldözőt!
Nem is csalatkozott, az üldöző sereg —
Mindig közelebb jött, észrevehetőleg.
És a szörnyű bajból tán nem volt még elég?
Villámlani kezdett és megdördült az ég!

Hátul az ellenség, elől a zivatár,
Közrefogá őket két vészteljes vihar.

„Amott van egy erdő, — szól József remélve,
Legalább csak érthetnének szélére!
Látom ott esőgedez egy kis hegyi patak,
Siessünk át rajta, a míg meg nem dagad!
Alig hogy átlépték a hegyi patakot,
Akkor már a zápor özönvízként omlott!
Jön az ellenség is, vad haragjuk hajtja,
Őt vagy hat embernek látszik már alakja!

A záporral együtt hullt Mária könyve,
A záporral együtt omlott le a földre!
A záportól im a patak úgy megáradt,
Hogy az úzók rajta át nem juthatának!
A víz nem mosá el Mária könyveit,
Ki arra jár, most is meglátja jeleit!
A helyen, a hol e drága könyv lepergett,
Egy illatos, fehér virágocska termett!
Tavaszzal nyílik ez, ismeri a világ,
E szent könyvekből lett az első gyöngyvirág!

V. ÉNEK.

A síró fa.

Lelvonul a vihar, kiderül az idő,
A kék ég boltjáról eltűnik a felhő,
Bosszusan tér vissza az üldözö csapat,
Most már a szent család nyugodtabban halad.
Durva kövekkel telt keskeny hegyi utak,
A hol éveken át emberek sem járnak,
Minden lépten-nyomon mélyedés, vízmosás,
Az ilyen helyeken nehéz a haladás!

Amott egy vad fenyér, tövises az ága,
Nem volt jó semmire, madár sem szállt rája,
E fa tövisei szűz Mária kezét,
Midőn feléje nyult vérezővé sebzék.
A piros vér lehullt a bokor tövére,
Tövises ágait festve hajnalszínre,
Oly bánattal tekint Mária a fára,
Hogy megrendül annak lombtalan vad ága.

És a vér-harmattól hullnak tövissei,
Sötétzöld illatos lombot kezd hajtani,
Halavány kék virág piros volt a kelyhe,
A kiömlő vérenek ez lett örök jele.
Virágos lombjáról eme csodás fának
Mintha sírna, folyton vizgyöngyök hullának,
És elkeresték ezt sírófa névre
Boldogasszony Anyánk örök emlékére.
Hatalmas gyögyerő rejlik ezen fában,
Olyan nem igen van minden patikában.

VI. ÉNEK.

Szűz Mária hajszájai.

Egy kis völgy nyílt meg
A szent család előtt,
Mely befogadá a
Három menekülőt,
„Pihenjünk meg kissé
— Szóltott a Szűz ajka —

Ki vagyok merülve, el vagyok fáradva.
Itt egy bemohosult lapos kődarab áll,
A melyre reá sűt az enyhe napsugár,
Erre egy kevésse fejemet lehajtom,
Jól esik egy rövid, csendes nyugodalom!

A szűz, szent magzatát midőn megszoptatta,
Lehajtá fejét egy mohos kődarabra,
Egy kevés ideig a míg így nyugodott,
Aranyszínű haja a kővön szétbomlott.
És midőn felébredt szendergő álmából,
A kővön ott maradt néhány szál hajából.
Harmat hullott rája, melytől életet nyert.
Mindenik hajszái a kővön gyökert vert.

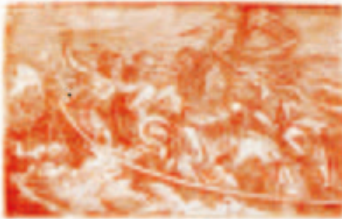
Ez lett eredete egy újabb növénynek,
A melyet keleten s nyugaton ismernek.
Köves földön terem, nem hordja el vihar —
Közönséges növény, neve „Árvalány haj.”
Ezen növénykét, ha a kezdedbe veszed,
Ujuljon meg benned a szent emlékezet,
Kegyelettel gondolj az eredetére,
És a szent családnak menekülésére.

* * * * * VII. ÉNEK. * * * * *

A szolgálatra kész pálmafa.

Ssmét eltelt egy nap, Mária aggódott,
Mivel eleségük végképen elfogyott.
„Nagyon terhes az ut — szól busan Mária —
Érzem, hogy kezd fogyni emlőm tejharmata!
E vizecskén kívül nincs más táplálékunk,
Ha lsten nem segít — éhen is meghalunk.
Ez ártatlan kisdéd, mint virág ugy hervad,
Szenvedését látva, szívem majd meghasad.”
„Ne busulj — szól József — ime tekins oda,
Gyümölcsessel megrakva látszik egy pálmafa.”
A mit ohajtának, be is következett,
Midőn a szent család a fához érkezett;
De a pálmafának oly magas dereka,
Hogy a felhőkig ér gyümölcsessel telt ága.

25-ik színi kép melletl a SZÉP SZEZTIRÁSOK

25. Szent János viszi a székbe az igazat.

26. Szent Péter és az igazat látja leírni.

27. Szent Péter az igazat látja leírni.

A Szép Szeztirások az igazat látja leírni. Szent Péter és az igazat látja leírni. Szent Péter és az igazat látja leírni.

Minden a Szép Szeztirások az igazat látja leírni. Szent Péter és az igazat látja leírni.

26-ik színi kép melletl a VERSES SZEZTIRÁSOK

26. Az igazat székbe viszik.

27. A díszes és a nyomorult Lázár.

29. Jézus a Tábor-hegyen.